

Monika Miňová
ed.

**Trvalo udržateľný rozvoj
ako možný liek na
environmentálne problémy ľudstva
optikou detí predškolského veku**

Prešov 2012

Prešovská univerzita v Prešove
Pedagogická fakulta
Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu

***Trvalo udržateľný rozvoj
ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva
optikou detí predškolského veku***
zborník z vedecko-odbornej konferencie

**Monika Miňová
ed.**

Prešov 2012

Editor: PaedDr. Monika Miňová, PhD.

Recenzenti: Prof. nadzw. Dr hab. Jolanta Karbowniczek
Doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD.
PhDr. Viera Hajdúková, PhD.

Za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

© Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta
Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu

ISBN 978-80-555-0704-0
EAN 9788055507040

OBSAH

Úvod

HLAVNÉ REFERÁTY

<i>Príspevok materských škôl k trvalo udržateľnému rozvoju</i> Viera Hajdúková	9
<i>Environmentální výchova a vzdelávaní pro udržitelný rozvoj v predprimárním vzdelávaní v ČR</i> Vlasta Hrdličková	16
<i>Environmentálna výchova v živote dieťaťa predškolského veku</i> Renáta Bernátová	24
<i>Environmentálna výchova v materskej škole</i> Eliška Leblová	37
<i>Prírodné javy očami detí</i> Jana Kopáčová	50
<i>Environmentálna oblasť ako neodmysliteľná súčasť projektu k trvalo udržateľnému rozvoju z pohľadu detí</i> Monika Miňová	61

REFERÁTY

<i>Postavenie environmentálnej výchovy v materských školách</i> Katarína Lukáčová	71
<i>Názory učiteľov materských škôl na environmentálnu výchovu</i> Monika Miňová – Iveta Sokáčová	81
<i>Riešenie environmentálnych problémov trvalo udržateľného rozvoja v kontexte predprimárnej edukácie</i> Tatiana Faglicová – Mária Šuteková	90
<i>Environmentálna výchova z pohľadu konštruktivismu</i> Lucia Šepeláková	101
<i>Využití pohledů dětí předškolního věku na vodu v environmentální složce předprimárního vzdělávání</i> Ondřej Šimik	111
<i>Environmentálna výchova a digitálne technológie v materskej škole</i> Hedviga Kochová	124

<i>Človek – súčasť prírody</i> Monika Miňová – Iveta Sokáčová	129
<i>Environmentálny projekt „TAJOMSTVO STROMU“</i> Jarmila Vargová	141
<i>Prepojenie pohybovo – relaxačných cvičení a prvkov environmentálnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese</i> Alžbeta Kováčsová	148
<i>Rok v našej materskej škole</i> Anna Magdošková	154
Záver	159

ÚVOD

Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu - OMEP, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove a mesto Žilina zorganizovali 14. 09. 2012 v Žiline vedecko-odbornú konferenciu pod názvom ***Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku*** pod záštitou Dušana Čaploviča ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky.

Cieľom vedecko-odbornej konferencie bolo poukázať

- na postavenie problematiky trvalo udržateľného rozvoja v obsahu predprimárneho vzdelávania,
- na vnímanie problematiky environmentálnej udržateľnosti optikou detí predškolského veku,
- na skúmanie environmentálnej výchovy v podmienkach materských škôl,
- na realizáciu environmentálnych aktivít a projektov so zapojením detí, učiteľov, rodičov a verejnosti.

Na úvod konferencie vystúpili deti z materskej školy Nám. Janka Borodáča 7 v Žiline pod vedením pani lektorky anglického jazyka Danky Machútovej. Konferencie sa zúčastnili vzácní hostia, ktorí prítomných účastníkov vedecko-odborného podujatia pozdravili a predniesli slávnostné príhovory:

PhDr. Viera Hajdúková, PhD. – zástupkyňa ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky,

PhDr., Mgr. Slavomíra Brezovská – prvá zástupkyňa primátora mesta Žilina,

Mgr. Eva Gašparová – predsedníčka Spoločnosti pre predškolskú výchovu.

Po slávnostných príhovoroch s hlavnými referátmi vystúpili: *PhDr. Viera Hajdúková, PhD., PhDr. Vlasta Hrdličková, Ph.D., Doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD., Eliška Leblková, DiS., RNDr. Jana Kopáčová, CSc. a PaedDr. Monika Miňová, PhD.*

V popoludňajších hodinách vystúpilo 11 odborníkov, ktorých príspevky boli zamerané na prezentáciu poznatkov, názorov a zistení o problematike trvalo udržateľného rozvoja z rôznych oblastí predškolskej výchovy a edukácie. Súčasťou sprievodných aktivít konferencie bola panelová prezentácia materských škôl zapojených do svetového projektu.

Monika Miňová
editorka

Hlavné referáty

PRÍSPEVOK MATERSKÝCH ŠKÔL K TRVALO UDRŽATEĽNÉMU ROZVOJU

CONTRIBUTION FROM THE KINDERGARTEN TO THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Viera Hajdúková

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike trvalo udržateľného rozvoja v podmienkach materskej školy. Nie je zameraný na konkrétne výchovno-vzdelávacie činnosti, ktoré sa v tejto oblasti môžu realizovať v materskej škole, ale poukazuje na to, v akej podobe a v akom rozsahu je zakomponovaná problematika trvalo udržateľného rozvoja v Štátnom vzdelávacom programe ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie.

Kľúčové slová

Materská škola, trvalo udržateľný rozvoj, tematické okruhy, štátny vzdelávací program, školský vzdelávaci.

Resumé

The article discusses the issues of sustainable development in terms of kindergarten. It focuses on specific educational activities in this area can be implemented in kindergarten, but points out in what form and to what extent is embedded in the issue of sustainable development in the State training program, ISCED 0 – pre-primary education.

Key words

Kindergarten, sustainable development, the guidelines, the public education program, school education.

„Trvalá udržateľnosť neznamená, že sme zdedili Zem od našich rodičov, ale znamená, že sme si ju požičali od našich detí.“

Trvalo udržateľným rozvojom sa v súlade s Národnou stratégiou rozumie cielený, dlhodobý (priebežný), komplexný a synergický proces, ovplyvňujúci podmienky a všetky aspekty života (kultúrne, sociálne, ekonomické, environmentálne a inštitucionálne), na všetkých úrovniach (lokálnej, regionálnej, globálnej) a smerujúci k takému funkčnému modelu určitého spoločenstva (miestnej a regionálnej komunity, krajiny, medzinárodného spoločenstva),

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

ktorý kvalitatívne uspokojuje biologické, materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom eliminuje alebo výrazne obmedzuje zásahy ohrozujúce, poškodzujúce alebo ničiace podmienky a formy života, nezaťažuje krajinu nad únosnú mieru, rozumne využíva jej zdroje a chráni kultúrne a prírodné dedičstvo.

Pri počutí slovného spojenia „trvalo udržateľný rozvoj“ má laická verejnosť pravdepodobne dojem, že materské školy nemajú s problematikou trvalo udržateľného rozvoja nič spoločné. Opak je ale pravdou. Dôkazom toho je i zapojenie slovenských materských škôl do medzinárodného projektu, ktorý sa prezentuje na dnešnej, v poradí už tretej konferencii s touto problematikou.

Materské školy patria k inštitúciám, ktoré vo významnej miere kladú základ budúcej vzdelanosti a múdrosti človeka. Pre materské školy nie je jednoduché presvedčať odbornú i laickú verejnosť o svojej dôležitosti, výnimočnosti a nenahraditeľnosti a to i napriek tomu, že sú od roku 2008 súčasťou sústavy škôl. Musia sústavne priamo i nepriamo „bojovať“ o svoje uznanie, hoci ako hovorí americký pacifista a humanista Adouls Huxley: *Fakty neprestanú existovať len preto, že sa ignorujú.*

Potvrdenie o dôležitosti a nezastupiteľnosti cieľavedomého vzdelávania detí od ranného veku nachádzame i v slovách Jána Amosa Komenského: *Každý zaiste vie, že konáre dospelého stromu sa museli formovať už od prvých výhonkov podľa rozloženia, ktoré postupne dosiahnu. A nemôže to byť inak.*

Štátny vzdelávací program ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie – ako národné kurikulum, vytvára veľmi dobrý základ pre vytvorenie školských vzdelávacích programov. V obsahových a výkonových štandardoch identifikujeme obsahy a ciele smerujúce k napĺňaniu dvoch z troch pilierov trvalo udržateľného rozvoja: **environmentálneho a sociálneho**.

Ekonomický pilier trvalo udržateľného rozvoja je obsiahnutý predovšetkým v školskom zákone tým, že je predprimárne vzdelávanie jeden rok pred plnením povinnej školskej dochádzky pre všetky deti bezplatné ako aj tým, že je bez ohľadu na vek detí bezplatné aj pre deti, ktorých zákonný zástupca predloží riaditeľovi materskej školy doklad o tom, že je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi, a tiež pre deti umiestnené v materskej škole na základe rozhodnutia súdu.

K napĺňaniu **environmentálneho a sociálneho piliera** trvalo udržateľného rozvoja významne prispieva to, že sú v rámci jednotlivých vzdelávacích oblastí všetkých štyroch tematických okruhov integrované aj **prierezové témy** osobnostný a sociálny rozvoj, ochrana života a zdravia, environmentálna a mediálna výchova ako aj multikultúrna výchova.

V rámci prierezovej témy **osobnostný a sociálny rozvoj** sa kladie dôraz na uplatňovanie práv dieťaťa a na vzdelávanie zamerané na ochranu práv detí, na podporu nenásilia, uplatňovanie tolerancie a porozumenia.

V rámci **multikultúrnej a mediálnej výchovy** sa v primeranej miere kladie dôraz na oboznamovanie s pozitívnymi hodnotami našej krajiny, podporuje sa miestna ľudová kultúra a tradície.

V rámci prierezovej témy **ochrana života a zdravia** sa pozornosť materských škôl venuje nadobúdaniu poznatkov o vlastnom tele, o základných súvislostiach zdravia, deti sa učia vnímať rozdiely „ako sa cítim, keď som zdravý a ako sa cítim, keď som chorý“. V rámci tejto prierezovej témy sa utvárajú a rozvíjajú návyky správnej hygieny, zdravého životného štýlu; uskutočňujú sa pravidelné pohybové aktivity vrátane pohybu vonku a v prírode. Zmyslom zaradenia tejto prierezovej témy je pripraviť dieťa na život v prostredí, v ktorom žije.

V rámci prierezovej témy **environmentálna výchova** sa utvára a rozvíja environmentálne cítenie a správanie dieťaťa v spojitosti s kultúrnym a etickým správaním, ktoré smeruje k trvalo udržateľnému rozvoju a k zachovaniu života na Zemi. Prostredníctvom jednoduchých a dieťaťu blízkych činností sú deti vedené k ochrane rastlinnej a živočíšnej ríše, k starostlivosti o svoje okolie.

Trvalo udržateľný rozvoj je chápaný ako **komplexná prierezová problematika**, týkajúca sa celej spoločnosti. Vyžaduje si **spoluprácu a spoluúčasť** všetkých skupín obyvateľstva, vrátane detí predškolského veku a samozrejme učiteľiek materských škôl.

Cieľom realizácie činností podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj je **postupná zmena správania, postojov, hodnotovej orientácie, spôsobov riešenia problémov a dosahovania stanovených cieľov**, aby sa **dosiahla čo najvyššia kvalita života jedince, celej spoločnosti ale aj života na planéte Zem všeobecne**.

Na prvej konferencii k téme trvalo udržateľného rozvoja v oblasti predprimárneho vzdelávania, ktorá sa konala 2. júna 2010 v Bratislave, som v závere svojho príspevku položila otázku, či môžu teda materské školy prispieť k trvalo udržateľnému rozvoju? Moja odpoveď bola jednoznačná. Áno môžu, a to prostredníctvom dosahovania výchovno-vzdelávacích cieľov, ktoré sú súčasťou rozmanitých tém/projektov.

Výchovno-vzdelávacie ciele, ktoré sa v rámci jednotlivých tém/projektov dosahujú, vznikajú operacionalizáciou výkonových štandardov (špecifických cieľov) učebných osnov jednotlivých školských vzdelávacích programov.

Urobila som výber výkonových štandardov, ktorých dosahovaním (v podobe operacionalizovaných výchovno-vzdelávacích cieľov) materské školy prispievajú k rozvíjaniu poznatkov, zručností, návykov a postojov detí súvisiacich s problematikou trvalo udržateľného rozvoja. Nezamerala som sa pritom len na environmentálny, ale aj sociálny rozmer trvalo udržateľného rozvoja.

Tematický okruh JA SOM

- *Výkonávať pravidelne pohybové aktivity*
- *Ovládať základné lokomočné pohyby*
- *Napodobňovať pohyb v rôznych podmienkach (s náčiním, na náradí)*
- *Dodržiavať zvolené pravidlá, spolupracovať, rešpektovať ostatných*
- *Zaujať adekvátne postoje k pohybu a športovým aktivitám*
- *Zachovať v pracovných a technických činnostiach návyky poriadku a čistoty (upratať po sebe, dávať si pozor na odev atď.)*
- *Zhotoviť výtvary z rozmanitého materiálu, vrátane odpadového, rôznymi technikami strihať, lepiť, tvarovať materiál atď.), uplatňovať pri tom technickú tvorivosť*
- *Zaujať postoj k členom rodiny a vyjadriť ho prostredníctvom rôznych umeleckých výrazových prostriedkov*
- *Orientovať sa v tesnej blízkosti domova a materskej školy*
- *Rozlíšiť dominanty svojho bydliska*
- *Zaujať postoj k svojmu domovu a vyjadriť ho prostredníctvom rôznych umeleckých výrazových prostriedkov*
- *Určiť na základe viaczmyslového vnímania časti tela a jednoduchým spôsobom opísať ich funkciu*
- *Vnímať a určiť viacerými zmyslami niektoré životne dôležité orgány (srdce, pľúca a príp. aj mozog)*
- *Prejaviť pozitívne postoje k svojmu telu a vyjadriť ich prostredníctvom rôznych umeleckých výrazových prostriedkov*
- *Rozlíšiť a jednoduchým spôsobom intuitívne opísať stav zdravia a stav choroby*
- *Dodržať zásady ochrany zdravia (s pomocou dospelých)*
- *Zaujať pozitívne postoje k svojmu zdraviu i k zdraviu iných a vyjadriť ich prostredníctvom rôznych umeleckých výrazových prostriedkov*
- *Privolať pomoc dospelého v krízových situáciách, v ktorých je ohrozené jeho zdravie, prípadne zdravie iných*
- *Rozlíšiť príčiny možného nebezpečenstva a poškodenia zdravia pri zakázanej manipulácii s niektorými predmetmi, napr. ostrými predmetmi, zápalkami, liekmi, chemikáliami, čistiacimi prostriedkami, elektrospotrebičmi, ale aj neznámymi prírodninami*
- *Poznať, rozlíšiť, triediť a vyberať si zdravé potraviny*
- *Zdôvodniť význam dodržiavania pravidiel cestnej premávky vzhľadom na bezpečnosť*
- *Komunikovať prijateľným spôsobom pozitívne a negatívne emócie a vyjadriť pocity*
- *Uvedomovať si a uplatňovať vlastnú jedinečnosť a vlastné nápady so zreteľom na jedinečnosť iných detí v skupine*

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

- *Obhajovať nenásilne vlastné stanovisko v prípade vzniku konfliktu*
- *Uplatňovať a rešpektovať návyky kultúrneho správania a spoločenských pravidiel*
- *Nadviazať verbálny i neverbálny kontakt s inými deťmi a dospelými*
- *Počúvať s porozumením*
- *Uplatniť aktívnu slovnú zásobu vzhľadom na obsahový kontext (zmysluplne rozprávať o svojich pocitoch, zážitkoch, dojmach)*

Tematický okruh EUDIA

- *Priradiť, rozoznať a pomenovať farby na obklopujúcich reáliách*
- *Uplatňovať individuálne farebné videnie*
- *Uplatniť na základe vlastného pozorovania farebnú rozmanitosť vo výtvarných, pracovných i technických produktoch*
- *Poznať, rozlíšiť, priradiť a triediť dopravné prostriedky podľa miesta pohybu (zem, voda, vzduch)*
- *Priradiť, triediť a usporiadať predmety podľa určitých kritérií (farba, tvar, veľkosť)*
- *Počítať minimálne od 1 do 10*
- *Výkonať jednoduché operácie v číselnom rade od 1 do 10 (v spojitosti s manipuláciou s predmetmi alebo hračkami)*
- *Poznať, rozlíšiť, priradiť, triediť a určiť niektoré rovinné geometrické útvary*
- *Poznať, rozlíšiť, priradiť, triediť a určiť niektoré priestorové geometrické útvary*
- *Komunikovať jednoduchými vetnými konštrukciami v štátnom – slovenskom jazyku a v cudzom jazyku*
- *Používať spisovnú podobu štátneho - slovenského alebo cudzieho jazyka*
- *Rozlíšiť pozitívne i negatívne emócie druhých osôb*
- *Výjadriť elementárne hodnotiace postoje k správaniu iných*
- *Komunikovať otvorene bez bariér a predsudkov*
- *Prijať v rozhovore s inými deťmi názorovú odlišnosť, prijateľným spôsobom obhajovať svoje vlastné názory*
- *Hodnotiť a rozlíšiť pozitívne i negatívne charakterové vlastnosti ľudí na základe reálnych i fiktívnych situácií*
- *Zaujať pozitívne a empatické postoje k chorým, osobám so zdravotným postihnutím, starým ľuďom, multikultúrnej a socioekonomickej rozmanitosti ľudstva*

Tematický okruh PRÍRODA

- *Prejaviť zručnosti a praktickú tvorivosť pri vytváraní produktov z prírodnín prostredníctvom využitia rôznych pracovných a výtvarných techník*

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

- *Rozlíšiť podľa typických znakov ročné obdobia*
- *Určiť niektoré pozorovateľné spojitosti medzi rastlinnou a živočíšnou ríšou*
- *Zdôvodniť význam prírodného prostredia na základe pozorovania a zážitkov z prírody*
- *Poznať, rozlíšiť a určiť na základne priameho alebo sprostredkovaného pozorovania niektoré domáce, lesné a exotické zvieratá, vtáky a voľne žijúce živočíchy*
- *Zaujať pozitívne postoje k zvieracej ríši*
- *Poznať, opísať a rozlíšiť niektoré kvety*
- *Triediť kvety podľa výskytu a významu*
- *Uvedomiť si a vedieť zdôvodniť význam starostlivosti o rastliny*
- *Poznať, opísať a rozlíšiť stromy a kríky a zdôvodniť ich odlišnosť*
- *Vedieť, že huby sú jedlé a nejedlé*
- *Poznať a rozlíšiť zložky živej a neživej prírody*
- *Poznať, opísať, rozlíšiť prírodné javy ovplyvnené počasím*
- *Výjadriť rôznymi umeleckými výrazovými prostriedkami vlastné predstavy o Zemi/Slnku/Mesiaci a hviezdach, získané z rôznych médií/získané pozorovaním*
- *Citlivo vnímať krásu prírody, jej čaro a jedinečnosť*
- *Hodnotiť prírodné prostredie*
- *Prejaviť vzťah a ochranné postoje k prírodnému prostrediu a stvárniť ich prostredníctvom rôznych umeleckých výrazových prostriedkov*
- *Prakticky uplatniť návyky starostlivosti o prírodu (nezahadzovať odpadky, hrabať lístie atď.)*
- *Rozprávať pocity, zážitky, dojmy zo starostlivosti o prírodu a zobrazíť ich*

Tematický okruh KULTÚRA

- *Orientovať sa v časových vzťahoch jedného dňa, týždňa, roka, v spojení s konkrétnymi činnosťami a prostredníctvom rozlišovania podstatných znakov*
- *Rozlíšiť časové vzťahy- čo je teraz (dnes), čo už bolo (včera) a čo bude (zajtra)*
- *Vedieť, že naša vlasť je Slovenská republika*
- *Zapojiť sa aktívne do prípravy osláv sviatkov a spoločenských udalostí, vrátane udržiavanie ľudových tradícií*
- *Overiť si z detských encyklopédií a iných médií, že svet je veľký a rozmanitý (pozostáva aj z oceánov, morí, riek, pohorí, lesov, pralesov, rozmanitej zvieracej ríše, atď.)*
- *Výjadriť rôznymi umeleckými prostriedkami pocity, dojmy z pozorovania sveta, prípadne zážitky z návštevy zahraničia*
- *Uplatňovať tvorivosť v hre*

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

- *Plánovať, realizovať a hodnotiť hru*
- *Experimentovať s vlastnosťami farieb a uplatňovať ich tvorivé variácie*
- *Pokryť celú plochu rozmanitými farbami*
- *Kresliť, maľovať, modelovať rôznymi technikami, tvorivo a s použitím rôzneho materiálu*
- *Tvoriť s využitím fantázie kompozičné celky*
- *Hodnotiť postupne umelecké diela, architektonické riešenia významných budov*
- *„Písať“ obrázkový list.*

Prajme si spoločne, aby naša Zem bola krásnym a čistým domovom nielen pre naše deti od ktorých ju máme požičanú, ale aj nespočítanému množstvu ďalších generácií.

Literatúra

Štátny vzdelávací program, ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Bratislava: MŠ SR, ŠPÚ. 2008. ISBN 978-80-969407-5-2.

Kontaktné údaje

PhDr. Viera Hajdúková, PhD.
sekcia regionálneho školstva
odbor materských škôl, základných škôl,
základných umeleckých škôl a školských zariadení
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
Stromová 1
813 30 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: viera.hajdukova@minedu.sk

ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ PRO UDRŽITELNÝ ROZVOJ V PREPRIMÁRNÍM VZDĚLÁVÁNÍ V ČR

ENVIRONMENTAL EDUCATION AND EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN PRE-PRIMARY EDUCATION IN THE CZECH REPUBLIC

Vlasta Hrdličková

Abstrakt

Příspěvek pojednává o začlenění environmentální výchovy a vzdělávání pro udržitelný rozvoj v preprimárním vzdělávání v České republice. Důležitou součástí je pak příprava budoucích studentů oboru Učitelství pro mateřské školy a to především formou přímé práce s dětmi z mateřských škol.

Klíčové slová

Předškolní vzdělávání, environmentální výchova, vzdělávání pro udržitelný rozvoj, přímá práce s dětmi z mateřských škol.

Resumé

The paper deals with incorporation of environmental education and education for sustainable development in the pre-primary education in the Czech Republic. The form of the direct activity with children in kindergarten is the important part of the training of future students of the branch Teaching for kindergarten.

Key words

Pre-school education, environmental education, education for sustainable development, direct activity with children in kindergarten.

Úvod

Koncepce preprimárního vzdělávání prochází v posledních letech celkovou reformou, která se také odráží v pregraduální přípravě budoucích učitelů preprimárního . Tato reforma se dotýká všech oblastí předškolního vzdělávání a značně se odrazila i v požadavcích na realizaci environmentální výchovy a v současné době se již klade důraz na výchovu pro udržitelný rozvoj.

Preprimární vzdělávání je zaměřeno na to, aby si dítě od předškolního věku osvojovalo základy klíčových kompetencí a získávalo tak předpoklady pro své celoživotní vzdělávání. Hlavním úkolem environmentální výchovy je vytvořit u dítěte elementární poznatky o okolním světě, o vlivu člověka na životní

prostředí a vytvořit elementární základy pro zodpovědný postoj budoucího dospělého člověka k životnímu prostředí.

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta je jedním z nejdůležitějších nástrojů ochrany životního prostředí. Vývoj pojetí Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (dále jen EVVO) v České republice ukazuje dlouhodobý trend rozšiřování obsahu EVVO o témata udržitelného rozvoje. Ve své podstatě vzdělávání pro udržitelný rozvoj může navazovat na celou řadu aktivit, jež jsou realizovány v rámci EVVO.

„Vzdělávání pro udržitelný rozvoj je předpokladem k osvojení si takových způsobů myšlení, rozhodování a chování jedince, které vedou k udržitelnému jednání v osobním, pracovním i občanském životě.“¹

Tento požadavek znamená, že do vzdělávání a výchovy všech občanů je nezbytné včlenit základní znalosti – o potřebách člověka a o zákonitostech, z nichž vyplývají, o způsobech ohrožování životních podmínek, o možnostech řešení udržitelnosti rozvoje a s tím spojené dovednosti a návyky a zároveň akceptovat hledisko tolerance mezi národy a odpovědnosti vůči současnosti i budoucnosti.

1 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta v preprimárním vzdělávání v České republice

K oblasti environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO) bylo přijato Usnesení vlády ČR č. 1048/2000 ke Státnímu programu EVVO. Jeho součástí byl Akční plán na léta 2001-2003 a následně Akční plán na léta 2004-2006 a další. Všechny tyto dokumenty vymezují podrobně cíle, aktivity a úkoly v oblasti environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Důležitou součástí všech dokumentů podporujících rozšíření a prohloubení environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty se také stal materiál Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky 2008 – 2015.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice vznikl na základě usnesení vlády České republiky v dubnu 1999, která v něm schválila hlavní cíle vzdělávací politiky.

Přijaté cíle se staly východiskem „Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice“.²

¹ Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky(2008–2015). Praha: MŠMT, 2008, s. 1.

² *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice - Bílá kniha*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – Nakladatelství Taurus, 2001, s. 7.

Národní program rozvoje vzdělávání dal prostor pro vznik rámcových vzdělávacích plánů, tedy prostor pro rozvojové programy, kde může být zahrnuta i ekologická/ environmentální výchova. V kapitole o obecných cílech vzdělávání a výchovy se uvádí: „Za jednu z životně důležitých podmínek uchování kontinuity lidské společnosti a její kultury nutno považovat výchovu k ochraně životního prostředí ve smyslu zajištění udržitelného rozvoje společnosti, kdy jde nejen o zprostředkování poznatků, ale i o vytvoření citlivého vztahu k přírodě a získávání schopností i motivace k aktivnímu utváření zdravého životního prostředí a odstraňování chudoby v celosvětovém měřítku“.³

Na základě Národního programu rozvoje vzdělávání byl vypracován Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, kde jsou stanoveny základní požadavky a pokyny na výchovu a vzdělávání v mateřských školách. Základní obsah předškolního vzdělávání je obsažen v pěti oblastech:

1. Dítě a jeho tělo.
2. Dítě a jeho psychika.
3. Dítě a ten druhý.
4. Dítě a společnost.
5. Dítě a svět.

Oblast „Dítě a svět“ zahrnuje také vzdělávání v environmentální oblasti. Hlavním záměrem je „vytvořit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.“⁴

Na konci předškolního období se předpokládá, že dítě si v environmentální oblasti osvojí:

- „Elementární poznatky o sobě, o rodině, o vývoji, životě a činnostech člověka, o lidské společnosti, o soužití, zvycích a práci s lidmi, o přírodě a přírodních jevech, o technických přístrojích, se kterými se dítě setkává doma i ve svém okolí,
- orientovat se bezpečně v okolí, prostředí, resp. v okolí domova, v prostředí a okolí školy, v obci, všimnout si rozmanitosti, změn a dění v nejbližším okolí,
- osvojit si elementární poznatky o místě, ve kterém žije, o své zemi a její kultuře, o jiných zemích a kulturách, o zeměkouli, o vesmíru apod.,
- vnímat, že svět má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý a různorodý – jak svět přírody (rostliny, živočichové, krajina, podnebí apod.), tak i svět lidí,

³ *Tamtéž*, s. 14.

⁴ K.Smolíková a kol. *Rámcový program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, MŠMT, 2001, s. 17.

- porozumieť, že všetchno kolem se mění, vyvíjí, pohybuje a proměňuje a že s těmito změnami je třeba v životě počítat,
- mít povědomí o významu životního prostředí pro člověka, uvědomovat si, že způsob, jakým se chová a žije, ovlivňuje jeho vlastní zdraví i životní prostředí,
- rozlišovat aktivity, které mohou zdraví člověka i prostředí podporovat a které je mohou poškozovat, pomáhat pečovat o okolní životní prostředí (dbát o pořádek a čistotu, starat se o rostliny, spoluvytvářet pohodu prostředí, neníčit okolí, neubližovat živým tvorům apod.),
- uvědomovat si, co je nebezpečné (manipulace s některými předměty a přístroji, kontakt se zvířaty, se zdravím ohrožujícími látkami, přírodními a povětrnostními jevy, technické objekty a jevy a další situace, s nimiž se dítě může setkat), odhadnout některá nebezpečí a snažit se jim vyhnout.“⁵

K naplnění uvedených úkolů je třeba vytvářet dostatek podnětů při hře, prvotní práci i učení, vycházejících z poznávání a hodnocení přírody. Podněty je třeba připravit pomocí vhodných metod, postupů a forem práce zdůrazňujících především citové zaujetí a přímý styk dítěte s prostředím, zejména s přírodou. Základem je hra, která se promítá do všech výchovných činností a jejíž pomocí dítě získává prvotní vědomosti a znalosti o životě lidí, jejich práci, vzájemných vztazích a vztahu k přírodě.

K nejcennějším metodám, jimiž se děti seznamují s okolní přírodou, náleží přímé pozorování rostlin a zvířat při vycházkách v zahradě, na louce, v lese, u potoka. Děti zde přicházejí do bezprostředního styku s okolní přírodou, zjišťují její vlastnosti svými smysly, svou pracovní zkušeností. Mezi další metody patří pozorování a práce v koutku živé přírody s rostlinami a zvířaty. Zvláštní význam má styk se zvířaty, který ovlivňuje jejich citlivost, a ta se projevuje i v mezilidských vztazích. Důležitá je správná volba učebních pomůcek – pohádky, říkadla, obrázky, filmy určené ke sledování, stavebnice, modely, hračky používané při hrách, nářadí a pomůcky určené k pracovním činnostem, kresbě, modelování. Důležitou metodou se v současné době stává i projektová metoda. Důraz je kladený na pozitivní prožitky dítěte.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání obsahuje průřezová témata, jež se promítají do obsahu základního vzdělávání jako celku, do organizace vzdělávání, jeho časového plánování, metod a forem. Tato témata musí být pokryta ve školních vzdělávacích programech každé školy. Jednotlivé školy si vytváří vlastní školní vzdělávací program. Současně jsou vymezeny

⁵ K.Smolíková a kol. *Rámcový program pro předškolní vzdělávání*. Praha: VÚP, MŠMT, 2001, s. 18

vzdělávací oblasti, nikoliv jednotlivé předměty. Jedním z průřezových témat je i environmentální výchova.

Pro realizaci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty je velmi důležitý Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních.

Významné postavení pro činnost škol v této oblasti pak zaujímá koordinátor environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.

2 Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj – nová etapa vzdělávání

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj znamená osvojení si takových způsobů myšlení, rozhodování a chování jedince, které vede k udržitelnému jednání v osobním, pracovním i občanském životě. Vzdělávání pro udržitelný rozvoj je zaměřeno na:

- „pochopení propojenosti a vzájemné souvislosti ekonomických, sociálních a environmentálních hledisek rozvoje, a to na lokální, národní i globální úrovni,
- vnímání udržitelného rozvoje jako celostního a systémového přístupu, který směřuje k ekonomicky prosperující společnosti a respektuje sociální a environmentální souvislosti a limity,
- rozvoj kompetencí (znalostí, dovedností a postojů) pro demokratické a svobodné rozhodování ve vlastním i veřejném zájmu v souladu s právem a s principy udržitelného rozvoje.“⁶

Na základě věkových a individuálních zvláštností vývoje lidské osobnosti vzdělávání pro udržitelný rozvoj stanovuje cíle, obsah, metody, formy a prostředky. Vše je především zaměřeno na aktivní metody a formy vzdělávání a na kritické a tvořivé myšlení. Klíčová témata, která jsou zahrnuta ve Strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj Evropské hospodářské komise OSN (tzv. Vilniuská strategie) jsou na národní úrovni konkretizována a to na základě specifík České republiky.

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta je jedním z klíčových nástrojů ochrany životního prostředí v České republice. Rozvoj Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty je jednak zakotven v zákoně č. 123/1998 sb., o právu na informace o životním prostředí a je také určen Státním programem Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty České republiky. Také tříleté akční plány umožňují jeho plnění v jednotlivých resortech. Vývoj Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v posledních letech prokazuje

⁶ *Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015)*. Praha: MŠMT, 2008, s. 1.

trend rozšiřování obsahu Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty o témata udržitelného rozvoje. Dá se tedy konstatovat, že právě Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta se může stát východiskem pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj v České republice. Současně vzdělávání pro udržitelný rozvoj může v plné míře navázat na celou řadu aktivit a opatření realizovaných v rámci Environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. (Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky 2008 – 2015, 2008).

„Základní rozdíl mezi EVVO a VUR je ten, že v oblasti EVVO je prioritní důraz kladen na nejrůznější aspekty životního prostředí, na poznávání životního prostředí, na uvědomování si nezbytnosti zachovávání podmínek života, na poznávání vztahu člověka a životního prostředí apod. Naproti tomu je VUR prioritně zaměřeno na vzájemnou interakci a souvislosti mezi ekonomickými, sociálními, environmentálními a právními aspekty rozvoje (globálního i lokálního), je významně interdisciplinární povahy a široce se opírá o společenskovední disciplíny.“⁷

Ukazuje se, že Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj ČR se stává pro oblast vzdělávání velmi důležitým dokumentem, který „začleňuje do stávajících oblastí vzdělávání nové přístupy, metody a témata.“⁸

Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj ČR navazuje nebo má úzké vazby na celou řadu dokumentů, jako např. Strategie udržitelného rozvoje ČR, Strategie celoživotního učení ČR, Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací politiky České republiky 2007 a Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj Evropské hospodářské komise OSN.

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj v předškolním vzdělávání

V předškolním vzdělávání je z pohledu vzdělávání pro udržitelný rozvoj velmi důležité „učení v přírodě“ a především zaměření se na „prevenci odcizování dětí přírodě“. Pro kladný výsledek vzdělávání pro udržitelný rozvoj je však v tomto věkovém období velmi důležité si uvědomit nutnost působení na celou rodinu dítěte. Tato problematika se úzce dotýká především městských dětí, kde děti tráví stále méně času přímo v přírodě.

Dá se však konstatovat, že Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání tuto problematiku určitým způsobem začleňuje a je na ni kladen velký důraz. Děti mají být vedeny ke vnímání okolního prostředí, mají se naučit vnímat vlastní místo a úlohu v tomto prostředí a také se mají naučit

⁷ Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015). Praha: MŠMT, 2008, s. 2.

⁸ *Tamtéž*, s. 2.

zodpovednosti vüči tomuto prostredü.

Vzdělávání pro udržitelný rozvoj a vysokoškolské vzdělávání

Cestou k realizaci vzdělávání pro udržitelný rozvoj je především akreditace specializovaných studijních programů , které budou zaměřené na vzdělávání pro udržitelný rozvoj a měly by mít mezioborový nebo mezifakultní charakter. Důležitá je dostupnost studia a mobilita studentů mezi obory a také dostatek různých pracovišť, jež budou zaměřeny na různé aspekty vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

Velmi důležité místo při realizaci vzdělávání pro udržitelný rozvoj zaujímají učitelské fakulty, které připravují budoucí učitele, především budoucí učitele preprimárního a primárního vzdělávání.

3 Začlenění environmentální výchovy a vzdělávání k udržitelnému způsobu rozvoje ve

Velká pozornost je věnována metodické přípravě studentů oboru Učitelství pro mateřské školy ale i oboru Učitelství pro 1. stupeň základních škol pro budoucí uplatnění environmentální výchovy i vzdělávání pro udržitelný rozvoj v praxi. V rámci prakticky zaměřených seminářů jsou posluchači seznamováni s různými formami praktické činnosti přímo na fakultě, ale i mimo ni.

Velmi se osvědčila úzká spolupráce s některými středisky či centry ekologické výchovy, jež jsou součástí sdružení Pavučina. Nejužší spolupráce je s Centrem ekologických aktivit města Olomouce, o.p.s. – Sluňákov. Studenti jsou zde seznamováni s řadou metod, pomůcek, nápadů a námětů, jež mohou využít při budoucí práci s dětmi předškolního i mladšího školního věku. Studenti si mohou prakticky vyzkoušet některé hry, výtvarné činnosti a zejména práci s přírodními materiály a mohou si ověřit schopnost vlastní tvořivosti při realizaci vlastních nápadů např. při zpracování příběhu.

K nejužitečnějším aktivitám však patří přímá práce s dětmi při různých příležitostech (např. Den Země, zapojení studentů do výukových programů pro školy, atd.). Zapojování studentů do praktické práce s dětmi, seznámení s alternativními formami výuky, učení vedoucí k tvořivosti a lásce k přírodě, považujeme za jednu z nejdůležitějších aktivit partnerství Katedry primární pedagogiky PdF UP a Centra ekologických aktivit města Olomouce,o.p.s.-Sluňákov.

Příkladem přímé práce studentů oboru Učitelství pro mateřské školy na PdF UP v Olomouci je pořádání Dne Země pro děti z mateřských škol z Olomouce a okolí a to ve spolupráci s Centrem ekologických aktivit města Olomouce, o.p.s.-Sluňákov. Dny Země a celou řadu dalších podobných aktivit pro děti z mateřských škol organizují studenti uvedeného studijního oboru již řadu let.

V prvých počátkoch se volila témata , která měla širší charakter (např. Cesta kolem světa, atd.). Postupně se témata zužovala (např. Ptáci , Rozkvetlá louka, Stateček, atd.) a v posledních letech jsou témata již zaměřena velmi úzce (např. Slunce-zlatá nit) a problematika daného tématu se řeší více do hloubky (Slunce-naše počasí, Slunce- náš přítel, Slunce-naše obživa, Slunce-roční období, atd.). Den Země se pořádá v krásném prostředí Botanické zahrady a Rozárie v Olomouci, kdy děti procházejí jednotlivá stanoviště (8-10 stanovišť), kde jsou pro ně připraveny různé hry, výtvarné , hudební či pohybové aktivity v kontextu s daným tématem

I když ve studijních programech pro pregraduální vzdělávání budoucích učitelů preprimárního vzdělávání je v současné době zahrnuta environmentální výchova, je do této přípravy začleňováno i vzdělávání pro udržitelný rozvoj.

Literatura

ČINČERA, J. 2007. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007, 116 s. ISBN 978-80-7315-147-8.

HORKÁ, H. 2000. *Výchova pro 21.století-Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, 2000, 123 s. ISBN 80-85931-85-0.

LEBLOVÁ, E. 2012. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0094-9.

BERNÁTOVÁ, R. *Příroda a dieťa predškolského veku*. In Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania-zborník z vedecko-odbornej konferencie. Prešov: PU PF, OMEP, 2011, s.9-21. ISBN 978-80-555-0468-1

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání – Nakladatelství Taurus, 2001, 98 s. ISBN 80-211-0372-8

SMOLÍKOVÁ, K. a kol. 2001. *Rámcový program pro předškolní vzdělávání*. Praha : VÚP, MŠMT, 2001, 46 s.

Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008-2015). Praha: MŠMT, 2008, 20s. <http://www.msmt.cz/dokumenty/ostatni-dokumenty>

Kontaktné údaje

PhDr. Vlasta Hrdličková, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

Česká republika

E-mail: vlasta.hrdlickova@upol.cz

ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA V ŽIVOTE DIEŤAŤA PREDŠKOLSKÉHO VEKU

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE LIFE OF A CHILD PRESCHOOLAGE

Renáta Bernátová

Abstrakt

V príspevku prezentujeme niektoré možnosti realizácie environmentálnej výchovy v predškolskom veku s akcentom na ich realizáciu v materskej škole. Bližšie popisujeme aktivity, ktoré môžeme realizovať s deťmi predškolského veku v environmentálnej téme voda a odpad. Súčasne poukazujeme aj na možnosti využívania digitálnych technológií pri environmentálnom vzdelávaní detí predškolského veku.

Kľúčové slová

Environmentálna výchova, dieťa predškolského veku, téma voda a odpad.

Resumé

In the paper we present some possibilities of realization environmental education in the pre-school age with the emphasis on its realization in the kindergarten. We describe activities, which we can realize with children of pre-school age in the environmental topic water and waste. At the same time we also mention possibilities of using digital technologies in the environmental education of children of pre-school age.

Keywords

Environmental education, pre-school age child, topic water and waste.

Úvod

Environmentálnu výchovu a vzdelávanie charakterizujeme ako proces celoživotného vzdelávania zabezpečujúci prístup environmentálnych princípov k pozitívnemu ovplyvneniu celospoločenského konania, ktorý je zameraný na každú sociálnu a vekovú skupinu. Z tohto je zrejmé, že z hľadiska výchovného a vzdelávacieho potenciálu má preň najväčší význam školský systém, ktorý tvoria predškolské zariadenia, základné, stredné a vysoké školy, univerzity tretieho veku, vzdelávacie inštitúcie riadené vysokými školami, metodické centrá, inštitúty ďalšieho vzdelávania a podobne (Konceptia environmentálnej výchovy a vzdelávania, 1997).

Dominantné postavenie v realizácii environmentálnej výchovy a vzdelávania má naše školstvo, počnúc materskými školami až po vysoké školy. Na podporu realizácie environmentálnej výchovy schválilo Ministerstvo školstva SR v roku 1997 Učebné osnovy environmentálnej výchovy pre základné a stredné školy (environmentálne minimum). Cieľom environmentálnej výchovy žiakov základných a stredných škôl je formovať a rozvíjať také osobnostné kvality, ktoré ich uschopnia chrániť a zlepšovať životné prostredie (Učebné osnovy environmentálnej výchovy pre základné a stredné školy, 1997). Učebné osnovy obsahovali nasledujúce témy: Zachovanie biodiverzity - rozmanitosti života na našej planéte, Odlesňovanie, Erózia pôdy, Racionálne využívanie prírodných zdrojov, Znečisťovanie ovzdušia, vody, pôdy, Úbytok ozónovej vrstvy, Kyslý dážď, Skleníkový efekt, Spotreba energie, Odpad, Urbanizácia a Populačná explózia. Environmentálna výchova sa vyučovala ako súčasť povinných predmetov, nebola zaradená do učebných osnov pre 1. stupeň základných škôl ako samostatný vyučovaci predmet.

V štátnom vzdelávacom programe pre materské školy, základné a stredné školy je environmentálna výchova chápaná ako prierezová téma. Nové učebné osnovy environmentálnej výchovy ako prierezovej témy pre základné a stredné školy boli schválené v roku 2009. Obsahujú tieto tematické okruhy: Ochrana prírody a krajiny, Zložky životného prostredia, Prírodné zdroje, ich využívanie, ochrana, Ľudské aktivity a problémy životného prostredia, Vzťah človeka k prostrediu.

Environmentálna výchova v materských školách poskytuje priestor a neohraničené možnosti na vytváranie základov zodpovedného vzťahu človeka k životnému prostrediu. V rámci environmentálnej výchovy sa dieťa v rámci svojich vekových a individuálnych osobitostí oboznamuje s podstatou ekologických zákonitostí, rozvíja si estetické cítenie a formuje humánny a morálny vzťah k ochrane a tvorbe životného prostredia. Získava poznatky, spôsobilosti, formuje sa jeho hodnotová orientácia, postoje a správanie (Uváčková a kol., 2011).

Pri poznávaní prírody ako organickej súčasti životného prostredia, pôsobíme najmä na emocionálnu a vôľovo - aktívnu stránku osobnosti dieťaťa. Vytvárame vhodné podmienky pre pozitívne citové zážitky detí (zážitkové učenie). Environmentálna výchova má byť pestrá činnosť, nesmie byť orientovaná katastroficky. Napriek tomu by mala byť napínavou, zaujímavou a hravou činnosťou (Miňová- Gmitrová – Knapíková – Mochnáčová, 2005).

1 Plánovanie environmentálnych aktivít pre deti predškolského veku

Pri plánovaní environmentálnych aktivít pre deti predškolského veku je potrebné brať do úvahy tieto aspekty:

- a/ Problematika (resp. konkrétna téma) environmentálnej aktivity má byť deťom predškolského veku blízka, majú mať k nej osobný, priamy

vzťah. Z tohto pohľadu sú vhodné environmentálne témy ako voda - jej znečisťovanie, jej štetenie, slnečné žiarenie a jeho význam v prírode a pre človeka, odpad – jeho zber, jeho separovanie, štetenie elektrickej energie v domácnosti, starostlivosť o najbližšie prírodné prostredie (okolie materskej školy, bydliska), skrášľovanie exteriéru (hrabanie listia, zber odpadkov, vysádzanie rastlín a starostlivosť o nich) a interiéru (starostlivosť o izbové rastliny v domácnosti), starostlivosť o vtákov v zimnom období ap. Nevhodné sú témy ako napr. erózia pôdy, odlesňovanie, skleníkový efekt, urbanizácia, obnoviteľné a neobnoviteľné prírodné zdroje.

- b/ Pri realizácii environmentálnej aktivity sa snažíme o to, aby dieťa predškolského veku pri činnosti zapájalo čo najviac zmyslových orgánov, aby nebolo iba pasívnym prijímateľom informácie zrakom a sluchom. Napr. pri téme poznávame liečivé rastliny a ich význam pre zdravie človeka, nedemonštrujeme deťom obrázky liečivých rastlín v miestnosti (pri pozorovaní zapájajú iba zrak a sluch), ale demonštrujeme ich priamo na vychádzke v ich prirodzenom životnom prostredí (dieťa môže pozorovať aj ekologické aspekty, napr. či liečivá rastlina rastie v tieni alebo na slnečnom mieste, či rastie osamelo alebo sa na danej lokalite vyskytuje viac jedincov tejto rastliny). Napr. pri poznávaní ruže šípacej deti zrakom pozorujú charakteristické znaky liečivej rastliny (napr. jej výšku, tvar listov, farbu kvetu, tvar a farbu plodov), hmatom overia či sa jedná o drevinu alebo bylinu (zistia, že ruža šípacá má aj trne, ktoré ju chránia pred požieraním bylinožravcami), čuchom ovládajú kvet (súkvetie), z plodov ruže šípacej (šípok) si uvaria v zimnom období čaj (zapoja aj chuťový orgán).
- c/ U detí predškolského veku je dôležitá aj vyváženosť prezentovaných informácií (pozorovaní) o pozitívnych a negatívnych zásahoch človeka do životného prostredia. Nesprostredkujeme deťom slovom či obrazom iba informácie o negatívnych zásahoch človeka do prírodného prostredia (napr. vyrubovanie lesov, divoké skládky odpadu, plytvanie pitnou vodou, zakladanie ohnísk mimo povolených miest, znečisťovanie vodných tokov odpadmi), ale prezentujeme najmä pozitívne informácie, (napr. vysádzanie stromčekov, zatravnovanie plôch, budovanie parkov, separovanie odpadov a výroba recyklovaného papiera, využívania alternatívnych zdrojov energie (napr. solárne kolektory).
- d/ Pri realizácii environmentálnych aktivít v materskej škole je dôležitá informovanosť rodičov a ich podpora (informovať rodičov o environmentálnych aktivitách realizovaných v materskej škole, (príp. ich aktívne zapojiť do ich realizácie) a získať ich podporu pre ich následnú realizáciu aj v domácom prostredí dieťaťa).
- e/ Významným faktorom, ktorý ovplyvňuje výber a realizáciu environmentálnych aktivít je aj lokalizácia materskej školy (mestská materská škola – vidiecka

materská škola, blízkosť lesa, rybníka, potoka).

2 Environmentálny projekt Voda

Téma voda patrí k atraktívnym environmentálnym témam, ktoré je možné efektívne využívať už v edukácii detí predškolského veku. V ďalšom texte stručne prezentujeme námety pre environmentálne aktivity realizovateľné v materskej škole a súvisiace s témou voda. Jednotlivé námety je potrebné obsahovo prispôbiť danej vekovej kategórii detí predškolského veku.

Akvitita 1: Kde sa nachádza v prírode voda?

Vyučovacia metóda: rozhovor, demonštrácia, pozorovanie

Materiálne didaktické prostriedky: glóbus, obrázky morí, oceánov, vodných nádrží, potokov, riek, rybníkov, ľadovcov, počítačová vizualizácia – pozri obr. 1, atlas živočíchov a rastlín, internet

Modelové otázky: Na našej Zemi máme viac pevniny alebo vody? (Voda tvorí väčšinu povrchu našej Zeme. Pevnina tvorí asi 1/3 a voda 2/3 – demonštrácia na glóbuse).

Kde všade sa vyskytuje voda v prírode? (moria, oceány, potoky, rieky, rybníky, jazerá, podzemná voda) – vychádzka a pozorovanie potoka, rieky alebo jazera. Ako sa volá rieka, ktorá preteká našim mestom?

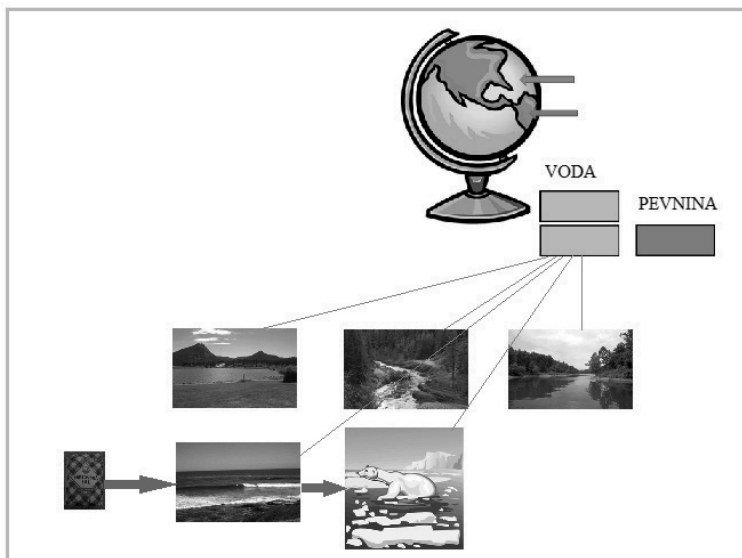
Je rozdiel medzi vodou v potoku (rieke, jazere) a v mori? (slaná- využívame skúsenosti detí z pobytu pri mori - a sladká voda)

Poznáš živočích, ktoré žijú len vo vode? (sladkovodné a morské ryby, delfíny v slanej vode, ale aj akvarijné ryby, ak niektoré dieťa ich má doma).

Poznáš živočích, ktoré žijú na alebo pri vode (vodné vtáky – kačica divá, hus divá, bocian biely, labuť veľká, volavka popolavá; obojživelníky – skokan zelený, bezstavovce – rak riečny – demonštrácia obrázkov z atlasu alebo internetu)

Poznáš nejakú rastlinu, ktorá žije vo vode (riasy, lekno biele, leknica žltá) a pri vode (záružlie močiarné)?

Obsahujú rastliny vo svojom tele vodu? (Pokus – zabaliť väčší list izbovej rastliny do mikroténového vrecúška – pevne uzavrieť – pozorujeme kvapky vody na vnútornej strane vrecúška, ktoré sa vyparili z listu). Odkiaľ sa dostala voda do listu rastliny? (Pokus - vypestujeme fazuľu s výškou cca 12 cm, vyberieme ju zo zeminy, umyjeme jej koreňový systém a vložíme ju do pohára s vodou, výšku vodnej hladiny na stene pohára označíme fixkou – pozorujeme postupné klesanie vodnej hladiny v pohári – rastlina koreňmi prijíma vodu).

Obr. 1 Počítačová vizualizácia témy výskyt vody v prírode

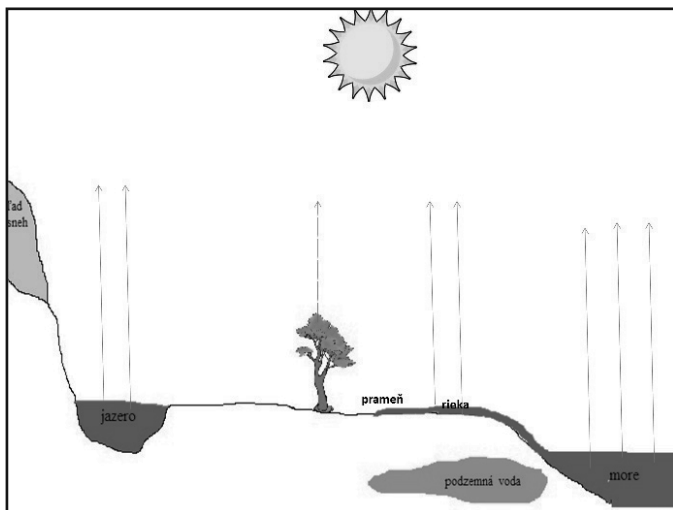
Aktivita 2: Kolobeh vody v prírode

Vyučovacie metódy: príbeh alebo dramatizácia, metóda demonštrácia, pokus, počítačová vizualizácia kolobehu vody v prírode.

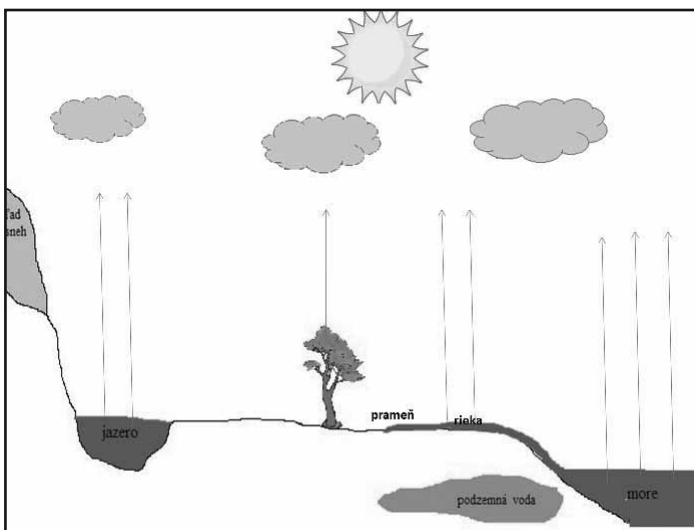
Materiálne didaktické prostriedky: modrý papier, farbičky, Petriho miska (plochá sklenená miska), voda, počítač, PowerPointova prezentácia

Sprostredkovanie poznatkov o kolobehu vody v prírode formou príbehu o kvapke, ktorá putuje so svete alebo formou dramatizácie, v ktorej deti hrajú role kvapiek vody.

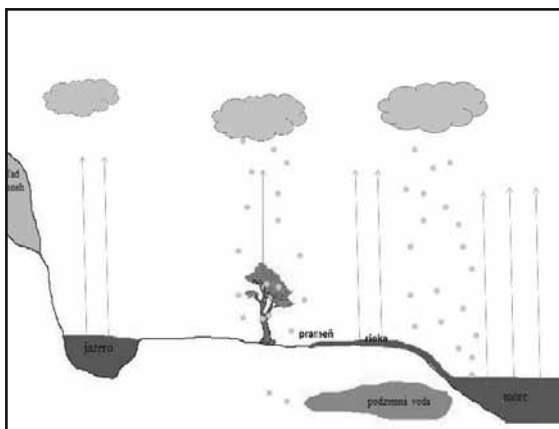
Pokus – vyparovanie vody pri izbovej teplote.

Obr. 2 Počítačová vizualizácia kolobehu vody v prírode – časť

Obr. 3 Počítačová vizualizácia kolobehu vody v prírode – časť tvorba

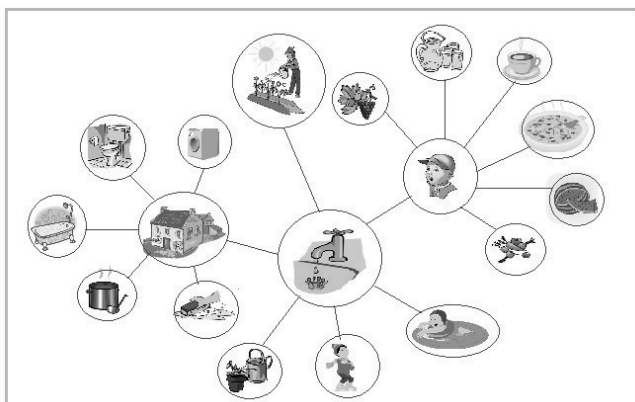
Obr. 4 Počítačová vizualizácia kolobehu vody v prírode – dážď

Aktivita 3: *Aký význam má voda pre človeka?*

Vyučovacie metódy: pojmové mapovanie, rozhovor

Didaktické prostriedky: výstrižky z časopisov (letákov), vlastné kresby detí, lepidlo, veľký výkres, farbičky

Postup tvorby obrázkovej pojmovej mapy: Učiteľka nalepí do stredu výkresu obrázok s vodou. Deti vystrihujú z časopisov, z letákov obchodných reťazcov (alebo aj kreslia) obrázky súvisiace s témou a spoločne vytvárajú pavúkovú obrázkovú pojmovú mapu ako na obr. 2.

Obr. 5 Obrázková pojmová mapa vytvorená počítačom

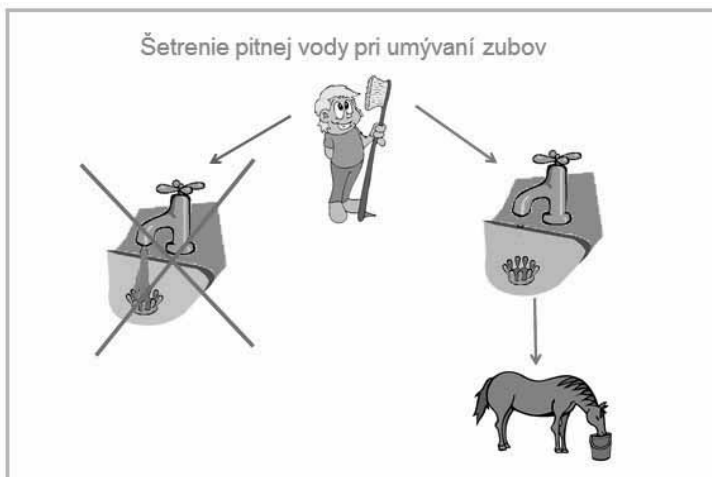
Aktivita 4: *Ako môžem ja - škôlkar šetriť vodou?*

Vyučovacia metóda: motivačné rozprávanie, rozhovor, demonštrácia

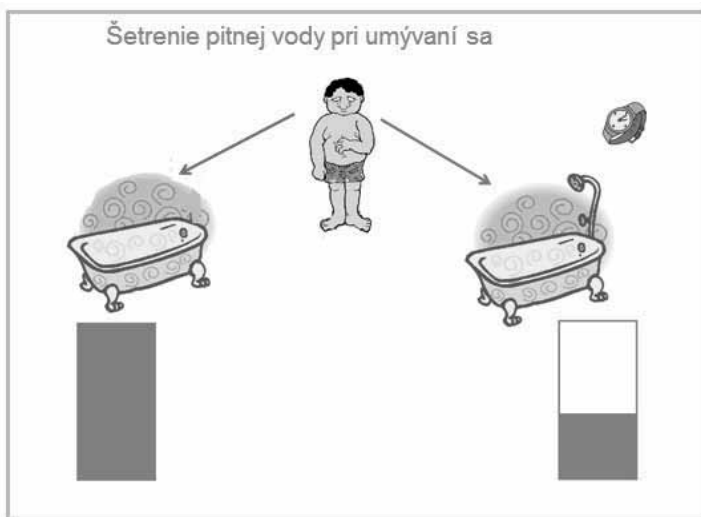
Materiálne didaktické prostriedky: počítač, počítačová vizualizácia – pozri obr. 6

Otázky: Umývaš si zúbky každé ráno i večer? Čo potrebuješ pri umývaní zúbkov? (zubnú pastu a kefku, pohár, vodu z vodovodu).

Škôlkar Vladko si ráno išiel umývať zúbky do kúpeľne. Mamka mu dala zubnú kefku, vytlačila na ňu jeho obľúbenú zubnú pastu a pustila vodu z kohútika a povedala Vladkovi: Vladko, naplň si pohárik vodou a poriadne si umy zúbky, ja Ti idem prichystať raňajky. Vladko urobil to, čo mu povedala mamka a poriadne si vyčistil zúbky. Mamka sa po chvíli vrátila do kúpeľne a opýtala sa Vladka (deti formulujú možné otázky, napr. Už si si umyl zúbky? Poriadne si si vyčistil zúbky?) Navedieme deti na otázku, ktorú položila mamka Vladkovi: “Vladko, prečo si nezatvoril vodovodný kohútik, keď si naplnil pohárik vodou? Vieš aká vzácna je naša pitná voda? ” Vedeť s deťmi rozhovor o význame vody pre živé prírodniny a dôraz kladieme na jej šetrenie (demonštrujeme deťom napr. informáciu, že ak pri umývaní zubov zatvoria kohútik s vodou, ušetrí vodu pre nejaké zvieratko, napr. pre koníka – pozri obr. 6). Môžeme deťom prezentovať aj informáciu o šetrení vody pri rýchlom sprchovaní v porovnaní s kúpaním sa vo vani – pozri obr. 7.

Obr. 6 Počítačová vizualizácia témy šetrenie pitnej vody pri umývaní zubov

Obr. 7 Počítačová vizualizácia témy šetrenie pitnej vody pri hygiene celého

Obr. 8 Počítačová vizualizácia témy využívanie dažďovej vody pri polievaní rastlín v areáli materskej školy

Názornou demonštráciou šetrenia pitnej vody pre deti predškolského veku je aj využívanie dažďovej vody pri starostlivosti o okrasné a poľnohospodárske rastliny, ktoré pestujeme v areáli materskej školy. Podľa podmienok konkrétnej

materskej dažďovú vodu zachytávame v období dažďov do rôznych nádob a deti ňou polievajú rastliny v areáli materskej školy.

3 Environmentálny projekt ODPAD

Aktivita 1: *Založenie dlhodobého pokusu.*

Dlhodobý pokus (pokús založíme cca rok pred realizáciou projektu): Na začiatku školského roka zakopeme s deťmi v areáli materskej školy (miesto si označíme) rôzne druhy odpadu (deťom ešte nespomíname termín odpad, ale použijeme slovo vec), napr. ohryzok malvice, tri zápalky, kúsok hygienickej vreckovky, skla, textilu, kúsok plastovej fľaše, mikroténové vrecúško, žuvačku, téglík od jogurtu ap. Odporúčame jednotlivé druhy odpadu pred zakopaním odfotiť. Odpad pred zakopaním vložíme do dámskej pančuchovej nohavice. Po roku odpad vykopeme, rozložíme na veľký papier a pozorujeme aké zmeny nastali. Opäť si ich odfotíme a urobíme na nástenke porovnanie obrázkov jednotlivých druhov odpadov. Ohryzok malvice (napr. jablka alebo hrušky) má dobu rozkladu niekoľko týždňov, drevené zápalky asi pol roka, hygienická vreckovka asi štyri mesiace – tieto druhy odpadu by sme po roku nemali už vidieť. Ostatné druhy odpadu majú dlhší čas rozkladu ako jeden rok, napr. žuvačka cca 5 rokov, mikroténové vrecúško až 20 rokov, textil niekoľko rokov, plastová fľaša 500 rokov a sklo až 4 000 rokov.

Aktivita 2: *Čo je to odpad? Triedenie odpadu.*

Informácie pre deti: Prečo sme tie veci zakopali do pôdy? Mohli sme ich ešte použiť alebo už sme ich nepotrebovali? Čo robíme s vecami, ktoré nepotrebuje? Veci, ktoré už nepotrebuje voláme odpad. Vzniká odpad aj v našej materskej škole? Čo robíme s týmto odpadom? (vyhadzujeme ho do smetného koša a potom do veľkých smetníkov na ulici).

Pozorovanie odpadu zo smetného koša v našej triede. Mohli by sme roztriediť odpad z nášho smetného koša? Ak áno, akým spôsobom? (napr. na papier – kancelársky papier, servítka, hygienická vreckovka, leták, noviny, časopis, papierová krabica; na plasty – plastové fľaše od nápojov s vrchnákmi, téglík od jogurtu, jednorazové plastové príbory a poháre, plastové nádoby od kečupu, mikroténové vrecúška sklo – sklenené fľaše od nápojov, jogurtu, detskej výživy; kovový odpad – napr. obaly od mlieka, džusov, vrchnáčky od jogurtov).

Na upevnenie poznatkov o triedení odpadu môžeme využiť didaktickú hru (v anglickom jazyku) na stránke: <http://www.bbc.co.uk/schools/barnabybear/>

Obr. 9 Grafické rozhranie počítačovej didaktickej hry pre deti predškolského veku. Zdroj: <http://www.bbc.co.uk/schools/barnabybear/games/recycle.shtml>

Aktivita 3: Recyklovanie papierového odpadu

Má význam triediť odpad? Prečo zbierame v našej materskej škole starý papier? Ak ho odvezieme do zberných surovín, čo sa s ním ďalej deje? Nazbieraný starý papier z našej triedy pred odovzdaním do zberných surovín odfotíme a vyvesíme fotografiu na nástenku. O niekoľko dní prinesieme do triedy niekoľko kusov recyklovaného toaletného papiera a informujeme deti, že nás starý papier odviezli do Žiliny, kde z neho vyrobili tieto kusy toaletného papiera. Tým, že sme spoločne zbierali starý papier a odovzdali sme ho na výrobu nového papiera, nemuseli lesníci vyrábať v lese strom (pozri obr. 9 červeným označený strom, ktorý sme zachránili), z ktorého sa vyrába nerecyklovaný toaletný papier.

Obr. 10 Počítačová vizualizácia témy recyklácia papierového odpadu

Aktivita 4: Recyklovanie biologického odpadu - kompostovanie

V úvode tejto témy sa vrátíme k poznatkom, ktoré deti získali dlhodobým pozorovaním pokusu s rozkladom rôznych druhov odpadov v pôde. Čo sa stalo s ohryzkom jablka (hrušky), ktorý sme zakopali? Po vykopaní sme ho už nenašli. Zvyšok jablka sa v pôde rozložil na hnojivo, ktoré potrebujú rastliny aby rýchlo rástli, vytvorili kvety a plody. Ako môžeme využiť takýto odpad z našej materskej školy, napr. z našej jedálne – šupky zo zemiakov, z mkrvy, z cibule, z tekvice, kalerábu, ale aj vyhrabaná trávu, opadané ovocie zo stromov ap.? Môžeme ho kompostovať a využiť ako hnojivo pre rastliny okolo našej materskej školy. Podrobnejšie informácie o kompostovaní biologického odpadu si nájdeme v odbornej literatúre alebo na internete.

Literatúra

HRDLÍČKOVÁ, V. 2009. Environmentální výchova v pregraduální přípravě budoucích učitelů preprimárního vzdělávání. In *Súčasnosť a budúcnosť predprimárnej edukácie* – zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 135 – 140. ISBN 978-80-555-0006-5.

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

Koncepcia environmentálnej výchovy a vzdelávania. 1997. Bratislava: 1997. Dostupné na: www.spirala.sk/dokumenty/koncepcia.doc

Učebné osnovy environmentálnej výchovy pre základné a stredné školy (environmentálne minimum). 1997. Bratislava: MŠ SR, 1997. Dostupné na: www2.statpedu.sk/.../Zakladne_skoly/Osnovy/En.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPIKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, Z. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005, 67 s. SBN 80-89055- 53-2.

UVÁČKOVÁ, I. – VALACHOVÁ, D. – GUZIOVÁ, K. – KRÁLIKOVÁ, M. – MUJKOŠOVÁ, E. – MARTINOVÍČOVÁ, J. – FILÁKOVÁ, O. – KIMLIČKOVÁ, J. 2011. Prierezové témy. In *Metodika predprimárneho vzdelávania*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2011. ISBN 978-80-968777-3-7.

Kontaktné údaje

doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD.

Prešovská univerzita

Pedagogická fakulta

Katedra prírodovedných a technických disciplín

Ul. 17. novembra 15

081 16 Prešov

Slovenská republika

E-mail: renata.bernatoва@unipo.sk

ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA V MATERSKEJ SKOLE

ENVIRONMENTAL EDUCATION IN PRESCHOOL IN KINDERGARTEN

Eliška Leblová

Abstrakt

První část příspěvku si klade za cíl seznámit posluchače se zajímavými ekologickými projekty v ČR, týkajícími se mateřských škol. Druhá část příspěvku se zamýšlí nad konkrétními aktivitami související se zdánlivě všedními činnostmi budujícími základy životních hodnot v souvislosti s TUR (zvědavost, zodpovědnost, schopnost se postarat o živého tvora, důvěra ve své schopnosti něco ovlivnit, skromnost, obdarování, empatie, uvědomit si, že existují věci, které nelze koupit za peníze, radost z dobře vykonané práce, pocit prospěšnosti, soudržnost a společenství, kritické myšlení, vnímání životních a přírodních cyklů, úcta k životu ve všech jeho formách).

Klíčové slová

Metodika ekologické výchovy, střediska ekologické výchovy, lesní mateřské školy, asociace lesních mateřských škol, lesní mateřský klub, integrovaná LMS, titul „Školka blízka přírodě“, odcizování člověka přírodě, civilizační problémy, hypotéza „generační amnézie“, informální učení, výzva „Zpátky pod stromy“, „skleníková výchova“, přírodní zahrady, lesní pedagogika, specializační studium koordinátorů EVVO, hledání optimální podoby EVVO v předškolním vzdělávání.

Resumé

The first part of this contribution aims to introduce the audience with interesting ecological kindergartens related projects in Czech Republic. The second part deals with particular activities related to seemingly ordinary activities which create the future basic of life's values in connection with „SD“ / inquisitiveness, responsibility, ability to take care of live creature, trust in one's abilities to be able to influence something, modesty, donation, empathy, capability of coming to realize there are some things that can't be bought for money, joy of well/done work, impression of benefit, cohesiveness and fellowship, capability of thinking critically, perception of vital and nature cycles, esteem for life in all its forms).

Key words

Methology of environmental education, centre sof environmental education, forest kondergardens, association of forest kindergartens, forest parent club, integrated forest kindergarten, the title „ Kindergarten Close to Nature“ , estrangement of man and nature, civilization problems, hypothesis „generational amnesia“, non-formal learning, „Back under the Trees“ appeal, „Greenhouse Education“, natural gardens, forest pedagogy, specializing study of environmental education coordinators, searching of optimal form of environmental in preschool education.

První část příspěvku si klade za cíl seznámit posluchače se zajímavými ekologickými projekty v ČR, týkajícími se mateřských škol. Druhá část příspěvku se zamýšlí nad konkrétními aktivitami související se zdánlivě všedními činnostmi budujícími základy životních hodnot v souvislosti s TUR: zvědavost, zodpovědnost, schopnost se postarat o živého tvora, důvěra ve své schopnosti něco ovlivnit, skromnost, obdarování, empatie, uvědomit si, že existují věci, které nelze koupit za peníze, radost z dobře vykonané práce, pocit prospěšnosti, soudržnost a společenství, kritické myšlení, vnímání životních a přírodních cyklů, úcta k životu ve všech jeho formách.

1. Mrkvička

M.R.K.E.V. - metodika a realizace komplexní ekologické výchovy pro školní a mimoškolní vzdělávání v oblasti EVVO funguje od roku 2000. Mrkvička dlouhodobý program Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina (SSEV Pavučina) pro předškolní výchovu je realizován od r. 2007. Zasloužil se o vytvoření sítě MŠ se zvýšeným zájmem o environmentální oblast, kterým poskytuje informační a metodické pomoc v environmentální oblasti. Také zprostředkovává vzájemné výměny zkušeností se zpracováním a realizací environmentální oblasti Dítě a svět v rámci školních vzdělávacích programů a podporuje výměnu zkušeností a spolupráci pedagogických pracovníků prostřednictvím regionálních setkání (poslední celostátní konference Mrkvičky na podzim 2011 v Toulcově dvoře se zúčastnilo cca 140 učitelek z celé republiky).

V současnosti v síti Mrkvička zapojeno kolem 600 mateřských škol ze všech 14 krajů ČR, od r. 2011 je členství v síti otevřeno i mateřským klubům, centrům a také 1. a 2. ročníkům základních škol. Od r. 2011 musel být zaveden registrační poplatek ve výši 400 Kč ročně na podporu udržitelnosti sítě. Z něj je kromě jiného hrazeno vydávání informačního bulettinu 4x do roka.

2. Lesní mateřské školy

Lesní mateřská škola (LMŠ) je formou předškolního zařízení, kde se většina

aktivit odehráva venku, deti si hrajú a učia sa za každého počasia v lese, v krajine, v prostredí, ktoré bolo po stáletí pro vývoj dieťaťa prirodzeným. Práca s deťmi je propojovaná s ročným obdobím. Prostredníctvom osobných skúseností a zážitkov sa deti seznamujú s prírodnými zákonmi, učia sa vzájomnej spolupráci, rozvíjajú pozorovací schopnosti, vnímanie vlastného tela rozvíjajú sebedôveru. V LMŠ nechýba činnosť výtvarná, zameraná na jemnú motoriku, rozvoj reči a školská pripravenosť.

Základy koncepcie lesní materskej školy (LMŠ) vznikli v Dánsku, Nórsku a Švédsku ako súčasť predškolskej výchovy, v 20. storočí LMŠ vo Veľkej Británii, Dánsku, Nemecku, Kanade, Švajčiarsku, Rakousku, Japonsku, Koreji. U nás 2007 založila Linda Kubale Zelenou škôlku na Liberecku, od roku 2009 občanské OS Ekodomov prevádzkuje Detský dopoledňý resp. celodenný klub Šárynka. K januáru 2012 **Asociace LMŠ** registrovala 33 materských škôl, občanských združení a detských klubov pracujúcich podľa princípov LMŠ.

Výsledky pilotného výskumu Kořeny předškolní výchovy

***Tereza Vošahlíková PhDr., predsedkyně LMŠ** vystudovala Učitelství biologie, environmentální výchovy a základů společenských věd na PF UK v Praze. V rámci doktorského studia absolvovala roční stáž na Leuphana universitat Luneburg v Nemecku. Pro VÚP v Praze pracuje na úkolu Podpora vzdělávání pro udržitelný rozvoj, pripomínkovala Akční plán 2010 – 2012 Strategie vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky, členka pracovní skupiny MŽP zameraná na kontakt detí s prírodou. Na stránkách rvp.cz zveřejnila výsledky pilotního výskumu Kořeny předškolní výchovy, zrealizovaného díky finanční podpoře MŽP ve školním roce 2011-2012. Hlavní postřehy:*

Lesní MŠ

LMŠ jsou menší typy zařízení než klasické MŠ, dominuje exteriér, přírodní prvky a materiály pro hru, více činností přímo spojenými s přírodou. Učitelé jsou v průměru mladší, častěji mají vysokoškolské vzdělání a kratší pedagogickou praxi. Protože je zde méně dětí na jednoho pedagoga je i více času na děti. Aktivity s dětmi probíhají více venku.

V LMŠ se více cení umění improvizovat při práci s dětmi, schopnost pobytu v přírodě za různých podmínek, chuť se dále vzdělávat. V LMŠ jsou méně časté konflikty mezi dětmi.

LMŠ má rozvoj vztahu k přírodě více prožitkovou podobu - pobyt v přírodě, péče o zvířata, pozorování přírody. LMŠ čerpají finance zejména z příspěvků rodičů, často s nimi úzce spolupracují, rodiče v LMŠ platí zhruba 10krát vyšší školné, než je v KMŠ.

Rodiče, kteří zvolili pro své děti LMŠ se ve svých hodnotách shodují s hodnotovou orientací kontrolní skupiny, pouze hodnota bezpečí je pro rodiče z

klasických MŠ důležitější. V LMŠ dochází výrazně častěji k drobným úrazům (poškrábání, bodnutí hmyzem, chycení klíštěte), větší riziko boreliózy. Se svojí školkou jsou rodiče z lesních MŠ velmi spokojení, ve většině ohledů více než kontrolní skupina.

Klasické MŠ

Oproti lesním mají klasické MŠ třikrát rozlehlejší vnitřní zázemí, jsou vybavené více hračkami a pomůckami, více používáno metodických pomůcek a materiálů. Je zde vyšší věkový průměr pedagogů. S dětmi je zhruba o polovinu méně učitelů, což je podle ředitelky KMŠ nejvýraznější překážkou pobytu dětí venku. Děti se učí více v interiéru. Rozvoj vztahu k přírodě založeno na učení se pravidlům pobytu v přírodě, povídání a vysvětlování, knihy a materiálech z ekocenter. Výdaje pokrývá z velké většiny MŠMT. Asociace lesních MŠ děti dále průběžně testuje, aby mohla odhalit faktory, které jsou pro zdravý vývoj dětí v předškolním věku rozhodující.

3. MŠMT schválilo provoz lesního mateřského klubu Lesníček pro pokusné ověřování

V r. 2010 MŠMT schválilo provoz LMŠ Lesníček s kapacitou 15 dětí pro pokusné ověřování. LMŠ v ČR existují právně zatím jako občanská sdružení. Stále narážejí na bariéry, zejména z hygienických důvodů, a tím pádem ztrácejí možnost být zařazeny do rejstříku škol a školských zařízení, a tedy i možnost finanční podpory od státu.

Projekt představuje formu integrované lesní mateřské školy, která bude využívat zázemí Mateřské školy Semínko (zaměřenou na ekologickou výchovu a výchovu k udržitelnému rozvoji) v areálu Toulcova dvora v Praze. Pedagogové byli proškoleni v lesní pedagogice v rámci studijního programu Univerzity ve Freiburgu. Pro LMŠ byl vytvořen třídní vzdělávací plán, má k dispozici vlastní přístřešek (maringotku) pro případ nepříznivého počasí může LMŠ využít rozsáhlý areál a vnitřní prostory Toulcova dvora. Lesníček v době oběda využívá kuchyň a jídelnu s hygienickým zázemím MŠ Semínko.

Pokusné ověřování probíhalo od 1. září 2010 do 31. srpna 2012. Od září 2010 v LMŠ Lesníček poskytoval vzdělávání pro skupinu 15 dětí, dva dny v týdnu, od dubna 2011 přibyla druhá skupina 15 dětí tři dny v týdnu. Provoz LMŠ Lesníček byl polodenní - od 8:00 do 12:00 hodin v letních měsících a od 9:00 do 13:00 hodin v zimních měsících.

LMŠ má oproti klasické budově MŠ výrazně nižší zřizovací a provozní náklady.

Po dobu ověřování je projekt LMŠ Lesníček finančně - finančně podpořen Magistrátem hl. m. Prahy, odborem ochrany životního prostředí, MŽP a německou nadací pro životní prostředí (DBU), další potřebné finanční prostředky hraď rodiče dětí.

Cílem pokusného ověřování bylo zjistit možnosti integrování LMŠ do provozu klasické mateřské školy, vytvoření pedagogické koncepce a metodiky, ověření bezpečnostních a hygienických opatření a porovnání rozvoje dětí LMŠ Lesníček a MŠ Semínko z hlediska nemocnosti, úrazovosti a školní připravenosti.

Výstupy budou prezentovány na internetových stránkách ministerstva školství.

Na základě výsledků ověřování, resp. pokud se tato možnost osvědčí, by měl být zahájen legislativní proces novelizace právních předpisů, kterou by bylo umožněno integrování LMŠ do provozu klasické mateřské školy. Stanovení podmínek pro provoz LMŠ bude předmětem závěrečné zprávy pokusného ověřování, kterou odevzdá MŠS do 30.9.2012 VÚP a ten do 30.10. MŠMT.

4. Titul školka blízká přírodě

Pořádá asociace LMŠ ve spolupráci s Institutem Integračních studií na Fakultě vzdělávání University Leuphana v Luneburgu v Německu. Koná se pod záštitou MŽP - název projektu – Předškolní vzdělávání pro udržitelný rozvoj – další vzdělávání pro pedagogy i rodiče. Díky grantové podpoře Německé nadace pro životní prostředí DBU byla účast na workshopech 1. ročníku zdarma. 2. ročník vzdělávání pro udržitelný rozvoj v MŠ v Toulcově dvoře začíná Mezinárodní konferencí 5.10.2012. Titul ŠBP dává jasný signál okolí, že školka vědomě začleňuje pravidelný pobyt v přírodě a uplatňuje prvky udržitelného rozvoje ve svém provozu. Cílem je propojení každodenního fungování MŠ s principy TUR.

Zaměření jednotlivých seminářů:

Legislativa provozu lesní mateřské školy - různá řešení hygienických a provozních opatření vycházející z doporučení MZ, *Jak na finanční udržitelnost* - práce s tabulkou cash – flow, příjmy a výdaje LMŠ, *Sebepéče v pedagogické profesi* - techniky koučovací, supervizní a konstelační práce, techniky sebezpečení, *Exkurze do lesních MŠ* – LMK Šárky (Praha 6) a V lese (Roztoky u Prahy), *Zážitkový kurz první pomoci*, *Komunikace školky s rodiči*, *Psychologie vztahu k přírodě*, *PR mateřské školy*, *Rituály a tradice v přírodě*

Manuál pro sebehodnocení Školky blízké přírodě představuje nástroj využitelný k zjištění, jak se daří zapojovat prvky vzdělávání pro udržitelný rozvoj do praxe školky. V kronice se zaznamenává, jak se školka vzděláváním pro udržitelný prostor proměňuje.

Pravidelná účast zástupce školky + rodič spolupráce, partnerství

Zpracování kroniky – záznam změn ve školce v návaznosti na workshopy

Partnerství mezi školkami klasická x lesní, možnost zapojení dětí

5. Odcizování člověka přírodě

Sociologický internetový výzkum www.insoma.cz/ mapoval trávení volného času mládeží ve věku 15 - 18 let pomocí sedmi empirických sociologických výzkumů, realizovaných v rozpětí 23 let. Z výsledků vyplynula fakta, nad kterými je třeba se zamyslet.

Stále více času tráví lidé s médii, stále více potřeb uspokojují prostřednictvím těchto médií a stále více aktivit má mediální a virtuální charakter. Tyto procesy objektivně vedou k potlačování významu přírody pro život člověka, k jejímu vytěšňování ze životního stylu a redukci na multimediální virtuální podobu.

Počátky tohoto stavu lze ale vysledovat už od útlého věku.

Jan Krajhanzl, Ph.D. v článku *Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska environmentální výchovy* na stránkách českého portálu ekopsychologie, píše o **důležitosti přímé zkušenosti dítěte se zdravou a druhově rozmanitou přírodou**. Podle tzv. **hypotézy generační amnézie**, kterou formuloval Peter H. Kahn na základě interkulturního výzkumu, který realizoval se svými kolegy v severoamerickém Houstonu, jihoamerické Amazonii a portugalském Lisabonu), **každá generace považuje za zdravé to prostředí, ve kterém vyrůstá**. Pokud tedy dítě vyrůstá ve znečištěném prostředí (např. u dětí ze studie to byla „mrtvá řeka“, znečištění ovzduší, množství odpadků kolem) bude podle této hypotézy považovat lokální znečištění za normální stav.

Mgr. Emilie Strejčková česká pedagožka a environmentalistka, od října 1994 budovala Ekologické centrum hlavního města Prahy v Toulcově dvoře a byla jeho ředitelkou devět let, členka Společnosti pro trvale udržitelný život a koordinátorka výzkumu Odcizování dětí přírodě. Byla zastánkyní teorie o informálním učení. Dítě učí – zvyká si- jak vypadá jeho okolí, a to i na velice nebezpečně plíživé, jakým je například případě výrazný úbytek zeleně ve městech.

Prof. RNDr. Hana Librová, CSc. česká bioložka a socioložka, zabývající se ekologicky příznivým způsobem života. Podle ní je **cílem environmentální výchovy člověk schopný bohatého života skromnými prostředky, aniž by si přišel o něco ochuzený**, což podle výzkumů prokazatelně souvisí s možností přímého kontaktu s přírodním prostředím v dětství.

6. Výzva „Zpátky pod stromy“

Jedná se o dlouhodobě koncipovanou výzvu uveřejněnou v r. 2008 společností IRIS o.p.s. s dalšími partnerskými organizacemi s cílem je vytvořit návrhy změn v legislativě jako oporu pro pobyt dětí v přírodě v rámci předškolní výchovy. Důvodem bylo přesvědčení, že „skleníková“ výchova dětí (převaha pobytu v interiéru a virtuální zábavou) může souviset s řadou civilizačních chorob a problémů (nuda a hledání různých forem „úniku ze světa“, deprese, neschopnost

a nezájem starat se o cokoli živého, nejrůznější výkyvy oproti normálnímu vývoji osobnosti - přetrvávající infantilita, přecitlivělost, bezcitnost, bojácnost, narušení pudu sebezáchovy, neschopnost vnímat přímé informace z přírodního prostředí a pružně na ně reagovat, civilizační choroby až pokles vitality). Dalším důvodem byl stav podmínek a možností prožívání dětství na prahu 21. století (betonová a asfaltová džungle, virtuální realita, nedostatek dětem přátelského, bezpečného a inspirativního prostoru k žití, práci i hrám.

7. Ukázkové školní zahrady - poznávání přírody v terénu - projekt SEV

Pozitivní vliv pobytu na školní zahradě je nepochybný. Přírodní zahrady by měly být zdravější alternativou anglickým trávníkům a stříhaným keřům, k zahradám, které potřebují k údržbě mnoho energie. Tříletý projekt v ČR „Přírodní zahrady bez hranic“ 21. 6. 2012 ukončen. Zapojit se mohli soukromí vlastníci zahrad, instituce, i školy a školky v krajích příhraniční s Dolním Rakouskem – Jihomoravským, Vysočině a Jihočeském.

Školám mohla být udělena speciální plaketa „Ukázková přírodní zahrada“, pokud splnily kritéria. Podle oficiálního sdělení budou i v budoucnu probíhat aktivity v této oblasti.

Kritéria souvisejících se vzdělávací funkcí zahrady poznávání přírody v terénu:

- *Školní zahrada je využívána pro výuku:*
- pouze pěstitelských prací – mateřské školy – pouze k přestávkám a na hrani
- i jiných předmětů – mateřské školy upřesní

Děti se podílí na údržbě zahrady a jejím provozu a samy něco pěstují:

- dle potřeby, nemají vlastní záhon
- mají vlastní záhon, o který pečují

Počty dětí, které zahradu využívají pro výuku: _

- část – pouze některé třídy
- celá škola (celá MŠ; I. i II. stupeň)

Péče o zahradu o prázdninách:

- živelná
- systematická

Naše zahrada je využívána:

- pouze pro činnost školy/ky
- také pro akce s rodiči, veřejností apod.

Děti i zaměstnanci (nejen pedagogové):

- mají povědomí o významu a smyslu přírodní zahrady
- dokáží vysvětlit základní principy a šíří dál

8. Lesní pedagogika

Lesní pedagogika je jedna z metod ekologické výchovy přímo v lese prováděná státním podnikem Lesy České republiky. Lesní pedagogiku zajišťují zaměstnanci Lesů, kteří vlastní certifikát lesního pedagoga získaný na lesnické škole v Hranicích na Moravě. Principem LP je návštěvníka lesa nenásilnou, neformální a zábavnou formou naučit chápat a vnímat les ve všech jeho aspektech s využitím lesa jako přírodní učebny. Lesní pedagog zodpovídá za kvalitu programu, za děti zodpovídá pedagog MŠ

Lesy hl. m. Prahy nabízí **programy pro mateřské školy**: Do lesa za stromy, Do lesa za zvířátka, Hrajeme si u vody, Hrajeme si na louce, Do lesa za lesními bytostmi, Krásná zahrada, Padající vločky.

9. Specializační studium pro koordinátory EVVO v MŠ

Od r. 2010-2011 pořádá základní článek hnutí Brontosaurus Botič v Toulcově dvoře akreditované specializační studium pro pedagogy z MŠ v Praze, následně i pro pedagogy MŠ ve Středočeském kraji. Do té doby existovalo jen pro ZŠ a SŠ.

Budoucí koordinátoři by měli umět vytvořit a realizovat plány EVVO v souladu s ŠVP, porozumět cílům, obsahu i pojetí EVVO, orientovat se v základních dokumentech zabývajících se EV a souvisejících s řízením školy, naučit se využívat přírodních prvků v souvislosti s rozvíjením klíčových kompetencí dětí a naplnění průřezového tématu EV, umět individuálně posoudit osvojení kompetencí dítěte, získat náměty pro spolupráci s partnery (rodiči, zřizovatelem, veřejností apod.) týkající se EVVO. Prostřednictvím přírodního prostředí i ekopsychologie by měli zlepšovat klima třídy, dokázat používat rozmanité vyučovací metody (praktické činnosti, dramatická výchova, simulační hry, projektové vyučování), naučit se argumentovat ve prospěch EVVO. Studium by mělo podpořit manažerské dovednosti, potřebné při zvládnutí koordinace EV na škole.

Po celou dobu studia mají účastníci k dispozici metodickou podporu ve formě individuálních i skupinových konzultací, elektronické rozesílky a webu. Neméně důležité jsou soustředění v střediscích ekologické výchovy.

10. Environmentální výchova v předškolním vzdělávání – hledání optimální podoby

Článek autorek - Jančaříková, Kapuciánová ze 7/2012 je zaměřen na environmentální výchovu v MŠ s cílem poskytnout učitelkám MŠ oporu při realizaci EVVO. Přináší výčet kritérií environmentální výchovy v předškolním věku. Definuje „trojlístek učitelů“ (podle koncept Třetí učitel, Davisová, 2009) - rodiče, učitelka a prostředí – příroda, která plní roli třetího učitele, a kde dochází k tzv. informálnímu vzdělávání. Pro rozvoj environmentální senzitivity

v predškolskom veku je dôležitý dostatok priamych kontaktů s prírodou a jejimi jednotlivými prvkami. Autorky zde znižujú depriváciu detí spôsobenou tak bezpodstatným prostredím i nadbytkom podnetů napr. televizných pořadů.

Doporučení pro školní zahradu

Zahrada poskytuje velké množství různých zákoutí, různých prostředí a herních prvků.

Zahrada není omezena jen na anglický trávnik a zpevněné povrchy. Na zahradě jsou stromy na lezení a klády na cvičení rovnováhy. Terén zahrady je svažité. Děti mají možnost chodit do kopce a s kopce, v létě v zimě válet sudy. Učí se překonávat přirozené přírodní překážky (kořeny). Zahrada je dostatečně členitá a skrývá *tajemná* místa.

Na zahradě je velké množství nádrží na vodu různých velikostí. Děti mají možnost se seznamovat s živlem voda a také s vodními živočichy. Zahrada poskytuje příležitosti pro zkoumání půdy - písčoviště, „blátoviště“ a „kamenišť“, kompost.

Děti mají možnost pozorovat zvířata (napr. stínky, hlemýžď, motýly, sarančata, popř. i kočku, králíky či včely), ptáky na krmítku, v budce. Na zahradě jsou různé přírodniny (oblázky, šišky, klacíky, kůra) rostliny (fazole a další popínavé rostliny, šalvěj či netykavku, žahavé kopřivy, atd.). Děti mají příležitost ochutnávat jedlé plody (rybíz, jahod, ostružin, jablek, moruše, oskeruše, kiwi). Děti sbírají zahradní plody, pracují na záhoncích.

Doporučení pro vnitřní prostředí MŠ (třídu, chodby a další vnitřní prostory)

Ve třídě visí obrazové tabule (nástenky) související s EVVO, které jsou vhodně obměňovány. Ve třídě nebo na chodbě vystavujeme sbírky přírodnin (kamenů, lastur, motýlů, herbář apod.). Ve třídě je možnost separace odpadu, a to minimálně do tří nádob (na papír, na plast, na bioodpad.). Na vhodném místě v MŠ nebo v jejím okolí jsou nádoby na sklo, tetrapack a vybraný nebezpečný odpad (monočlánky, baterie). Tyto nádoby slouží jako sběrné místo, které mohou využívat rodiny dětí. Do MŠ učitelky (učitel) nepořizují hračky „na jedno použití“, tj. hračky s krátkou trvanlivostí. Učitelka (učitel) nepřijme každý sponzorský dar, který se jí nabízí. Učitelka (učitel) se snaží o omezení plastových hraček.

Prostředí MŠ umožňuje dětem i dospělým učit se rozlišovat co je a co není v souladu s pravidly udržitelného rozvoje, potažmo EVVO. Ve třídě a na chodbách MŠ pěstujeme vhodně vybrané pokojové rostliny (volíme také druhy pro děti zajímavé, napr. masožravé rostliny) a rostliny přenesené z přírody (napr. mechy či sazeničky zeleniny nebo semenáčky stromů). Ve třídě chováme třídní mazlíčky, o které děti společně s učitelkou pečují.

11. Zkušenosti z vlastní praxe

Chození v loužích a blátě – děti pozorují vlastnosti prostředí, v tomto případě vody a bláta - a zjišťují jak se mu přizpůsobit, zjistí, že pokud se chovají neopatrně nateče jim do bot, naštvou kamaráda, kterého pocákají, nebo samy uklouznou, jak se vhodně obléknout.

Řezání větví pilkou – zásady bezpečného zacházení s ostrými předměty, posílení sebevědomí a sebedůvěry, zodpovědnost za své zdraví i ostatních, spolupráce, vlastnosti materiálů, fyzická zdatnost, vztah k práci

Návštěva pekárny – děti se dozví, že chléb se nevyrobí v Tesco nebo Albertu, ale že se pečou z mouky, která vznikla namletím obilí, pozorování technologie výroby, možnost zúčastnit se, vnímat všemi smysly – vůně těsta, dotykové vjemy – mouka, mazlavé těsto, objevování, možnost zúčastnit se, prožitek, trpělivost – čekání na vykynutí, upečení...

Škrábání, strouhání brambor, krájení brambor – bezpečné zacházení s ostrými předměty, trpělivost, jemná motorika, získání zručnosti, podpora sebedůvěry, pomoc dospělému – sebevědomí, vlastnosti brambor, obsahují šťávu, černají na vzduchu, citový vztah k vlastnoručně připravenému jídlu, čistota práce – pracovní návyky...

Péče o svůj záhonek – pozorování přirozeného vývoje rostlin v průběhu ročního období – klíčení, kvetení, zrání, uvadání, vnímání krásy, křehkosti, potřeb rostlin – musí se zalévat, jinak uvadají, údiv a radost z vlastního podílu na úspěchu,

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

pozorování života v hlině, přilétajícího hmyzu, vytvoření vztahu, spolupráce.

Sdílení pocitů a zážitků v komunitním kruhu – pro vytvoření vztahu k přírodě je potřeba zážitky a pocity sdílet, třídít, opakovat pro lepší zapamatování.

Styk se zvířaty – pozorování, vcítění, vytvoření vztahu, představy, co potřebují ke spokojenému životu, v jakém žijí prostředí, zrakové, čichové, hmatové, sluchové vjemy, schopnost postarat se o ně, chovat se tiše, neplašit, abych mohl pozorovat, vnímání životní etap – březost, péče o mláďata, dospělost, ..

Terénní nerovnosti – umetat cestičky, či ne? Fyzická zdatnost, vlastní omezení, zlepšování koordinace, odhad vzdálenosti, vlastních sil, pomáhat si, prožít radost z úspěchu, vlastnosti materiálů – klouže, drolí se, je tvrdé.., pohybem se můžeme zahřát, zdravě ventilovat přebytek energie i negativních emocí.

Setkání s dětmi s handicapem – vystoupení v zařízení pro děti s mentálním a fyzickým handicapem, úcta k životu ve všech formách, tolerance, vážit si vlastního zdraví, co mohu všechno dokázat, co mohu udělat pro druhého, prosociální výchova, umím potěšit – sebeúcta.

Setkání se stářím – uvědomění si všech etapy života, vcítění se do osamělosti starých lidí, vnímat omezení věku, umět potěšit, zodpovědnost – umím udělat radost, jsou věci, které nejdou koupit, nic nestojí, a mají velkou cenu, možnost vzájemného obdarování – vyprávění příběhů.

Tříkrálová sbírka – seznámení se s tradicemi, dát jim nový rozměr, na úkor vlastního pohodlí (mráz), uvědomovat si, že existují lidé, kteří potřebují naši pomoc, umět podřídit své zájmy – peníze odevzdat na charitu ☺, i malé děti mohou pomoci, radost ze společného zpěvu, z úspěchu.

Akce s rodiči – radost ze společenství – patříme k sobě, zapojení všech věkových kategorií – tolerance, vtažení rodičů do děje a motivace pro společný postup (třídění odpadu, sbírky na charitu, úklid lesa...)

Koutek se sbírkami přírodnin – radost z objevů, shromažďování zajímavých přírodnin, možnost přinést si objevy z vycházek, manipulovat s přírodními materiály, vnímání estetické hodnoty přírodních materiálů versus plastických, možnost zkoumat vlastnosti, třídit, počítat, vyrábět mozaiky, pokládání základů estetického citění

Děti se podílí na třídění odpadu do sběrných kontejnerů – všichni se společně podílíme na důležité práci, společný zážitek, vnímání důležitosti, vnímání neestetického působení odhozených odpadků v kontrastu s čistými místy, zmapování okolí školky, registrovat, kde všude kontejnery jsou, pocit zodpovědnosti.

Unavené, spokojené a šťastné – zdravý životní styl, pobyt na čerstvém vzduchu, dostatek přirozeného pohybu, dostatek přirozených podnětů vede ke zdravému spánkovému biorytmu.

Literatura

www.pavucina-sev.cz

<http://rvp.cz/>

<http://www.msmi.cz>

<http://www.lesypraha.cz/>

<http://www.toulcuvdvr.cz/vzdelavani/pro-pedagogy/specializacni-studium>

<http://www.iris-ops.cz>

www.veronica.cz

<http://www.ucitelske-listy.cz/2012/07/jana-dlouha-uvodnik-envigogiky-2012vii1.html>

Kontaktné údaje

Eliška Leblová, DiS

Speciální mateřská škola Hurbanova

Hurbanova 1285

142 00 Praha 4 – Krč

Česká republika

E-mail: elal@volny.cz

PRÍRODNÉ JAVY OČAMI DETÍ

NATURAL PHENOMENA THROUGH THE EYES OF CHILDREN

Jana Kopáčová

Abstrakt

Príroda nás dokáže neraz potešiť, ale aj vyľakať, poskytuje nám miesto na oddych, ale aj námety na skúmanie. Úroveň prírodovedných poznatkov významne ovplyvňuje nielen vzťah k prírode a postoj k vlastnému zdraviu, ale celkovú kvalitu života. Ak chápeme trvalo udržateľný rozvoj ako záležitosť každého z nás, uvedomíme si, že deti treba vychovávať k zodpovednému správaniu voči Zemi. Základy pre rozvoj prírodovednej gramotnosti, ktorá je cieľom prírodovedného vzdelávania, dieťa získava práve v predprimárnom vzdelávaní. Hry a pokusy s prírodovednou tematikou deťom pomáhajú poznávať prírodu a zažiť radosť z objavu na základe vlastnej činnosti.

Kľúčové slová

Detské naivné teórie, kompetencie, operačné otázky, predprimárne vzdelávanie, prírodovedná gramotnosť, prírodovedné predstavy, Štátny vzdelávací program ISCED0 – predprimárne vzdelávanie.

Resumé

Nature can often delight us, but also scare us, gives us a place to relax but also ideas to explore. The level of scientific knowledge significantly affects not only children's relationship with nature and attitude to their own health, but the overall quality of life. If we understand sustainable development as a general problem that matters to us all, we realize that children need to be taught responsible behavior towards the Earth. The foundation for the development of scientific literacy, which is the goal of science education, is received by the child in pre-primary education. Games and science experiments help children explore nature and experience the joy of discovery through their own actions.

Key words

Children's naive theories, competency, scientific literacy, science education, operational questions, preprimary education, National Education Programme ISCED 0 – preprimary education.

Úvod

Ak chápeme **trvalo udržateľný rozvoj** ako „*taký rozvoj, ktorý umožňuje uspokojovanie potreby súčasných generácií bez ohrozenia možnosti budúcich generácií zabezpečiť ich vlastné potreby*“ (Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR, uznesenie vlády č.978/2001), uvedomíme si, že je to záležitosť každého z nás, že deti treba vychovávať k zodpovednému správaniu voči Zemi a že práve cez deti máme možnosť vplývať aj na rodičov. Prvým predpokladom takého správania je poznanie a vytváranie kladného vzťahu. „Dosiahnutie trvalo udržateľného rozvoja predpokladá a vyžaduje si zmenu správania, postojov, hodnotových orientácií, spôsobov riešenia problémov a dosahovania stanovených cieľov tak, aby sa dosiahla čo najvyššia kvalita života jedinca, celej spoločnosti ale aj života na planéte Zem všeobecne.“ (Miňová, 2011, s. 49)

Úroveň prírodovedných poznatkov významne ovplyvňuje nielen vzťah k prírode a postoj k vlastnému zdraviu, ale celkovú kvalitu života. Hovoríme aj o **prírodovednej gramotnosti**, chápeme ju ako spôsobilosť využívať vedomosti získané v rámci prírodovedného vzdelávania na porozumenie prírodných javov, ich vzájomných súvislostí a na riešenie každodenných problémov spojených s prírodou a ľudskými zásahmi do nej. Prírodovedne gramotná osoba je schopná „nájsť odpovede na otázky, ktoré vznikli z jej vlastnej zvedavosti; vysvetliť a predpovedať prírodné javy, čítať, pochopiť a byť schopná diskutovať o prírodovedných témach prezentovaných v médiách; identifikovať prírodovedné problémy predstavujúce základné informácie potrebné k tvorbe národných a lokálnych rozhodnutí; využívať údaje a dôkazy na posúdenie kvality prírodovedných informácií a argumentov prezentovaných vedcami alebo v médiách“. (Rochovská, 2011, s. 12)

Prírodovedné vzdelávanie v materskej škole

V roku 2008 bol v rámci školskej reformy prijatý **Štátny vzdelávací program ISCED 0 - predprimárne vzdelávanie** (ďalej ŠVP ISCED 0), ktorý je zameraný na rozvoj kompetencií dieťaťa potrebných na vstup do školy. Odporúčané témy prírodovedného vzdelávania nájdeme najmä v kognitívnej oblasti okruhu *Príroda*.

Cieľom prírodovedného vzdelávania je utvárať pozitívny vzťah dieťaťa k prírodnému prostrediu; uvedomiť si hodnotu životného prostredia pre človeka i ostatnú živú prírodu; všimnúť si podstatné vlastnosti predmetov a javov, ich kauzálne súvislosti a postupne chápať vzťahy medzi nimi; uvedomiť si význam správnych hygienických návykov; posilňovať starostlivosť a vytvárať si pozitívny vzťah k vlastnému zdraviu i zdraviu iných. Prírodovedné vzdelávanie v predškolskom veku by teda malo smerovať k dosiahnutiu čo najvyššej úrovne prírodovednej gramotnosti, k uvedomenému akceptovaniu trvalo udržateľného rozvoja. Nadobúdanie prírodovednej gramotnosti „... je komplexný proces,

ktorý sa deje ustavične, pričom prírodovedným vzdelávaním ho možno nielen nasmerovať, ale aj neustále podporovať a rozvíjať.“ (Uhrínová, 2011, s. 10) Formovanie prírodovednej gramotnosti je nielen celoživotný a komplexný proces, ktorý zahŕňa kognitívnu oblasť – vedomosti, ale aj zručnosti a postoje. Učenie sa začína pri každodenných situáciách, deti získavajú nové skúsenosti a poznatky. Úroveň prírodovednej gramotnosti sa prejavuje na celkovom prístupe človeka k životu, pomáha mu žiť zaujímavo, zodpovedne a produktívne, vytvárať si vlastný názor na fungovanie sveta, je nezávislý a kritický, dokáže prijímať fakty a riešiť problémy.

Dieťa má po absolvovaní materskej školy poznatky a schopnosti, ktoré majú význam vo vzťahu k propedeutike (základom) kultúrnej, čitateľskej, matematickej a prírodovednej gramotnosti. V materskej škole sa rozvíjajú: psychomotorické kompetencie, osobnostné (intrapersonálne) kompetencie (základy sebauvedomenia a angažovanosti), sociálne (interpersonálne) kompetencie, komunikatívne kompetencie, kognitívne kompetencie (základy riešenia problémov, základy kritického myslenia, základy tvorivého myslenia), učebné kompetencie, informačné kompetencie. Netreba zabúdať, že v predškolskom období ide o dosahovanie základov kompetencií dieťaťa. (ŠVP ISCED 0, 2008)

Blížišie sa budeme venovať **kompetenciám**, ktoré sú späté s nadobúdaním prírodovednej gramotnosti. Predovšetkým sú to *kognitívne kompetencie*:

Základy riešenia problémov – dieťa hľadá a objavuje súvislosti medzi jednotlivými informáciami, objavuje tie, ktoré sú nápomocné pri riešení problému, rieši samostatne alebo s pomocou učiteľa jednoduché problémové úlohy, uplatňuje v hre a rôznych situáciách matematické myslenie.

Základy kritického myslenia – dieťa porovnáva podobnosti a rozdiely predmetov, javov, osôb, atď., odôvodňuje svoje názory, prejavuje postoje, vyslovuje jednoduché úsudky, hodnotí spontánne a samostatne vo svojom bezprostrednom okolí, čo sa mu páči/nepáči, čo je správne/nesprávne, čo je dobré/zlé na veciach, osobách, názoroch.

Základy tvorivého myslenia - dieťa uplatňuje vlastné predstavy pri riešení problémov, nachádza neobvyklé odpovede alebo riešenia, dieťa objavuje a nachádza funkčnosť vecí, predstáv alebo myšlienok, uvedomuje si ich zmeny, objavuje algoritmus riešenia úloh pokusom a omylom alebo podľa zadávaných inštrukcií, odstraňuje prípadnú chybu.

Ďalšou oblasťou sú *učebné kompetencie*, ktoré sú pre celoživotné vzdelávanie nenahradiťelné - dieťa prejavuje zvedavosť a spontánny záujem o spoznávanie nového, využíva primerané pojmy, znaky a symboly, pozoruje, skúma, experimentuje, objavuje a hľadá súvislosti medzi vlastnými skúsenosťami a poznatkami, aplikuje v hre, rôznych aktivitách a situáciách získané poznatky a skúsenosti, kladie otázky a hľadá odpovede, učí sa spontánne (vlastnou

zvedavosťou) aj zámerne (pod učiteľovým vedením), vyvíja vôľové úsilie v hre a inej činnosti, prekonáva prekážky v učení, plánuje a organizuje si optimálne prostredie na činnosť, prejavuje aktivitu v individuálnom i skupinovom učení, hodnotí vlastný výkon, teší sa z vlastných aj cudzích výsledkov, učí sa na základe osobnej motivácie, vie sústredene pracovať s hračkami, knihou, učebnými pomôckami primerane dlhý čas.

V súčasnej spoločnosti, keď sme denne zahŕňaní množstvom užitočných aj neužitočných informácií, nadobúdajú na význame aj *informačné kompetencie* - dieťa využíva rôzne zdroje získavania a zhromažďovania informácií aj mimo materskú školu a prejavuje radosť zo samostatne získaných informácií. (ŠVP ISCED 0, 2008)

Prírodovedné vzdelávanie v materskej škole má nezastupiteľné miesto, ale vyžaduje pripraveného učiteľa odborne aj metodicky.

Detské predstavy o prírode

Prírodovedné vzdelávanie by malo smerovať k dosiahnutiu čo najvyššej úrovne prírodovednej gramotnosti, k uvedomenému akceptovaniu trvalo udržateľného rozvoja. Formovanie prírodovednej gramotnosti je nielen celoživotný a komplexný proces, ktorý zahŕňa kognitívnu oblasť – vedomosti, ale veľmi významne zasahuje aj do rozvoja zručností a postojov, ktoré sú využiteľné aj v iných oblastiach života. Pre dobrého učiteľa je dôležité zistiť ako deti poznávajú prírodu, vytvárajú si predstavy, budujú pojmy, aby mohol účinne týmto procesom napomáhať.

Dieťa si predstavy buduje od útleho detstva za pomoci dospelých i rovesníkov. Učenie sa začína pri každodenných situáciách, deti získavajú nové skúsenosti a poznatky. Poznávanie dieťaťa je spontánne, prevažne skúsenostné a zážitkové. Je silne emocionálne zafarbené, preto sú detské predstavy neobyčajne pevné a odolné voči pokusom o korekciu. „**Naivné teórie** sú detské interpretácie javov, ktoré nie sú v súlade s vedeckým poznaním sveta.“ (Gavora, 1992, s.95) Sú kvalitatívne odlišné od pochopenia sveta dospelými a nie sú v súlade s vedecky prezentovanými interpretáciami. Sú to predstavy, ktorými si deti každodenne vysvetľujú a zdôvodňujú všetko dianie vo svojom okolí. Na ich základe si dieťa vytvára zmysluplný obraz o svete.

„Predškôlaci sú bežne schopní nielen rozpoznať skrytých a zložitých súvislostí, ale vedia tieto súvislosti na základe veku primeranej analýzy usporiadať do určitého vnútorne konzistentného systému, ktorý im umožní daný jav pochopiť. Bolo však zistené, že spôsob, akým si deti z experimentálne pozorovaných príčinných súvislostí vytvoria model pozorovaného javu je iný, než ten, ktorý obvykle používajú dospelí. Deti pri posudzovaní okolitého sveta nedostatok skúseností a poznania okolitého sveta kompenzujú intuíciou, ktorá veľmi často stojí za ich rozhodnutiami o príčinných, často veľmi skrytých

súvislostiach medzi pozorovanými javmi. Deti sú teda schopné intuitívne veľmi správne chápať podstatu pozorovaného javu, aj keď z pochopiteľných príčin ho nevedia popísať exaktne a samozrejme ani zaradiť do všeobecného systému poznatkov v danej oblasti.“ (Zentková, 2011, s. 57)

Naivné teórie dieťaťa sú často označované tiež ako mentálne reprezentácie sveta, detské interpretácie javov, detské preconcepcie, implicitné koncepcie, každodenné vedomosti. Tieto pojmy nie sú totožné, ale ich spoločným menovateľom je, že ide o spontánne poznávanie javov. Detské naivné teórie sa definujú ako základné a relatívne koherentné vysvetľovacie schémy, ktorými si deti vysvetľujú dianie vo svojom prostredí. Zahŕňajú kognitívnu oblasť - svojrázne chápanie obsahu jednotlivých pojmov, javov a princípov dieťaťom, jeho chápanie vzťahov medzi nimi, celú jeho subjektívnu štruktúru vedenia o určitej téme, i oblasť afektívnu - jeho postoje, presvedčenia, emocionálne podfarbenie určitých poznatkov typické pre dané dieťa. Tento vývoj je závislý predovšetkým na ontogenéze psychiky dieťaťa, podnetnosti sociálneho prostredia, pôsobení rodičov, učiteľov a vychovávateľov a osobnosti dieťaťa.

Deti túžia pochopiť svet okolo seba. Ich predstavy sú spočiatku nedokonalé, lebo dieťa má málo skúseností, nazerá na svet zo svojho uhla pohľadu, nedokáže brať do úvahy viacero faktorov naraz, vytvára aj nelogické vysvetlenia, zapája fantáziu aj mágiu. Predstavy sa vytvárajú, rozširujú a spresňujú najskôr spontánne, vplyvom nových skúseností, neskôr do nich zasahuje aj edukačný proces. Nie sú chybné, v danom čase sú pre dieťa postačujúce, umožňujú mu chápať fungovanie sveta, vysvetľovanie prírodných javov. Sú veľmi individuálne, často nekonzistentné a nekoherentné, na vysvetlenie jedného javu má dieťa aj viac odporujúcich si teórií. Je zaujímavé, že veľmi často naivné teórie zodpovedajú starým už prekonaným poznatkom ľudstva. „Interakcia novo vstúpených poznatkov s existujúcimi predstavami je obojsmerná. Nové poznatky sú spracované na základe skôr nadobudnutých poznatkov, zároveň nové informácie modifikujú schémy myslenia.“ (Žoldošová, 2006, s. 30) Výsledkom je kvalitatívne nový systém vedomostí. Mozaika obrazu sveta sa spresňuje, nadobúda ostrejšie kontúry. Vyššiu úroveň prírodovednej gramotnosti nedosahuje ten človek, ktorý má viac poznatkov, ale ten, ktorý ich má lepšie usporiadané, teda vie ich využiť v rôznych situáciách.

Výskumy ukázali, že naivné teórie sú silne vžitá a ak ich ignorujeme, dieťa si osvojí nové vedomosti len povrchné, nepoužíva ich a po čase sa vracia naspäť k starým predstavám, aj keď sú nesprávne. Typickým znakom naivných teórií je ich trvalosť, odolnosť voči zmenám a nezávislosť na veku. Dôležitým znakom detského poznania je, že tvorí jeden zmysluplný systém, ktorý pomáha dieťaťu orientovať sa vo svete.

Úloha učiteľa

V súvislosti s detskými teóriami o svete sa vynára často diskutovaný problém, a to prístup školy, učiteľa k týmto teóriám. Učiteľ sa môže k nim stavať negatívne, považuje ich za chybné, kritizuje ich a zamietá, alebo ich akceptuje, je chápatý a vychádzajúc z ich obsahu sa snaží porozumieť mechanizmu detského poznávania, dokáže s nimi pracovať, upresňovať ich a rozvíjať, prispôbiť im vyučovacie metódy.

Model vyučovania rozvíjajúci detské interpretácie sveta vychádza zo sociálneho konštruktivismu, ktorý kladie dôraz na procesy objavovania, hľadania a konštruovania na základe vlastných činností a skúseností dieťaťa pod vedením skúseného a tvorivého pedagóga.

Aby učiteľ mohol rozvíjať predstavy svojich žiakov, musí ich poznať. Vzhľadom na vek detí, v materskej škole za najvhodnejšiu techniku na poznávanie predstáv detí o prírodných javoch považujeme **kresbu** motivovanú rozhovorom, príbehom, pozorovaním alebo experimentom. Pre detailnejšie zistenie konkrétnej detskej predstavy je veľmi vhodný následný rozhovor o detskej kresbe.

„Z doterajších poznatkov je však zrejmé, že už skoro od samého počiatku sú deti schopné sa prekvapivo rýchlo učiť a chápať okolitý svet a to prostriedkami, ktoré sú podobné tým, ktoré používajú profesionálni výskumníci.“ (Zentková, 2011, s. 57)

Pre prírodné vedy je charakteristický empirický analytický prístup a príčinná argumentácia. Tento spôsob myslenia a práce uplatňovaný v prírodných vedách, sadá dobre využiť aj na vlastnú prieskumnú činnosť detí, tzv. **bádateľské aktivity**. Nazývame takto detské pokusy a pozorovania, ktoré sa snažia simulovať prácu skutočných vedcov, teda riešia pomocou objavnej činnosti zadaný problém. Netreba zabúdať, že pre dieťa je objavom každá nová skutočnosť, bez ohľadu na to, ako dlho ju už ľudstvo pozná. Radosť z objavu je najlepšou odmenou aj motiváciou. Prírodovedné schopnosti, ktoré budeme pritom rozvíjať, sú v podstate schopnosti potrebné pre úspešnú vedeckú prácu:

- schopnosť pozorovať
- schopnosť komunikovať, tvoriť otázky
- schopnosť tvoriť predpoklady (hypotézy)
- schopnosť klasifikovať a merať
- schopnosť vyvodzovať (interpretovať) a hodnotiť.

Bádateľské aktivity sa u detí tešia veľkej obľube, pretože im umožňujú pracovať samostatne, tvorivo a vlastným tempom. Živá príroda je väčšinou vhodná len na pozorovanie, kým na experimentovanie je vhodná neživá príroda.

„**Pozorovanie** je metóda, pri ktorej deti samostatne alebo pod vedením učiteľky plánovitým vnímaním pozorujú prírodné javy, ale do ich priebehu

nezasahujú. Pozorovanie rozvíja pozorovacie schopnosti a prebúdza záujem detí o prírodovedné vedomosti, pri ňom sa zapájajú do činnosti rôzne zmysly (napr. sluch pri pozorovaní zvukových prejavov živočíchov, hmat pri zisťovaní povrchu prírodnín, čuch pri pozorovaní rastlín a pod.). Zapojenie viacerých zmyslových orgánov súčasne umožňuje vytváranie konkrétnych predstáv a tým trvalejšie a kvalitnejšie prírodovedné poznatky.“ (Bernátová, 2011, s.14)

Pri plánovaní činností treba pamätať na to, že pre deti **nie je cieľom prírastok faktov**, ani úplné pochopenie prírodných dejov. Aktivity pomáhajú žiakom postupne prechádzať z detského sveta zázrakov a nepochopiteľného, do sveta informácií a faktov, do sveta dospelých. Jednotlivé spontánne experimenty musí riadiť učiteľ, len on ich vie skĺbiť do vyučovacieho programu. Popri získavaní základných vedomostí, si žiaci rozvíjajú manuálne zručnosti, schopnosť pozorovať, porovnávať, rozlišovať, triediť a zdôvodňovať, naučia sa experimentovať, pracovať samostatne aj v kolektíve, učia sa tvorivo a kriticky myslieť. Všetky tieto schopnosti budú neskôr potrebovať nielen v ďalšom vzdelávaní, ale v každodennom živote vôbec.

Je dôležité hovoriť s deťmi, či už o prírode alebo o inom, pretože to ovplyvňuje ich porozumenie, rozvíja reč, slovnú zásobu a schopnosť komunikovať. Deti sú veľmi zvedavé a spontánne kladú otázky. Úlohou učiteľa je ich v tom podporovať. Výskumy ukázali, že doma deti kladú nepomerne viac otázok ako v škole. Provokatívne otázky, pričom je jedno, či pochádzajú od detí alebo od učiteľa, môžu znamenať veľa pre rozšírenie bežných skúseností. Veľmi dôležité je nechať deti rozmýšľať a pracovať samostatne, podnecovať ich záujem tzv. **operačnými otázkami**. Sú to otázky, na ktoré dieťa môže nájsť odpoveď vlastnou činnosťou - pozorovaním, experimentom, vyhľadáním obrázku v knihe,... Vhodné sú predovšetkým otázky, ktoré začínajú „Ako to, že...? Čo...? Vieš...? Koľko...? Kde...?“ Menej vhodné sú otázky, ktoré sa pýtajú „Prečo...?, lebo nie je obvyčajne ľahké nájsť odpoveď.

Ak chceme u detí rozvíjať samostatné myslenie, my dospelí sa musíme naučiť **čakať na odpoveď**. Po každej otázke musí mať dieťa dost času na hľadanie odpovede. Kvantita aj kvalita odpovedí sa bude zlepšovať, rovnako aj pozorovacia schopnosť. Prediskutovať treba rovnako správnu aj nesprávnu odpoveď. Deťom to ukáže, že o každej odpovedi má cenu premýšľať. My zistíme, že deti, ktoré dajú dobrú odpoveď, často vedia len o máličko viac ako tie, čo odpovedali nesprávne. Deti opakujú slová, ktoré počuli, ale nie vždy im rozumejú. Ak diskutujeme o ich odpovedi, získame prehľad o ich myslení a táto skúsenosť nám pomôže pri výbere ďalších aktivít. Informácie, ktoré dávame deťom majú byť presné. Je lepšie povedať „Neviem, ale zistím to... /... skúsime to zistiť spolu... /... opýtame sa ...“, ako podporovať zlé porozumenie. Naviac, pre deti je zaujímavé pozorovať, ako my získavame informácie.

Je mnoho jednoduchých činností, ktoré môžu byť pre deti vzrušujúce, ak sa

dospelý zúčastňuje na ich nadšení. Reakcie dospelého - verbálne aj neverbálne - majú veľký vplyv na aktivitu detí. Ak deti vycítia sklamanie alebo inú negatívnu reakciu, tvorivé bádanie sa ihneď zmení na nudné hľadanie odpovede, ktorú učiteľ očakáva. Ak má učiteľ zmysel pre krásu a zázraky prírody, deti budú mať rovnaké pocity a reagovať budú podobne.

Ako zabezpečiť potrebné **pomôcky**? Na bádateľské aktivity je najvhodnejšie požívať predmety, s ktorými sa deti denne stretávajú. Vopred si rozmyslite, ktoré aktivity budete robiť. Vypíšte si materiál, ktorý budete potrebovať a požiadať rodičov o pomoc. Je jednoduchšie, ak jeden rodič zaobstará 15 doštičiek a má na to dosť času, ako keď má každé dieťa doniesť jednu doštičku na nasledujúci deň. Ak si pomôcky vopred obstaráte a uložíte v triede, nemôže sa stať, že polovica detí zabudne pomôcky a nemôžete realizovať plánovanú didaktickú aktivitu.

Treba si uvedomiť, že výsledok alebo priebeh bádateľskej aktivity je pre dieťa často neočakávaný, má nádych kúzla. To je dôvod, pre ktorý majú deti tendenciu experiment viackrát opakovať. Niekedy sa snažia dosiahnuť predpokladaný efekt viacerými opakovaniami, inokedy objavujú nejakú možnosť obmeny experimentu, alebo len jednoducho túžia opäť vidieť kúzlo.

Našou úlohou je im to umožniť. Je vhodné v triede zriadiť **prírodovedný kútik**, prípadne len škatuľu s pomôckami a materiálom na skúmanie. Jeden experiment môže predstavovať zamestnanie na viac dní. Ak máte dostatok priestoru, zriadte aj kútik živej prírody so živými prírodninami, o ktoré sa deti budú starať celý rok a pozorovať ich. Vhodná je aj nástenka, na ktorú budete umiestňovať zápisy z pozorovaní a pokusov, kalendár prírody, prípadne práce žiakov, napr. maľované protokoly.

Ak používate bežné predmety, poskytnete tým deťom možnosť opakovať pokus doma, predviesť ho rodičom a súrodencom. Vydarený experiment ho naplňuje hrdosťou, zvyšuje jeho sebavedomie a motivuje ho do ďalšieho objavovania. A to je náš cieľ!

Dúha v predstavách detí

Výskum detských naivných teórií sa realizoval a realizuje predovšetkým v kontexte prírodných vied. Práve v tejto oblasti je definovanie rozdielov medzi detským porozumením nejakého prírodovedného javu a jeho vedeckou interpretáciou evidentné a jednoducho dokázateľné. Nás zaujímali predstavy detí o dúhe. Podrobne je možné nájsť výsledky výskumu v práci L. Kratochvílovej (2009).

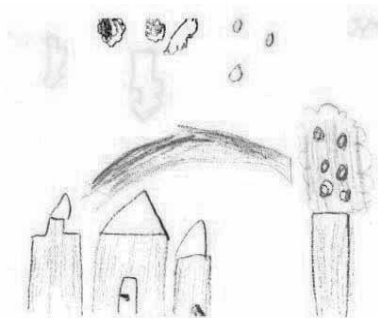
Dúha je farebný jav v atmosfére. Je to rozklad bieleho svetla na spektrum, ktorý vzniká lomom a odrazom slnečného svetla na dažďových kvapkách. Predpokladom pre vznik dúhy je prítomnosť vodných kvapiek vo vzduchu a slnečné svetlo, ktoré môže prechádzať cez kvapky, preto môžeme pozorovať dúhu za slnečného počasia najčastejšie po daždi.

Po úvodnom rozhovore o tom, čo všetko môžeme vidieť na oblohe, dostali deti za úlohu nakresliť dúhu. Motiváciu je možné zabezpečiť čítaním vhodného príbehu, alebo ako reakciu na detský zážitok – napr. jedno dieťa videlo dúhu a má potrebu o tom porozprávať iným.

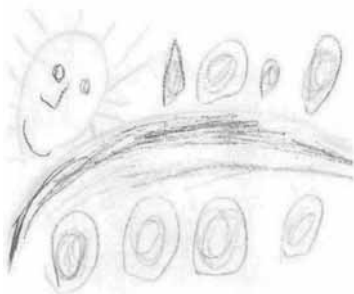
Predstavy detí sa značne líšili. Od veľmi presnej predstavy Lívie (Obr. 1) až po úplnú neznalosť dúhy Mareka (Obr. 4). Klasifikovať detskú kresbu je pomerne náročné. V tomto prípade sme si všímali, či dieťa pozná tvar dúhy, farby dúhy a podmienky vzniku dúhy. Všetky deti mali vek v rozpätí 5 až 6 rokov

Obr. 1 Lívia

Obr. 2 Alex

Obr. 3 Matej

Obr. 4 Marek

Keď poznáme predstavy detí, ľahšie si vieme pripraviť edukačné aktivity. V tomto prípade by bolo najvhodnejšie pozorovať dúhu a viesť pri tom s deťmi rozhovor o jej tvare, farbe a prečo ju nevidíme na oblohe vždy. Keďže nie vždy je dúha na oblohe, môžeme si ju vytvoriť sami. Možností máme viac. Rozklad svetla na sklenom hranole môžeme deťom ukázať na kúsku vybrúseného skla, alebo použijeme na rozklad pohár s vodou. Najvhodnejšia je aktivita na školskom

dvore, v lete za slnečného počasia môžeme do vzduchu rozptýliť vodu hadicou a pozorovať dúhu. Deti sa budú určite s veľkou radosťou zúčastňovať takejto aktivity. Upriamujeme ich pozornosť aj na okolnosti, za ktorých farby vidíme, ako sú usporiadané,... Neskôr v triede sa k tejto téme vrátíme, napr. čítaním vhodného príbehu alebo diskusiou o reklame na žuvacie cukríky („Podoj dúhu, ochutnaj dúhu!“) a jej realnosti, čo zvyšuje kritické myslenie detí. Kontrolu úspešnosti nášho snaženia môžeme preveriť ďalšou kresbou, príbehom alebo scénkou.

Záver

Nebudeme tajiť, že takýto spôsob vyučovania je pre rozvoj detí veľkým prínosom, ale zároveň - hlavne zo začiatku - je pre učiteľa veľmi náročný. Neskúsený učiteľ môže mať problémy s udržaním disciplíny a teda aj bezpečnosti. Častou námietkou je nedostatok času. Rozhovor, práca s obrázkami, vyplňanie pracovných listov,... sa niektorým učiteľom zdajú efektívnejšie. Omyl týchto učiteľov je v tom, že síce veľa odučia, ale žalostne málo naučia! Deti nie sú schopné pochopiť prírodné javy z výkladu a teda nezískavajú vedomosti, len sa učia naspamäť. Takto naučené pojmy nevedia používať a rýchlo ich zabudnú, ale čo je najhoršie, nie sú pripravené na ďalšie vzdelávanie, lebo sa nevedia učiť - nevedia pozorovať, porovnávať, opisovať, hľadať spoločné a rozdielne znaky, nevedia sa pýtať a hľadať odpovede, vybrať podstatné, formulovať svoje myšlienky. Čas investovaný do bádateľských aktivít sa vždy vyplatí. Nemusíte toho veľa stihnúť, vyberte to najdôležitejšie, to čo vás a vaše deti najviac zaujíma, čomu sa budete venovať s radosťou. Všetko ostatné sa ešte budú učiť v škole. Ak v nich vzbudíte chuť po poznaní, budú si dopĺňať vedomosti aj sami. Najhorší výsledok, aký môže učiteľ dosiahnuť, je strata záujmu zo strany dieťaťa, keď sa dieťa prestane pýtať, keď ho prestane zaujímať ako veci fungujú a upadne do pasivity. Preto pomôžte deťom rozvíjať ich predstavy, schopnosti a postoje:

- Nechajte deti prediskutovať a vyjadriť svoje nápady
- Dovoľte deťom experimentovať, vyskúšať vlastné nápady
- Prediskutujte pojmy, ktoré deti používajú na popis svojich nápadov
- Rozšírte experimentovanie o prácu s literatúrou, internetom,...
- Podporujte zovšeobecnenie skúsenosti z jedného kontextu na druhý

Literatúra

BERNÁTOVÁ, R. 2011. Príroda a dieťa predškolského veku. In Miňová, M. (ed.): *Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania*. Prešov : Prešovská univerzita, 2011. s. 9-21. ISBN 978-80-555-0468-1.

GAVORA, P. 1992. Naivné teórie dieťaťa a ich pedagogické využitie. In

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

Pedagogika, 1992, roč. 42, č. 2., 95-102 s. ISSN 0031-3815.

KOLLÁRIKOVÁ, Z. – PUPALA, B. (eds.). 2001. *Predškolská a elementárna pedagogika*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-585-7.

KOPÁČOVÁ, J. – ZENTKOVÁ, M. – ZENTKO, J. 2011. *Inovácia predprimárneho prírodovedného vzdelávania*. Ružomberok: Verbum, 2011. s. 88. ISBN 978-80-8084-814-9.

KRATOCHVÍLOVÁ, L. 2009. *Detské chápanie prírodného javu dúha*. Bakalárska práca. Bratislava : PdF UK v Bratislave, 2009. Vedúca práce: J. Kopáčová.

MIŇOVÁ, M. 2011. Trvalo udržateľný rozvoj z pohľadu detí a učiteliek materských škôl. In Miňová, M. (ed.): *Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania*. Prešov : Prešovská univerzita, 2011. s. 41-49. ISBN 978-80-555-0468-1.

Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR, schválená uznesením vlády SR č. 978/2001.

ROCHOVSKÁ, I. 2011. *Využívanie bádateľských aktivít v materskej škole*. Ružomberok : Verbum, 2011. 72s. ISBN 978-80-8084-666-4.

Štátny vzdelávací program ISCED 0 - predprimárne vzdelávanie. 2008. [online]. [cit. 1.9.2012] Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/> Statny-vzdelavaci-program-pre-materske-skoly-ISCED-0.alej

UHRÍNOVÁ, M. 2011. *Vybrané didaktické aspekty prírodovedného vzdelávania v materskej škole*. Ružomberok : Verbum, 2011. 93 s. ISBN 978-80-8084-786-9.

ZENTKOVÁ, M. 2011. Pastelková fyzika – nový model vzdelávania. In Kopáčová, J., Zentková, M., Zentko, J. *Inovácia predprimárneho prírodovedného vzdelávania*. Ružomberok: Verbum, 2011. s. 56-76. ISBN 978-80-8084-814-9.

ŽOLDOŠOVÁ, K. 2006. *Východiská primárneho prírodovedného vzdelávania*. Bratislava : Veda, 2006. 134 s. ISBN 978-80-224-0935-3.

Kontaktné údaje

RNDr. Jana Kopáčová, CSc.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

Slovenská republika

E-mail: jana.kopacova@ku.sk, jana.kopacova@gmail.com

ENVIRONMENTÁLNA OBLASŤ AKO NEODMYSLITEĽNÁ SÚČASŤ PROJEKTU K TRVALO UDRŽATEĽNÉMU ROZVOJU Z POHĽADU DEŤÍ

ENVIRONMENTAL FIELD AS INHERENT PART OF THE PROJECT TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT FROM THE PERSPECTIVE OF CHILDREN

Monika Miňová

Abstrakt

Príspevok je venovaný vyhodnoteniu svetového projektu so zameraním na trvalo udržateľný rozvoj v Slovenskej republike. Tento projekt bol realizovaný 3 roky.

Kľúčové slová

Trvalo udržateľný rozvoj, výpovede detí, výsledky projektu.

Resumé

This article is devoted to the evaluation of the global project focusing on sustainable development in the Slovak Republic. This project was implemented three years.

Key words

Sustainable development, children's testimony, results of the project.

Základnú podporu trvalo udržateľného rozvoja deklarovala Konferencia OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro v roku 1992, na ktorej bola prijatá i Agenda 21. Podpora trvalo udržateľnému rozvoju bola potvrdená aj v prijatých dokumentoch na Svetovom summite o trvalo udržateľnom rozvoji v Johannesburgu v roku 2002, podstatou ktorých je myšlienka, že na všetkých úrovniach musí byť vyvinuté úsilie na podporu integrácie troch zložiek trvalo udržateľného rozvoja – ekonomického rozvoja, sociálneho rozvoja a ochrany životného prostredia – ako navzájom závislých a podporujúcich sa pilierov.

Nachádzame sa uprostred dekády, ktorú UNESCO vyhlásila za dekádu vzdelávania pre trvalo udržateľný rozvoj. Ide o iniciatívu, v rámci ktorej OSN presadzuje, aby členské štáty dôslednejšie aplikovali princípy trvalo

udržateľného rozvoja do vzdelávacích procesov na všetkých vhodných úrovniach. V rámci priestoru Európskej hospodárskej komisie OSN máme dokonca stratégiu vzdelávania pre trvalo udržateľný rozvoj, ktorá bola prijatá príslušnými ministrami vo Vilniuse v roku 2005. Takže sa dá povedať, že stratégie a podobných materiálov máme na Slovensku dosť a zdá sa, že aj odhodlania. To čo musíme ešte urobiť, sú konkrétne kroky na tých „najnižších“ úrovniach, pretože bez nich ostanú aj tie najlepšie dokumenty a medzinárodné iniciatívy len nezrealizovanou snahou.

Ako vlastne pristupovať k výchove detí v takej, povedzme si úprimne, nie veľmi hmatateľnej problematike, akou je trvalo udržateľný rozvoj? Ide o problematiku, ktorú nie je jednoduché pochopiť ani dospelému. Tejto téme naše médiá veľkú pozornosť nevenujú a práve preto je potrebné tejto otázke venovať zvýšenú pozornosť a to najmä v súvislosti s výchovou našej najmladšej generácie.

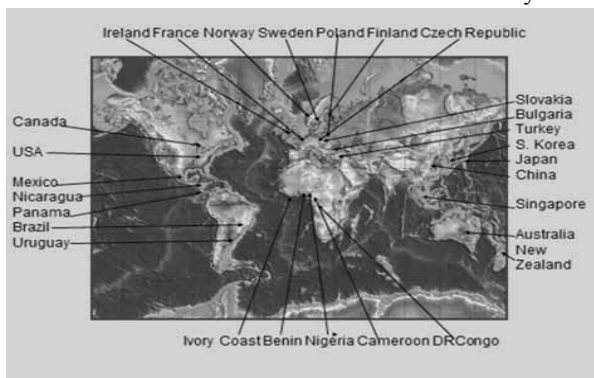
Dnes sa všeobecne akceptujú tri hlavné piliere trvalo udržateľného rozvoja – ekonomický, sociálny a environmentálny. Deťom však asi nemôžeme približovať túto problematiku takto systémovo, ale musíme im prístupnou formou vysvetľovať, že takmer všetko, čo konáme, sa nejakým spôsobom odráža na prostredí v ktorom žijeme. Len takto naše deti pochopia súvislosť medzi odhodením papierika zo žuvačky a dôsledkami takéhoto činu na naše najbližšie okolie a prírodu v ňom (Čaplovič, 2010).

Mali by sme si uvedomiť, že environmentálna výchova a vzdelávanie sa stávajú významnými prvkami v stratégii starostlivosti o životné prostredie. Ich cieľom je osvojenie si ucelených poznatkov a vedomostí z oblasti životného prostredia, pričom vychádzajú zo základných znalostí a vedomostí o životnom prostredí. Ďalšou ich úlohou je smerovanie k harmónii cítenia, myslenia a zodpovedného správania sa ľudí k vonkajšiemu prostrediu, živým organizmom, ostatným ľuďom a voči sebe, k vytváraniu vlastného spôsobu života a životného štýlu. Environmentálnu výchovu možno definovať ako výchovu jedinca, ktorého hodnotový systém mu umožní múdro a citlivo konať v prospech ochrany a zachovania biodiverzity života vo všetkých jeho formách, ktorý bude schopný súcitu s prírodou a inými živými tvormi, a ktorý bude ochotný preberať zodpovednosť za svoje konanie a prijímať dobrovoľnú skromnosť ako spôsob života únosne zaťažujúci životné prostredie (Ružička, 2004).

V školskom roku 2009/2010 bola Slovenská republika prvýkrát prihlásená do Svetového projektu Trvalo udržateľného rozvoja (ESD). V projekte bolo zapojených 17 materských škôl z toho 16 mestských a 1 materská škola bola vidiecka. Rozhovor o logu svetového kongresu viedlo 17 učiteliek materských škôl z toho 10 vysokoškolsky vzdelaných a rozhovoru sa zúčastnilo 246 detí. Konkrétnejšie informácie a výsledky tohto projektu sa nachádzajú v zborníku z vedecko-odbornej konferencie, ktorá sa uskutočnila 2.6.2010 v Bratislave

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

(zborník sa nachádza na www.omep.sk). 11. - 13. 8. 2010 v Švédsku - Göteborgu bol svetový kongres OMEP kde bolo prednesených 28 národných správ z rôznych kútov sveta. Rozhovorov sa zúčastnilo 9 142 detí z 385 rôznych inštitúcií.

Tieto rozhovory viedlo 641 žien. Svetový kongres odsúhlasil pokračovanie Svetového projektu druhou – praktickou časťou.

Do druhej časti Svetového projektu Trvalo udržateľného rozvoja (ESD praktická časť) sa v školskom roku 2010/2011 zapojilo 19 materských škôl. Projektu sa zúčastnilo 810 detí, 46 učiteľov a 326 rodičov. 82 projektov a 184 jednorazových aktivít nasvedčuje, že materské školy zapojené do svetového projektu, veľmi aktívne a zodpovedne pristúpili k riešeniu daného projektu. V tabuľke 1 uvádzame prehľad projektov a aktivít podľa dominantnej dimenzie ESD.

Tabuľka 1 *Prehľad aktivít a projektov podľa dominantnej dimenzie v roku 2010/2011*

Dominantná dimenzia ESD	Socio – kultúrna	Environmentálna	Ekonomická	Spolu
Projekty	32	33	17	82
Aktivity	56	90	38	184
Spolu	88	123	55	266

(bližšie informácie sú uvedené v zborníku z vedecko-odbornej konferencie, ktorá sa konala 13.-14.6.2011 na Teplom Vrchu - www.omep.sk)

Svetový kongres OMEP bol 8.- 9. 07. 2011 v Hong Kongu, ktorého sa zúčastnilo 29 krajín sveta z 381 inštitúcií. Bolo zapojených 30 714 detí a 12 075 dospelých v 396 konkrétnych projektoch, ktorých bolo 146 so socio – kultúrnou dimenziou, 156 s environmentálnou a 111 s ekonomickou dimenziou. Kongres rozhodol, že vo svetovom projekte sa bude aj naďalej pokračovať.

V školskom roku 2011/2012 sa do Svetového projektu ESD, zapojilo 18 materských škôl zo 7 regionálnych sekcií SV OMEP:

Bratislava – MŠ Bancíkovej 2

Banská Bystrica a Brezno - MŠ Magurská

Hlohovec – ZŠ s MŠ Drahovce a Sokolovce

Košice – MŠ B. Němcovej, Kalinovská, Obrancov mieru 16, Park mládeže, Denešova

Nitra – MŠ Bazovského, Beethovenova, Čajkovského, Novomeského

Prešov – MŠ Budovateľská, Čergovská a Sabinovská

Rimavská Sobota – MŠ Nábrežie Rimavy Hnúšťa, MŠ Tisovec

V tomto roku si mohli materské školy vybrať, do ktorej časti projektu sa budú chcieť zapojiť. Mali možnosť si vybrať rozhovor o logu, alebo praktickú časť prostredníctvom konkrétnych projektov a jednorazových aktivít.

A: Vyhodnotenie 1. časti ESD projektu v školskom roku 2011 - 2012

Počet materských škôl: 13

Počet učiteliek: 13

Tabuľka 2 *Vzorka detí zapojených do svetového projektu v školskom roku 2011/2012*

Vek detí	Dievčatá	Chlapci	Spolu
Do 3 rokov	0	0	0
3-5 ročné	124	108	232
6 ročné	42	59	101
Spolu	166	167	333

Všetky rozhovory boli realizované individuálnou a skupinovú formou s deťmi v dopoludňajších hodinách v materskej škole. Zaznamenané odpovede detí sme spočítali a zatriedili do vzniknutých kategórií. Odpovede detí na jednotlivé otázky uvádzame prostredníctvom jednotlivých kategórií a to tak, že pri každom type odpovede je počet detí, ktoré odpovedali na základe videného obrázka. Rozhodli sme sa uviesť aj individuálne odpovede detí, ktoré nebolo možné zatriediť do príslušných kategórií, alebo odpovede boli veľmi podnetné a zaujímavé.

1. Čo vidia deti na obrázku?

Počet odpovedí detí

a) Na obrázku sú deti: 170

b) Na obrázku je planéta (Zem, zemeguľa): 145

c) Na obrázku je guľa: 26

Iné: ... glóbus, naša zem a deti, hrajú sa, chytajú mapu, planétu, je tu kefa, krhla, vedro...

2. Čo deti na obrázku robia?

a) Čistia, utierajú, umývajú alebo oprašujú (kefkou, handrou, ...):	72
b) Zalievajú, vylievajú vodu, polievajú, lejú vodu (krhličkou, a pod):	79
c) Niečo skúmajú:	14
d) Maľujú:	54
e) Nesú zemeguľu:	4

Iné: ... lezú po nej, niečo robia, upratujú neporiadok na zemi, asi maľovali, ak upratujú...

3. Prečo to robia?

a) Aby bola farebná:	19
b) Aby bola čistá, pekná, krásna, nebola špinavá, znečistená, nebol prach:	211
c) Aby sa na Zemi dobre žilo:	33
d) Aby našli určitú zem:	0
e) Aby rástla tráva:	16
f) Iné: ... aby sme boli zdraví, aby sa nám dobre dýchalo, aby sme zabili bacily, aby sme mohli dýchať a hrať sa vonku, aby neboli rozsypané smeti...	

Čo je podľa detí trvalo udržateľný rozvoj?

- že niečo chceme aby bolo stále, chceme mať stále čisto, chceme byť stále zdraví, musíme sa stále starať o prírodu...
- je to niečo na udržanie Zemi. Aby Zem nepadla. Ľudia sa rozprávajú o Zemi. Aby sme udržali rozvoj.
- Držať silno niečo. Nech nám nič neutečie.

Najčastejšie sa opakujúce odpovede:

čistenie Zeme, recyklovanie a triedenie odpadu, znečisťovanie zemegule/ prírody.

Významné/výrazné kategórie skupín odpovedí:

znečisťovanie Zeme, triedenie odpadu, recyklovanie, ochrana prírody/Zeme.

B. Vyhodnotenie 2. časti ESD v praxi v školskom roku 2011 - 2012

Počet učiteľov, rodičov a detí zapojených do projektov a aktivít uvádzame v nasledujúcej tabuľke 3.

Tabuľka 3 *Prehľad o zapojenosti do svetového projektu v školskom roku 2011/2012*

Kategórie	Počet	Kategórie	Počet
Dievčatá do 3 rokov	4	Chlapci do 3 rokov	17
3 – 5 ročné	148	3 – 5 roční	137
6 ročné	92	6 roční	107
Spolu	244	Spolu	261
Počet MŠ	9	Počet projektov	34
Počet učiteľov/rodičov	20/348	Počet aktivít	85

V tabuľke sú ďalej uvedené aj počty nahlásených projektov a jedno rázových aktivít, ktoré materské školy počas školského roka zrealizovali. Ako sa vyjadrili koordinátorky projektu, do hodnotiacej správy uviedli len niektoré projekty a aktivity. V skutočnosti realizujú materské školy oveľa viacej týchto aktivít a projektov so zameraním na environmentálnu výchovu, ale do hodnotiacej správy vybrali tie najlepšie.

Tabuľka 4 *Prehľad aktivít a projektov podľa dominantnej dimenzie v roku 2011/2012*

Dominantná dimenzia ESD	Socio – kultúrna	Environmentálna	Ekonomická	Spolu
Projekty	9	14	11	34
Aktivity	26	42	17	85
Spolu	35	56	28	119

V tabuľke 4 uvádzame prehľad projektov a aktivít, ktoré sledovali určité dimenzie riešenia. Ekonomická dimenzia bola najmenej zastúpená v jedno rázových aktivitách a socio-kultúrna v projektoch. Z určitého logického hľadiska prevládala environmentálna dimenzia, ktorá má konkrétnejšie zastúpenie v podmienkach materských škôl ako tie ostatné dimenzie..

Pre zaujímavosť uvediem názvy projektov a aktivít, ktoré uvádzali materské školy.

Projekty: Recyklohry, Zdravý životný štýl chráni našu prírodu, Zdravul'kovia, Tajomstvo stromu, Jesenné čarovanie, Jarné prebúdzanie prírody, EKO – program trochu inak, Zdravý život, Motýlia farma, Maľujem Zem, Ježko Separko na návšteve v MŠ, Modrá planéta, Čisto doma, čisto vonku.

Aktivity: Čistý dvor, Deň vody, Deň Zeme, Zber PET fliaš, zasad'me si rastliny, maľované kamene, pozdrav z lesa.

V tomto školskom roku si mohli materské školy vybrať, či sa zapoja do 1. časti alebo 2. časti projektu. Materské školy Magurská Banská Bystrica,

Bancíkovej Bratislava, Tisovec a Čergovská Prešov si vybrali obidve časti projektu a realizovalo s deťmi rozhovor o logu aj projekty a jedno rázové aktivity so zameraním na environmentálnu výchovu.

V tomto roku svetový kongres OMEP bol 17. – 21. 07. 2012 v Campo Grande v Brazílii. Na tomto kongrese bolo prijaté Vyhlásenie vyzývajúce k integrácii predškolského vzdelávania a starostlivosti ako prioritného v OSN s cieľom Trvalo udržateľného rozvoja na roky 2015 – 2030. Svetový kongres zvažoval dva nadväzujúce projekty:

- súťaž o vypracovanie vzdelávacieho programu v rámci 3 pilierov ESD pre deti predškolského veku,
- medzigeneračný dialóg.

Budeme netrepezlivo očakávať ďalšie pokyny, aby sme mohli materské školy v Slovenskej republiky opäť zapojiť do nadväzujúcich projektov.

Ďakujem všetkým materským školám a pani učiteľkám, že zapojením sa do Svetového projektu ESD, sme ako Slovenská republika dokázali, že aj naše materské školy sú odborne pripravené a prakticky zdatné úspešne realizovať aktivity a projekty pod náročným zameraním ako je environmentálna udržateľnosť.

Literatúra

MIŇOVÁ, M. 2010. Trvalo udržateľný rozvoj očami našich detí. In *Zborník z vedecko – odbornej konferencie pod názvom: Trvalo udržateľný rozvoj očami detí predškolského veku*. Prešov: PU v Prešove, Pedagogická fakulta, SV OMEP. 2010. ISBN 978-80-555-0209-0.

MIŇOVÁ, M. 2011. Trvalo udržateľný rozvoj z pohľadu detí a učiteľiek materských škôl. In *Zborník z vedecko – odbornej konferencie pod názvom: Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania*. Prešov: PU v Prešove, Pedagogická fakulta, SV OMEP. 2011. ISBN 978-80-555-0468-1.

RUŽIČKA, M. 2004. *Environmentálna výchova a vzdelávanie na školách v SR-4.národná konferencia*. [online]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2004. Dostupné na: www.infovek.sk/predmety/enviro/dokumenty/4_narodna_konferencia_zavery.pdf

Kontaktné údaje

PaedDr. Monika Miňová, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Pedagogická fakulta

Ul. 17. novembra 15

081 16 Prešov

Slovenská republika

E-mail: monika.minova@pf.unipo.sk

Referáty

POSTAVENIE ENVIRONMENTÁLNEJ VÝCHOVY V MATERSKÝCH ŠKOLÁCH

ENVIRONMENTAL STATUS NURSERY EDUCATION

Katarína Lukáčová

Abstrakt

Problematika životného prostredia je v súčasnosti téma, ktorá prináša mnoho otáznikov. Príspevok systematizuje poznatky z oblasti environmentálnej výchovy na školách. Rieši environmentálnu výchovu ako organickú súčasť edukácie v materských školách. Pozornosť je sústredená na problémy a riešenie otázok súvisiacich s environmentálnou výchovou a jej integráciou do výchovno-vzdelávacieho procesu. Cieľom príspevku je na základe analýzy vyplývajúcej z dotazníka poukázať na možnosti zefektívnenia výchovno-vzdelávacieho procesu v materských školách so zameraním sa na integráciu environmentálnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu, pretože cieľom environmentálnej výchovy je formovať a rozvíjať osobnostné kvality umožňujúce byť schopnými chrániť a zlepšovať životné prostredie.

Kľúčové slová

Environmentálna výchova, environmentálna politika, predškolské vzdelávanie, projekt.

Resumé

The environment issue is a theme that brings up many question marks these days.

The subsidy will help to better establish environmental education in schools. It deals with environmental education as an organic part of environmental awareness in schools. The focus is on the problems and resolutions of questions dealing with environmental education and its integration to the enlightenment process. The goal of the report, based on a questionnaire, is to show the possibility to streamline the educational process with focus on environment, because it is the purpose of environmental education to form and expand human qualities, and thus making us better at protecting our environment.

Key words

Environmental education, environmental politics, pre-school education, project.

Východisko

Postupné zhoršovanie životného prostredia Zeme vplyvom niektorých ľudských činností a kolektívnej i individuálnej devastácie prírody v predchádzajúcich obdobiach, ale aj v súčasnosti, v základoch súvisí s pomerne nízkou úrovňou environmentálneho vedomia človeka. Zvyšovanie tejto úrovne a s tým spojené uvedomelé konanie môže bez zvýšených nákladov napomôcť v globálnom meradle spomaleniu degradačného procesu, až k jeho zastaveniu (v konkrétnych regiónoch a lokalitách v krátkej dobe dokonca prispieť k zlepšeniu stavu životného prostredia a zabezpečeniu harmonizácie vzťahu prírody a človeka ako jej súčasť).

Na potrebu zvýšenia environmentálneho vedomia ľudí prvý raz upozornila Štokholmská konferencia OSN o životnom prostredí človeka v roku 1972.

Environmentálna výchova ako prierezová téma je organickou súčasťou celého komplexu výchovy a vzdelávania. Jej zdokonaľovanie a zvyšovanie efektívnosti je multidisciplinárny a interdisciplinárny problém, ktorý je nutné riešiť systematicky a permanentne.

Cieľom environmentálnej výchovy je formovať a rozvíjať také osobnostné kvality, ktoré im umožnia byť schopnými chrániť a zlepšovať životné prostredie.

Obsah environmentálnej výchovy umožňuje chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe poznávania ekologických procesov, ktorými sa riadi život na Zemi, geomorfologických a klimatických podmienok ovplyvňujúcich činnosť ľudí a ďalších živých organizmov. Rovnako významné je pochopenie sociálnych a kultúrnych vplyvov, ktoré determinujú ľudské hodnoty a správanie, vedomie individuálnej zodpovednosti za vzťah človeka k prostrediu ako spotrebiteľa a výrobcu. Tieto poznatky a schopnosti človeka determinujú proces intelektuálneho a praktického rozhodovania a uvedomovanie si vplyvov ľudskej činnosti na kvalitu života na Zemi. Postojom učiteľa k životnému prostrediu a prenášanie poznatkov na dieťa, žiaka, študenta sa otvára nová cesta k poznaniu a chápaniu vzťahu človek- príroda.

Východisková situácia na Slovensku

Jedným zo základných predpokladov existencie človeka na Zemi je priaznivé životné prostredie. Stále narastajúci tlak spoločnosti na využívanie prírodných zdrojov, ako aj na environmentálnu kvalitu, vyvoláva potrebu jej adekvátnej reakcie vo forme starostlivosti o životné prostredie tak, aby sa odstránili záťaž z minulosti, zachovali existujúce hodnoty a minimalizovali potenciálne negatívne vplyvy na ne v budúcnosti. Za najvyššiu hodnotu pritom považujeme život človeka.

Rozvoj starostlivosti o životné prostredie vychádza z práv a povinností

ustanovených Ústavou Slovenskej republiky.

Okrem základného zákona Slovenská republika, ako riadny člen Európskej únie (od 1.mája 2004) participuje na dosahovaní cieľov a realizácii úloh jej environmentálnej politiky. Prevzala a naďalej preberá množstvo predpisov zo sústavy jej environmentálneho práva do svojho právneho systému. V ostatných rokoch zároveň pristúpila k väčšine záväzkov vyplývajúcich z multilaterálnych medzinárodných dohovoroch s environmentálnym zameraním

Analýza environmentálnej výchovy v materských školách

Problémy životného prostredia majú multidisciplinárny charakter. Rôzne vedné disciplíny skúmajú životné prostredie z rôznych hľadísk. V tomto ponímaní sa od pedagóga žiada aby sa sám zamyslel nad spôsobom svojho fungovania, nad systémom hodnôt, ktoré uznáva, nad mierou pravdivosti svojho života.

Model podľa ktorého sa environmentálna výchova spájala predovšetkým s poskytovaním vedomostí o stave životného prostredia, sa z pohľadu možnej zmeny environmentálnej uvedomelosti a správania sa vychovávaného jedinca v životnom prostredí sa javí ako neefektívny.

Environmentálna uvedomelosť sa javí skôr ako prejav zrelej, harmonicky rozvinutej osobnosti, ktorá má primerane rozvinutý systém hodnôt, úctu k tradíciám, je schopná vedome kontrolovať vlastné prejavy a slobodne konať v prospech životného prostredia. Za optimálny spôsob, akým sa možno priblížiť k takémuto výchovnému ideálu, považujeme holistickú koncepciu environmentálnej výchovy. Je založená na princípoch tvorivo- humanistickej psychológie a pedagogiky, rešpektuje systémový prístup v školskej aj mimoškolskej edukácii, opiera sa o hodnotové princípy ekologickej etiky. Vychádza z koncepcie „zosieteného“ sveta, v ktorom je všetko navzájom prepojené v zložitom systéme vzťahov a súvislostí. Systémový prístup v environmentálnej výchove znamená využívať všetky dostupné komponenty, ktoré môžu pôsobiť na zmenu v environmentálnej uvedomelosti a konania jedinca. Znamená taktiež rešpektovanie regionálnych špecifik environmentálnej výchovy a východiskového stavu úrovne psychických funkcií osobnosti vychovávaného jedinca.

V takto ponímanej koncepcii environmentálnej výchovy má mimoriadny význam obdobie *predškolského veku* (4-6 rokov), ktoré znamená mohutný rozvoj kognitívnej, sociálnej a citovej sféry dieťaťa. V tomto období vplýva na dieťa hlavne rodina. Rovnako dôležitá je aj výchova v predškolskom zariadení. Z pohľadu environmentálnej výchovy sa vplyv pedagóga môže stať rozhodujúcim faktorom pri vytváraní vhodných modelov správania sa dieťaťa k životnému prostrediu, keďže rodičia majú často krátko environmentálnu uvedomelosť.

V čom spočíva dôležitosť materských škôl?

V oblasti zmyslovej senzibility, kde síce zrakové vnímanie je poznačené synkretizmom (spájaním, prekryvaním rôznych prvkov, vnímaním celého dojmu z obrazov, neschopnosťou odhadnúť dĺžku a hĺbkou), ale spolu s auditívnym a proprioreceptívnym kanálom (obsahujúcim všetko čo cítime, pociťujeme buď ako emócie, alebo ako telesné pocity), tvorí nevyhnutný predpoklad plnohodnotného prežívania sveta. Naučiť deti optimálne využívať všetky zmyslové kanály v kontakte s prírodou, znamená vytvoriť predpoklad pre rozvoj vyšších kognitívnych funkcií potrebných pre rozvoj tvorivého a hodnotiaceho myslenia. Premyslená a metodická kultivácia zmyslov môže z dieťaťa postupne odstrániť všetko nízke, hrubé, vulgárne čo doň preniklo z okolia. Rozvíjanie zmyslu pre krásu a pravdivosť vecí, formovanie úcty k ľudskej práci a jej produktom, to sú tie najdôležitejšie výchovné ciele, od plnenia ktorých závisí budúci aktívny postoj k životnému prostrediu i k ľuďom. Za dôležité tiež považujem prebúdzanie mravných síl dieťaťa. Dramatické rozprávanie, obrázky z každodenného života, príklady z riše rozprávok, to všetko môže byť zdrojom poučenia, ako sa máme správať nie len v rodine a spoločnosti, ale aj v prírode.

Zlé je ak si neuvedomujeme dôležitosť predškolskej výchovy pri upevňovaní návykov. Naučiť dieťa primeranou formou triediť odpad, neznečisťovať prostredie, neničiť prírodu je rovnako dôležité ako pravidelné čistenie zubov, či umývanie si rúk pred jedlom. Prioritou sa tu stáva osobná disciplína pedagóga, ktorý je v tomto období vzorom správania sa pre dieťa. Nevyhnutná je spolupráca s rodičmi, ktorí sú v centre emočných väzieb dieťaťa.

U starších detí environmentálna výchova môže mať veľa ciest a podôb. Jej koncepcia závisí od mnohých faktorov. Pre všetky sú však dôležité hlavne:

- úroveň pripravenosti pedagóga a ochota uskutočniť zmeny nie len v škole, ale aj vo svojom správaní,
- schopnosť riaditeľa školy získať pedagógov, deti, rodičov, personál pre zavedenie environmentálnej výchovy na všetkých stupňoch,
- ochota všetkých spolupracovať pri plnení spoločných cieľov,
- dostatočná teoretická pripravenosť pedagogického kolektívu.

Uplatňovanie holistickej koncepcie environmentálnej výchovy si žiada predovšetkým zmenu myslenia pedagógov, zmenu postojov k deťom a žiakom, zmenu vyučovacích metód. Direktívne poskytovanie poznatkov o životnom prostredí je minulosťou. Pedagóg musí byť facilitátor, ináč nebude mať šancu ovplyvniť environmentálnu uvedomelosť detí. V environmentálnej výchove najviac platí zásada: "Ak chceš zmeniť ostatných, najskôr zmeň sám seba. Len potom budeš môcť poskytnúť kvalitný vzťah, či už bude mať podobu vyučovacej hodiny, alebo partnerského vzťahu".

Postavenie environmentálnej výchovy v materských školách

Program výchovy a vzdelávania detí v materských školách (MŠ SR 1999) predstavoval niekedy inováciu predošlého základného pedagogického dokumentu, ktorým bol Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách. Environmentálna výchova bola čiastočne zahrnutá aj v pôvodnom obsahu. V novom záväznom dokumente Štátny vzdelávací program ISCED 0 - predprimárne vzdelávanie (2008) je environmentálna výchova integrovaná do výchovno – vzdelávacieho procesu ako prierezová téma a zaujíma významné postavenie nielen v obsahu výchovy a vzdelávania, ale aj v celkovej koncepcii, najmä z jej cieľovej a hodnotovej orientácii. Environmentálne hľadiská sa premietli do teoretických východísk predškolskej výchovy, uplatnili sa v pedagogickom prístupe k deťom, ako aj v usporiadaní života detí v materskej škole.

V predchádzajúcom období bola environmentálna výchova ako naliehavá požiadavka doby riešená na vyššom stupni škôl a obsah ako aj filozofia sa nedali mechanicky preniesť a aplikovať v zjednodušenej podobe. Neskôr sa zistilo, že environmentálna výchova môže byť účinnou len vtedy, ak sa s ňou začne čo najskôr, teda od útleho detstva.

Uskutočňovať environmentálnu výchovu v materskej škole primerane rozvojových možnostiam dieťaťa a zabezpečiť jej organické včlenenie do cieľov, obsahu a celého pedagogického pôsobenia na dieťa je možné len za predpokladu jej dôsledného pretransformovania vzhľadom na vek, vývinovú úroveň a potreby dieťaťa predškolského veku.

Obsah environmentálnej výchovy v materskej škole je spracovaný hlavne v tematickej oblasti Príroda. Vo výchovno – vzdelávacích cieľoch a v obsahu sa dôraz kladie na utváranie elementárneho environmentálneho citenia. Uplatňuje sa interaktívny prístup. Znamená to, že environmentálna výchova sa stala integrovanou súčasťou celého obsahového rámca.

Vychádzajúc z toho, že dieťa v tomto veku má prirodzenú schopnosť tešiť sa z maličkostí, objavuje krásu nie len v umení, ale aj v prírode a v tých najobyčajnejších veciach, práve tá vzácna schopnosť objavovať krásu bezprostredne s vyjadrením citov je kľúčom k utváraniu kultivovaného správania sa a pozitívneho vzťahu k prírode a tým aj k prebúdzaniu elementárneho environmentálneho citenia.

Obsah environmentálnej výchovy sa realizuje najmä prostredníctvom zážitkového učenia, praktickej skúsenosti, a pobytovej detí v škole v prírode, pretože dieťa v tomto veku sa učí hlavne prežívaním a zhromažďovaním skúseností. Hlavnou výchovno – vzdelávacou metódou je hra. Z výchovného hľadiska sa zdôrazňuje aj v environmentálnej výchove sebareflexia a sebaopoznávanie dieťaťa.

Pre dieťa sú dôležité aj emócie, pretože sú hybnou silou v každom procese. Sú dôležité nie len v rozvíjaní poznania – pri nadobúdaní a ďalšom rozširovaní poznatkov o prírode, ktorá je významnou súčasťou životného prostredia, ale aj pri utváraní postojov a zručností dieťaťa. Emocionálna inteligencia a s ňou súvisiaca emocionálna gramotnosť sa veľmi účinne modeluje aj prostredníctvom environmentálnej výchovy.

Prieskum úrovne integrácie environmentálnej výchovy do VVP

Možnosti realizácie environmentálnej výchovy v materských školách sú veľmi široké, záleží na tvorivosti pedagóga a jeho prístupu k danej problematike. Prvky sa môžu uplatňovať vo všetkých organizačných formách, a počas celého pobytu detí v MŠ.

V praxi som formou anonymného dotazníka zisťovala ***celkovú úroveň environmentálnej výchovy v materských školách a využívanie foriem a metód práce pri jej integrácii do VVP.***

Časť otázok dotazníka smerovala:

- k zisteniu úrovne realizácie environmentálnej výchovy, využívaní foriem a metód práce a spolupráce s inými inštitúciami,
- k zisteniu využívania projektov, ako jednu z foriem rozširovania edukačného procesu,
- k zisteniu prostredia a vekovej skupiny realizátorov environmentálnej výchovy.

Prieskum bol zameraný na košický región. Oslovených bolo 70 respondentiek – učiteľky MŠ. Vrátených bolo 54 dotazníkov čo je 77%.

Vyhodnotenie prvej časti dotazníka

Zaujímavé bolo zistenie, že prevažná časť škôl 59 % má dostatok odbornej a metodickéj literatúry, ktorú v edukačnom procese aj využívajú. Chýbajúcu odbornú literatúru aj nedostatok informácií uvádza až 41% materských škôl hlavne z vidieka.

Tabuľka 1 *Materiálne vybavenie materských škôl odbornou a metodickou literatúrou*

Odborná a metodická literatúra		vidiek
dostatok	30	2
nedostatok	8	14

Na otázku: „Ako motivujete deti k výchove trvalo udržateľného rozvoja“ boli odpovede rôzneho charakteru. Odzrkadľuje sa tak environmentálna politika školy, úroveň environmentálneho cíteniam vedenia školy a všetkých pedagógov.

V niektorých materských školách stačila napr. pochvala a odmena, využívanie literatúry, rozhovor, prípadne maňušky, bábkové divadlo, spev a pod., iné školy ju zapracovali do Plánu práce školy s plnením úloh ako sú napr.: branné vychádzky, eko- hry, úprava okolia školy, zber papiera, jarné a jesenné vychádzky a postupne sa začína spolupráca s rodinou.

Na školách, kde majú rozpracovanú environmentálnu politiku a vedenie školy prijalo v plnej miere koncepciu environmentálnej výchovy, využívajú projekty a aktivity spojené s ochranou prírody nie len v blízkosti školy a krátkodobého charakteru, ale zameriavajú sa na širšie okolie, aktivity na seba nadväzujú a majú dlhodobý charakter.

Školy, ktoré získali certifikát Zdravá škola, ktorého základným cieľom bolo učiť deti a žiakov postojom, ktoré vedú k aktívnym zručnostiam chrániacim zdravie a k váženiu si zdravia, plnili úlohy v troch rovinách. Jednou z nich bola aj oblasť environmentálnej výchovy. Dôležitým momentom pre školu bola analýza východiskového stavu. Koordinačná skupina na základe nej vytýčila hlavný cieľ projektu, vedľajšie ciele, skonkretizovala ich do čiastkových úloh a určila metodiku postupu pri ich plnení a spôsob overovania účinnosti a vyhodnocovania. Celý projekt mal byť prehľadný, čitateľný, ciele a úlohy splniteľné a primerane náročné tak, aby sa sústavne a systematicky zvyšovala úroveň v danej oblasti.

Ako ďalej z dotazníka bolo analyzované, účasť na projekte Zdravá škola je 53 škôl, pričom z vidieka je registrovaná len 1 škola.

Okrem tohto projektu, ktorý mal celonárodný charakter a škola s týmto certifikátom sa stala členom Národnej siete škôl podporujúcich zdravie, si školy vytvárajú vlastné projekty, alebo reagujú na výzvy. Sú to napríklad :

- Špindúra v kráľovstve čistoty,
- Projekt Globálny výchova,
- Ja a okolie, okolie a ja,
- Stromy,
- Som kamarát prírody.

Školy pri svojich aktivitách spolupracujú hlavne s rodičmi. Každodenný kontakt s nimi a to, že sa môžu samy zúčastňovať na diani v materskej škole im umožňuje rozširovať poznatky detí, ktoré získali v škole. Rodičia sú tí, ktorí budú pokračovať v tom čom začali pedagógovia. Dôležitá je tu komunikácia učiteľ – rodič. Komunikácia je predpokladom dobrej spolupráce.

Z dotazníka vyplýva, že až 95% respondentov s rodinou spolupracuje.

Vyhodnotenie 2. časti dotazníka -projekty

Druhá časť dotazníka smerovala k analýze týkajúcej sa využívania projektov na zefektívnenie integrácie environmentálnej výchovy do VVP.

K otázke týkajúcej sa projektov som zistila nasledovnú skutočnosť:

z celkového počtu respondentov viac ako 50% nemá vypracovaný projekt s tematikou environmentálnej výchovy (tabuľka č. 2), neberúc do úvahy projekt Zdravá škola.

Tabuľka 2 *Vypracovaný projekt k environmentálnej výchove*

Vypracovaný projekt k En. V		%	vidiek %
áno	20	37	21
nie	34	63	79

Predpokladám, že tento stav bol spôsobený:

- nedostatkom informácií o možnosti zapojenia sa do projektov,
- neskúsenosť s písaním projektov,
- nezáujem o danú problematiku.

Ak projekty boli vypracované, boli zamerané na:

- „Voda zdroj života“,
- zlepšenie životného prostredia,
- ochrana prírody, oboznámenie sa s prírodou,
- „Oriešky veveričky Rišky“,
- znižovanie tvorby odpadov.

Z dotazníka vyplynulo, že v budúcnosti :

- 32,5 % má v pláne spracovať projekt k environmentálnej výchove. Dôvodom je napríklad spoznať a chrániť prírodu , ochrana životného prostredia, pretože sme súčasťou prírody , bude to diplomová práca, dobrá lokalita a podobne,
- 25 % nemá v pláne spracovať projekt z dôvodu napríklad nedostatku financií, aktivity z Plánu práce školy postačujú, nedostatok informácií k spracovávaniu projektov, a pod.,
- a 42,5 % respondentiek sa nevyjadrilo.

Vyhodnotenie 3. časti dotazníka

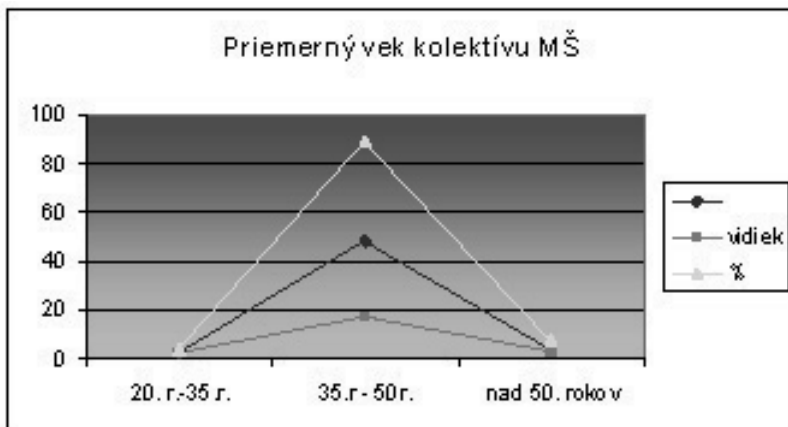
Z hľadiska vekovej štruktúry prevláda stredná veková kategória, ktorá má záujem o životné prostredie a predpokladám, že neostane k nemu ľahostajnou (tabuľka č. 3). Aj keď na školách nemajú vypracovanú environmentálnu politiku, časom sa ich postoj môže zmeniť. Veľkou mierou k tomu môžu prispieť aj vzdelávacie inštitúcie ako napríklad Metodické centrá, SAŽP, SOSNA a pod., ale hlavane štát by mal mať záujem o ďalšie vzdelávanie pedagógov. Vylúčiť sa nedá ani samovzdelávanie a spolupráca s rodinou, ktoré tvoria základ utvárania si poznatkového systému a od ktorého sa môžeme ďalej odvíjať, a prenášať získané poznatky na najmladšiu generáciu.

Vnímateľnosť a vytrvalosť pri rôznych prírodopoznávajúcich a prírodou ochraňujúcich aktivitách hravo vstúpuje deťom taký hodnotový uhol, aby čím

skôr začali chápať vzájomné súvislosti, dôležité pre ich detský svet, lebo nimi samými ochraňované životné prostredie chráni a podporuje ich vlastné zdravie.

Tabuľka 3 Priemerný vek kolektívu

Priemerný vek		vidiek	%
20. r.-35.r.	2	2	3,7
35.r - 50r.	48	17	89
nad 50. rokov	4	3	7,3

Graf 1 Priemerný vek kolektívu

Návrhová časť

Materské školy, resp. prevažná časť, ako to vyplýva z analýzy nemá vypracovanú koncepciu, podľa ktorej by zabezpečovali integráciu environmentálnej výchovy do VVP. Problémom je hlavne nedostatok odbornej literatúry, nedostatok skúseností s plánovaním, ako aj neistota pri vypracovávaní environmentálnych projektov. Navrhujem preto:

1. Analyzovať daný stav vedením školy a prijať také opatrenia, ktoré budú smerovať k zlepšeniu plánovania s využitím prírodných podmienok v okolí školy.
2. Spolupracovať hlavne so zriaďovateľom pri zabezpečovaní externých pracovníkov a SAŽP.
3. Metodicko-pedagogické strediská: metodicky rozpracovať odbornú literatúru týkajúcej sa environmentálnej výchovy, a distribúciu zabezpečiť cez MŠ SR.
4. Spolupracovať s Mestom Košice a Krajským školským úradom na

zabezpečenie odborných prednášok týkajúcich sa vypracovania projektov a zabezpečiť vzdelávanie pedagógov v tejto oblasti.

5. Prehodnotiť svoj postoj k životnému prostrediu a samovzdelávať sa v tejto oblasti

Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 až 20 rokov rozvádza podstatné súvislosti edukačného systému a načrtáva priority slovenského vzdelávacieho a výchovného systému. Národný program vychádza z medzinárodne prijímaných a stále širšie uplatňovaných základných funkcií vzdelávacích systémov, ktorými bezpochyby je aj premena tradičného encyklopedicko – memorovacieho a direktívno – neživotného školstva na tvorivo – humanistickú výchovu a vzdelávanie a poznatkovo-hodnotové školstvo. Dôraz sa kladie na aktivitu a slobodu osobnosti, jej silu vytvoriť svoj progresívny, tvorivý spôsob bytia pre život v novom tisícročí.

Literatúra

LUKÁČOVÁ, K.. 2008. Diplomová práca „Zefektívnenie environmentálnej výchovy v predškolských zariadeniach“ Košice: TU F BERG Ústav podnikania a manažmentu, 2008.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPÍKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, Z. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005, 67 s. SBN 80-89055- 53-2.

Štátny vzdelávací program, ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Bratislava: MŠ SR, ŠPÚ. 2008. ISBN 978-80-969407-5-2.

Kontaktné údaje

Ing. Katarína Lukáčová

Materská škola

Dénešova 53

040 12 Košice

Slovenská republika

E-mail: katka.lukacova10@gmail.com

NÁZORY UČITEĽOV MATERSKÝCH ŠKÔL NA ENVIRONMENTÁLNU VÝCHOVU

VIEWS KINDERGARTEN TEACHERS ON ENVIRONMENTAL EDUCATION

Monika Miňová – Iveta Sokáčová

Abstrakt

V príspevku sa autorky zaoberajú problematikou environmentálnej výchovy a predstavujú výsledky dotazníka, ktorý bol realizovaný medzi učiteľkami materských škôl.

Kľúčové slová

Environmentálna výchova, environmentálne cítenie.

Resumé

In this paper, the authors address the issue of environmental education and represent the results of the survey, which was conducted between kindergartener.

Key words

Environmental education, environmental awareness.

*Až keď vyvrúbete posledný strom,
keď otrávite poslednú riekou,
keď ulovíte poslednú rybu,
prídete na to, že peniaze sa jesť nedajú.*

Proroctvo indiánskeho kmeňa CREE (1854)

Dnes stojíme pred vážnou problematikou obnovenia harmónie svetového životného prostredia. Nutne treba zmeniť vzťah človeka k prírode a uznávanie jej životných hodnôt. Musíme si uvedomiť, že ZEM je niečo, čo udržia život a vytvára podmienky pre rozvoj všetkého živého. Akékoľvek ohrozenie životného prostredia je akútnym nebezpečenstvom pre všetkých. Túto realitu by mal pochopiť každý človek a vytvoriť si nový vzťah k prírode a životu vôbec. Len tak môže prežiť on sám, rastliny a živočíchy.

Výchova a sebavýchova v oblasti ochrany prírody a životného prostredia je ponímaná ako trvalý celoživotný proces. Chrániť prírodu a životné prostredie

znamená chrániť seba ako človeka. Preto environmentálna výchova už v predškolskom veku dieťaťa znamená výchovu ku kreativite, tvorivosti a schopnosti riešiť problémy v prospech prírody a človeka. Cieľom je vychovávať ľudí, ktorí prírodu poznajú, rozumejú jej a vedia s ňou žiť v súlade. Poznajú tiež dôsledky konania človeka a vedia neblahým zásahom do prírody čeliť. S cieľavedomou výchovou je potrebné začať už u detí predškolského veku. Environmentálna výchova poskytuje učiteľkám aj deťom dostatok možnosti na vytvorenie kladných postojov, názorov a príkladov pre pochopenie potreby šírenia myšlienok danej problematiky.

Kohák (In Kompoltová, 2002, s. 19-20) zdôrazňuje, že pre nás je bezprostrednou úlohou konať lokálne. Učme sa všetkému, na čo systémové teórie zlyhávajú: učme sa milovať Zem a správať sa k nej s vďačnosťou a úctou. Nejde o to, či môžeme „zachrániť prírodu“. To je megalománia. Ide o to, či môžeme zachrániť ľudstvo pred následkami vlastnej krátkozrakej chamtivosti. Ide o to, aby sme sa naučili žiť v harmónii, aby naše spolužitie s celkom života nezaťažovalo zem nad medze trvalej udržateľnosti.

Povinnosť človeka vo vzťahu k prírode u väčšiny nemá charakter mravnej povinnosti. Poškodzovanie prírodného prostredia nevyvoláva pocit viny. Mravná zodpovednosť sa iba v minimálnej miere rozširuje na sféru pôsobenia človeka na prírodu. Prevláda mylné presvedčenie, že morálka obsahuje iba princípy, normy a pravidlá vzťahov medzi ľuďmi, že má antropocentrický charakter a preto nemôže zasahovať do vzťahov človeka k prírode. V reálnom živote je vzťah ľudí k prírodným objektom, javom, živým bytostiam a okolitému prostrediu určený predovšetkým materiálno – ekonomickými záujmami a jestvujúcimi právnymi normami. Dnes už ani samotní právnici nie sú schopní fixovať množstvo zákonov, predpisov a ustanovení, ktorými regulujeme naše vzájomné vzťahy k prírodnému a životnému prostrediu. Platón ako keby vystihol aj povahu dnešnej doby, keď napísal: „Zvýšený počet lekárov a právnikov svedčí o zlom zdravotnom a mravnom stave štátu.“ (Dudinský - Roháč, 1996, s.54).

Uhrinová (1996/97,s.12) uvádza ľudia zodpovedajú za zachovanie podmienok na Zemi pre všetky organizmy a mikroorganizmy. Ak chceme túto zodpovednosť brať vážne, musíme od najmladšej generácie začať klásť základy environmentálnej kultúry. Ide predovšetkým o nový postoj človeka k prírode a životnému prostrediu. Človek sa musí naučiť žiť ako súčasť prírody, a nie ako jej pán. Mal by povedať - som súčasť lesa, stromu, potoka, a tým, že ich ochraňujem, chránim aj seba. Doba žiada od človeka nielen odolnosť voči zvýšeným dávkam škodlivých látok v prostredí, ale predovšetkým zmenu v našom myslení, a vzťah k prírode na vyššej kvalitatívnej úrovni.

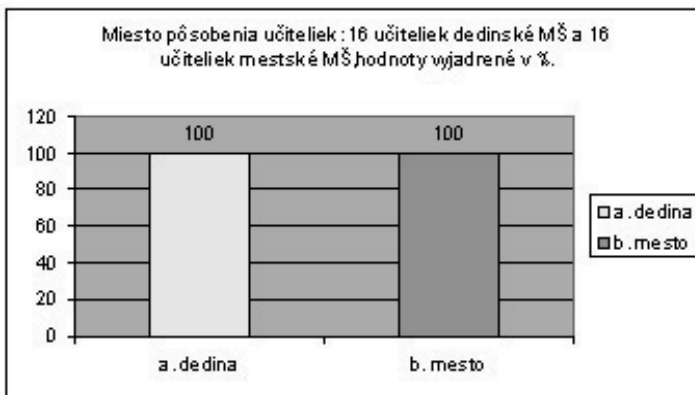
Environmentálna etika sa stáva súčasťou kultúry spoločnosti a takého spôsobu života, v ktorom ľudské šťastie nie je postavené na stúpajúcej úrovni hmotnej spotreby, ale na striedmosti, rovnováhe s prírodou a na dôstojnom

živote. Zmeny morálnych hodnôt a ich hierarchie nám umožnia ísť cestou využívania poznatkov ekologických vied .

Prieskumná časť

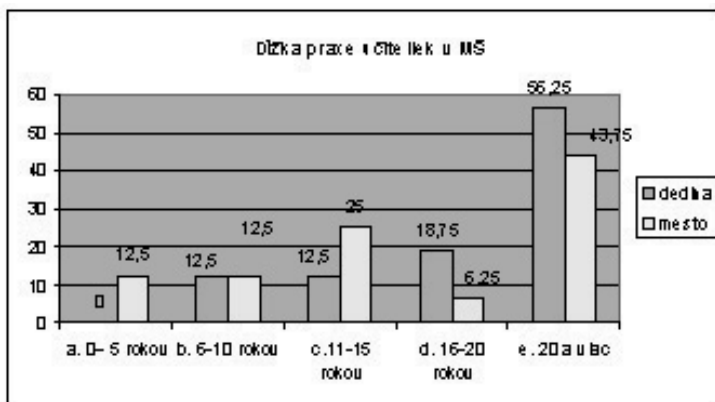
V našom prieskume nás zaujímala odpoveď na stanovený **problém prieskumu**: Ako je vnímaná environmentálna výchova deťmi, rodičmi a učiteľmi? **Cieľom prieskumu bolo** zistiť úroveň vnímania environmentálnej výchovy rôznorodou skupinou respondentov.

V prieskume sme použili kombinovaný dotazník, ktorý obsahoval uzavreté ale aj otvorené položky. Využívali sme prevažne priame otázky, rovnako aj špecifické a nešpecifické otázky. V odpovedovej časti sa vyskytovali uzavreté a polouzavreté položky. Jedna otázka si vyžadovala otvorenú odpoveď. Dotazník pozostával zo 14 otázok a bol určený pre učiteľky materských škôl mesta Humenné a dedinských škôl v okolí. Zámerne vybratí pedagogickí zamestnanci sa mali vyjadriť k opodstatnenosti environmentálnej výchovy v predškolskom období, jej realizáciu v edukačnom procese, vplyv na správanie detí vo vzťahu k životnému prostrediu, úroveň svojich vedomostí v tejto oblasti. Dotazníky boli doručené pedagogickým zamestnancom materských škôl mesta Humenné - MŠ Dargovských hrdinov (4), MŠ Štefánikova (4), MŠ Partizánska(4), MŠ Kudlovská (2), MŠ Mierová (2) a siedmym dedinským materským školám MŠ Myslina (2), MŠ Brekov (3), MŠ Lieskovec (2), MŠ Hankovce (2), MŠ Baškovce (2), MŠ Rokytov (2), MŠ Koškovce (3). Išlo o materské školy, kde pracujú najmenej dvaja pedagogickí zamestnanci a najviac pätnásť. Boli to materské školy jednotriedne aj viactriedne. Oslovených materských škôl v meste a na dedine nebolo rovnako. Mestských MŠ bolo päť a dedinských sedem a pri výbere sa bral ohľad na lokalizáciu MŠ a jej vzdialenosť od lesa, či parku. Výber MŠ bol zámerný avšak kritériom porovnávania realizácie environmentálnej výchovy bol rovnaký počet respondentiek.

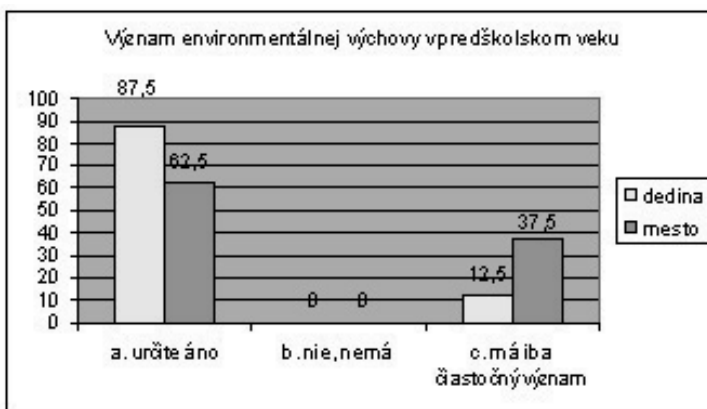
Graf 1

Z dotazníka vyplynulo, že počet učiteliek, ktoré dotazník vyplňovali bol aj z mesta aj z dediny rovnaký. Dotazník vyplnilo 32 učiteliek z toho 16 pôsobiach v mestských materských školách a 16 v dedinských materských školách, čo je v grafe uvedené ako 100%.

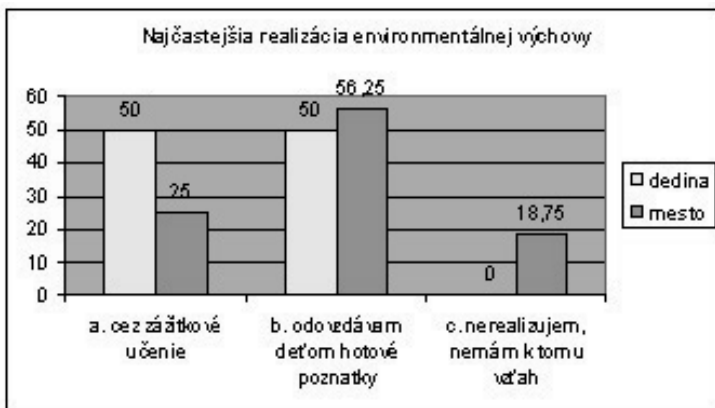
Graf 2

Z Grafu 2 nám vyplýva, že v materských školách v ktorých bol realizovaný prieskum je vekové zloženie respondentiek nad 20 rokov praxe, čo potvrdzuje 56,25% učiteliek na dedine a 43,75% učiteliek pôsobiach v meste. 12,5% učiteliek s praxou 6 -10 rokov, ktoré pôsobia aj v mestských aj dedinských MŠ. Začínajúce učiteľky nám pôsobia len v mestských materských školách.

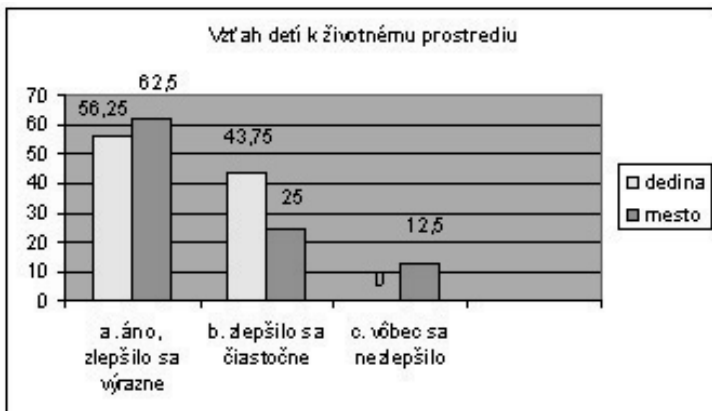
Graf 3

Respondentky pripisujú environmentálnej výchove v predškolskom veku značný význam. Chápu ju ako dôležitú súčasť výchovy, čo potvrdilo 87,5% respondentiek z dedinských a 62,5% respondentiek mestských materských škôl. Jej čiastočný význam potvrdilo 12,5 % respondentiek z dedinských a až 37,5% respondentiek z mestských materských škôl, ktoré sú zrejme presvedčené, že okrem školy zohráva významnú úlohu i rodina, jej vplyv na dieťa. Ani jedna z respondentiek si nemyslí, že environmentálna výchova nemá význam v predškolskom veku, čo je potešiteľné.

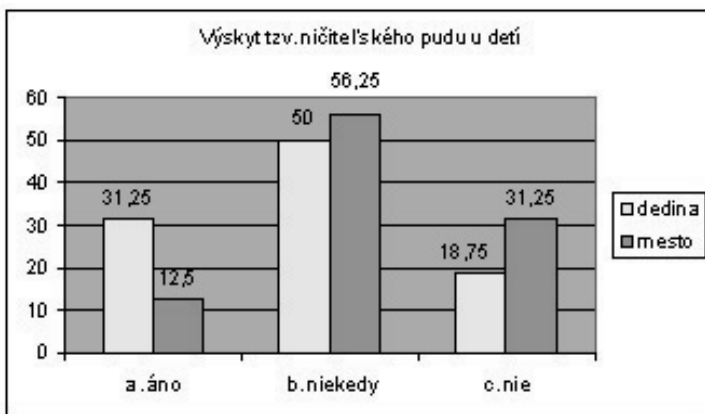
Graf 4

Z výsledkov je zjavne vidieť, že učiteľky nemajú 100% osvojený pojem zážitkové učenie. Ako uvádza Šmelová (2011, s. 36) k povinnostiam učiteľov patrí sebavzdelávanie. Aj v problematike environmentálnej výchovy, mali by sme sa v sebavzdelávaní zamerať na inovatívne a zážitkové metódy a ich uplatnenie v pedagogickej praxi. Environmentálna výchova sa chápe ako výchova „prostredníctvom“, teda využívaním prostredia ako zdroja učenia, spoznávaním prírody a sveta cez citové väzby a prirodzenú detskú zvedavosť, čo znamená zažiť, prežiť, precítiť. Deti pochopia najlepšie to, s čím priamo manipulujú, čo vidia a počujú. Preto nepredkladáme dieťaťu už hotové, sformované poznatky a informácie na zapamätanie, ale uvádzame ho do situácie, aby sa k týmto poznatkom dopracovalo, aby premýšľalo a aktívne objavovalo (Bělinová, 1981). Ako uvádza Bernátová (2011, s. 21) realizovaním prírodovedných aktivít umožníme deťom predškolského veku získavať nové prírodovedné poznatky primerane ich veku a rozvíjať ich pozitívny vzťah k prírodnému prostrediu.

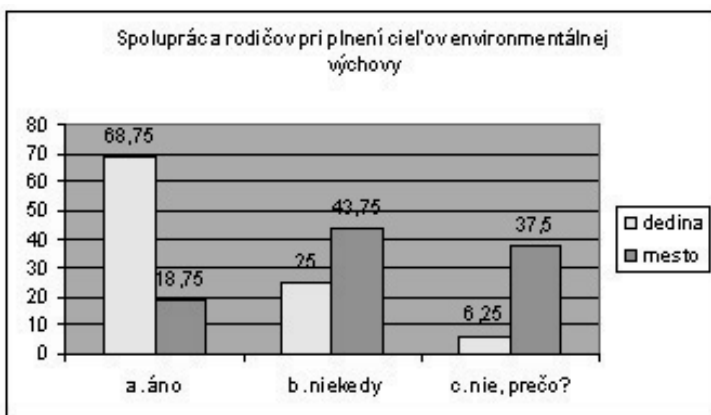
Graf 5

Je viditeľné, že správanie detí k životnému prostrediu sa postupne mení, zlepšujú sa, dokonca výrazne. Evidentné zlepšenie potvrdilo 62,5% respondentiek z mestských materských škôl. 12,5 % respondentiek tvrdí, že správanie detí z mestských materských škôl vôbec nezlepšilo, zrejme nie sú využívané formy, prostriedky, metódy práce dostatočne, alebo nespolupracujú s rodinou. Dôležitý je však poznatok, že správanie detí sa postupne mení, je to proces dlhodobý, postupný. Postupným utváraním pozitívneho vzťahu k prírode, sa prebúdzajú environmentálne citenie a elementárne ochranné postoje, utvára sa pozitívny vzťah k životnému prostrediu (Pajtinková, 2001/02, s. 34)

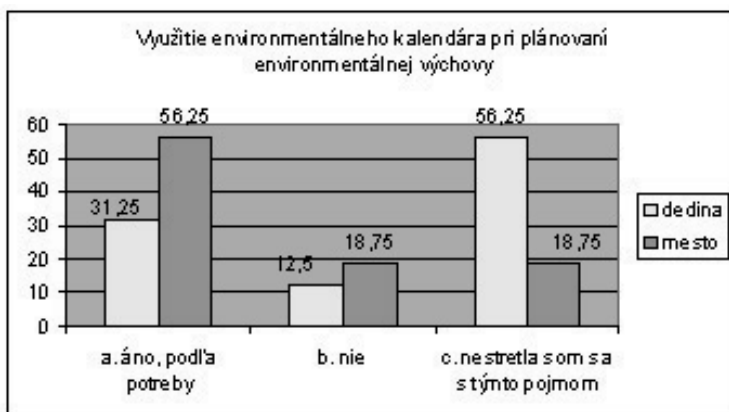
Graf 6

Až 56,25 % respondentiek z mesta a 50% respondentiek z dedinských materských škôl sa vyjadrilo, že u detí sa niekedy objavuje ničiteľský pud. Je to snaha uplatniť sa násilím, dokázať vlastnú silu a obrátiť pozornosť na seba. V prírode, kde je dieťa neviazané, môže sa tento pud prejaviť spontánne. Môže to byť však aj protest proti častému obmedzovaniu a napomínaniu dieťaťa, či už v škole alebo v rodine. Deti predškolského veku ešte nechápu bolesť iných, preto v ich neľudskom a bezohľadnom zaobchádzaní napríklad so zvieratami nemožno vidieť skutočnú hrubosť. Dieťa pokladá zviera za hračku a chce sa s nim hrať. Tieto aktivity však treba dostať na správnu mieru (Schmidlová, 1999/2000, č. 4, s. 19)

Graf 7

Touto otázkou sme chceli zistiť, či učiteľky majú záujem spolupracovať s rodičmi pri plnení cieľov environmentálnej výchovy, jednak po stránke verbálnej, či praktickej – účasť na akciách, aktivitách. Spoluprácu s rodičmi potvrdilo 68,75 % respondentiek z dedinských MŠ a iba 18,75% respondentiek z mestských MŠ, niekedy spolupracuje 25%rodičov z dediny a 43,75% rodičov z mesta a vôbec nespupracuje 6,25 % rodičov detí z dedinských MŠ a 37,5% rodičov z mestských MŠ. Pre jednotnosť výchovy je spolupráca s rodinou veľmi potrebná, iba 5 % respondentiek nepovažuje účasť rodičov za potrebnú (zber plodov, výlety, aktivity). Je potešiteľné, že spolupráca sa potvrdila spolu u 87,50% respondentiek z dedinských a mestských MŠ.

Graf 8

Environmentálny kalendár je vlastne prehľad významných dní v roku, zameraných na medzinárodné aktivity v oblasti životného prostredia, zdravia, výživy. Z prieskumu vyplýva, že iba 31,25 % respondentiek z dedinských a 56,25% respondentiek z mestských MŠ si podľa neho plánuje rôzne aktivity v rámci triedy, školy (Miňová, 2005). 30,80% respondentiek z mestských a dedinských MŠ ho nevyužíva a to je na škodu, až 56,25% respondentiek z dedinských MŠ sa doposiaľ nestretlo s týmto pojmom.

Príroda je jedným z najzákladnejších prostriedkov socio-emocionálnej oblasti detí predškolského veku. Krásy prírody sú bohatým zdrojom estetických zážitkov, ktoré u detí vyvolávajú potrebu vyjadriť ich. Environmentálna výchova prehĺbuje lásku a úctu k prírode a obohacuje život človeka o harmóniu rozumu a citu, čím prispieva k vyrovnanosti a spokojnosti. Ak sa deti naučia vnímať a obdivovať krásy prírody, implicitne ich začnú aj ochraňovať. Je logické a racionálne, že človek nebude poškodzovať to, čo obdivuje a z čoho sa teší.

Literatúra

- BĚLINOVÁ, L. a kol. 1981. *Pedagogika predškolského veku*. Bratislava : SPN, 1981.
- BERNÁTOVÁ, R. 2011. Príroda a dieťa predškolského veku. In *Zborník z vedecko-odbornej konferencie Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu, 2011. ISBN 978-80-555-0468-1.
- DUDINSKÝ, V. – ROHÁČ, J. 1996. *K environmentálnej výchove*. Prešov : ManaCon, 1996. ISBN 80-85668-27-0.

- KOMPOLTOVÁ, S. a kol. 2002. *Environmentálna výchova smerovanie k trvalej udržateľnosti*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2002, ISBN 80-52756-71-4.
- KRÁTKÁ, K. 2001/2002. Environmentálna výchova. In. *Predškolská výchova*. roč. LVI, č.2, 2001/2002, s. 30-32, ISSN 0032-7220.
- MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPÍKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, H. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005. ISBN 80- 808045-53-2.
- PAJTINKOVÁ, B. 2001/2002. Environmentálna výchova v materskej škole (1). In *Naša škola*. roč. V, č. 7, 2001/2002, s. 32-36. ISSN 1335-2733.
- SCHMIDLOVÁ, A.: Aplikácia environmentálnej výchovy do výchovno – vzdelávacieho procesu v materskej škole. In *Naša škola*. roč. III, č.7, 1999/2000,s. 14-19, ISSN 1335-2733.
- ŠMELOVÁ, E. Reflexe predškolského vzdelávania v podmínkach šeskej materskej školy. In *Zborník z odborného-pedagogickej konferencie s medzinárodnou účasťou Predprimárne vzdelávanie v metamorfózach času*. Prešov: SV OMEP, 2011. ISBN 978-80-555-0385-1.

Kontaktné údaje

PaedDr. Monika Miňová, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Pedagogická fakulta
Ul. 17. novembra 15
081 16 Prešov
Slovenská republika
E-mail: monika.minova@pf.unipo.sk

Mgr. Iveta Sokáčová
Súkromná pedagogická a sociálna akadémia EBG
Laborecká 66
066 01 Humenné
Slovenská republika
E-mail: iveta.sokacova@gmail.com

RIEŠENIE ENVIRONMENTÁLNYCH PROBLÉMOV TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA V KONTEXTE PREDPRIMÁRNEJ EDUKÁCIE

SOLVING ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF PERMANENTLY SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF PRE- PRIMARY EDUCATION

Tatiana Faglicová – Mária Šuteková

Abstrakt

Trvalo udržateľný rozvoj je celostný problém, ktorý je nevyhnutné riešiť nielen v teoretickej rovine, ale aj z hľadiska predprimárneho vzdelávania. Podľa vyhlásenia OSN je práve vzdelávanie primárnym prostriedkom premeny spoločnosti smerom k udržateľnosti rozvoja. Učiteľka materskej školy by mala v edukačnom procese naplňovať témy environmentálnych a ekologických aktivít, a to najmä formou zážitkového učenia. Väčší dôraz by sa mal klásť na proces, než na samotný produkt, pričom sa rozvíja najmä sociálno- emocionálna stránka rozvoja osobnosti dieťaťa.

Kľúčové slová

Životné prostredie, rozvoj, vzdelávanie, budúcnosť, hodnoty, zážitkové učenie, edukačné aktivity, hra, príroda, radosť.

Resumé

Permanently sustainable development is a complex problem that must be addressed not only in theory but also in terms of pre-primary education. According to the United Nations Declaration is currently education primary means of transformation of society towards sustainable development. A kindergarten teacher should fulfil the educational process of environmental issues and ecological activities in the form of experiential learning. Greater emphasis should be placed on the process rather than the product itself, which is being developed mainly socio-emotional aspect of personality development of the child.

Key words

Environment, development, education, future, values, experiential learning, educational activities, game, nature, joy.

Trvalo udržateľným rozvojom sa rozumie cielený, dlhodobý (priebežný), komplexný a synergický proces, ovplyvňujúci podmienky a všetky aspekty života (kultúrne, sociálne, ekonomické, environmentálne a inštitucionálne), na všetkých úrovniach (lokálnej, regionálnej, globálnej) a smerujúci k takému funkčnému modelu určitého spoločenstva (miestnej a regionálnej komunity, krajiny, medzinárodného spoločenstva), ktorý kvalitne uspokojuje biologické, materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom eliminuje, alebo výrazne obmedzuje zásahy ohrozujúce, poškodzujúce alebo ničiace podmienky a formy života, nezaťažuje krajinu nad únosnú mieru, rozumne využíva jej zdroje a chráni kultúrne a prírodné dedičstvo. (Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja SR schválená uznesením vlády SR č. 978/2001)

Mnohí odborníci v environmentalistike sú presvedčení, že trvalo udržateľný rozvoj na Zemi je neodmysliteľný bez aktívneho prístupu človeka, a to najmä dosiahnutím vyššieho stupňa sebapoznania, environmentálnej uvedomelosti a morálnej zrelosti. Človek konzumným správaním ohrozuje nielen sám seba, ale aj život iných druhov na Zemi. Za jeden z kľúčových dôvodov ohrozenia považuje Kohák skresľovanie medziludských vzťahov a vzťahu človeka k prírode: „*Něco se děje s lidskými vztahy, co ničí naše přirozené zábrany a přetváří člověka v hrozbu*“ (Kohák, 2000, s. 18).

OSN vyhlásila rok 2010 za Medzinárodný rok biodiverzity s cieľom upozorniť medzinárodné spoločenstvo na význam, ktorý biodiverzita zohráva v ľudskom bytí a udržiavaní života na zemi. UNESCO má víziu a snaží sa prostredníctvom filozofických vied, ako aj prostredníctvom kultúry a jazyka jednotlivých národov a národností riešiť ekologické a environmentálne problémy multidisciplinárnym prístupom, ako aj odstrániť príčiny hlbokej erózie a úbytku biologickej diverzity, ku ktorej dochádza vďaka neudržateľnému rozvoju.

Trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti je taký rozvoj, ktorý súčasným aj budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov.

Dekáda výchovy k trvalo udržateľnému rozvoju vyhlásená OSN na roky 2005-2014:

- vzdelávanie je primárnym prostriedkom premeny spoločnosti smerom k udržateľnosti rozvoja
- vízia vzdelávania ako celostného a interdisciplinárneho prístupu k rozvoju znalostí a zručností potrebných pre udržateľnú budúcnosť ako aj k zmenám v hodnotách, správaní a životných štýloch
- právo a zodpovednosť každého jednotlivca rozhodovať a konať spôsobmi, ktoré sú kultúrne primerané a relevantné miestnej úrovni s cieľom riešiť problémy, ktoré ohrozujú našu spoločnú budúcnosť

Na platforme pedagogických vied a ich vyústenia do praktického edukačného procesu na jednotlivých druhoch a stupňoch škôl je základným a najefektívnejším predpokladom, aby edukačný proces viedol systematicky k trvalo udržateľnému rozvoju. Aby sa škola stala nositeľom myšlienok trvalej udržateľnosti a dokázala u detí rozvinúť a neustále rozvíjať kompetencie potrebné na uskutočnenie zmien, je nevyhnutné (Vincíková- Halašová, 2009):

- snažiť sa v edukačnom procese tvorivo rozvíjať témy environmentálnych a ekologických aktivít a ich smerovanie k uplatneniu v praktickom živote;
- vyhľadávať problémy z lokálneho prostredia a umožňovať deťom participáciu na ich riešení, rozvíjať systémové myslenie založené na hľadaní súvislosti a vymedzovaní kontextov;
- definovať a uplatňovať v činnosti školy školskú environmentálnu politiku zameranú na hospodárenie s odpadmi, úspory energie, starostlivosť o životné prostredie, podporu zdravého životného štýlu, spoluprácu s rodičmi a miestnou komunitou;
- na lokálnej úrovni by sa mala škola stať iniciátorom zmien v obciach a mestách smerom k udržateľnému spôsobu života ich občanov.

„Cieľom environmentálnej výchovy v kontexte ekológie je rozvíjať u človeka také vedomosti a kompetencie, ktoré ho naučia zachovávať regeneračnú kapacitu obnoviteľných zdrojov a ekologicky skromne a múdro žiť“ (Vincíková-Halašová, 2009).

Ekologický kontext v edukačnom procese nás upozorňuje na potrebu viesť deti k bezprostrednému poznávaniu prírody, učiť ich ekologicky myslieť a konať tak, aby boli v budúcnosti schopní ohľaduplne zaobchádzať s prírodou a jej zdrojmi. V edukácii je tiež potrebné zaoberať sa príčinami, ktoré viedli a vedú k súčasným ekologickým nezrovnalostiam, alebo aj tým, aké problémy prináša konzumne orientovaná spoločnosť.

Deti sa musia oboznamovať s tým, že riešenie problémov ohľadom životného prostredia už nie je možné prenášať na budúce generácie. Deti by mali dostať príležitosť oboznamovať sa prírodou a životným prostredím cez zážitkové učenie. Len konkrétne zážitky, ktoré deti prežívajú, vytvárajú pevnú základňu nielen pre ďalšie učenie, ale najmä aplikáciu vedomostí, zručností a návykov do každodenného života. Čím skôr sa začnú deti environmentálne správať, tým skôr sa pre nich toto správanie stáva samozrejmejším.

Vedomosti môžeme získavať rôznymi cestami, no prebúdať a dávať lásku je možné len osobným príkladom.

Environmentálnu výchovu chápeme ako systematické a cieľavedomé pôsobenie na osobnosť človeka s cieľom rozvíjať u neho kompetencie potrebné na to, aby sa stal múdрым ochrancom prírody, správcom a tvorcom životného prostredia, schopným vytvárať a udržiavať pozitívnu synergiu, ako základ udržateľného spôsobu života.

Súbor odporúčaní pre environmentálnu výchovu (Vincíková-Halašová, 2009, s. 21):

- väčší dôraz klásť na proces než na výsledný produkt (najvhodnejšie je zážitkové učenie, prostredníctvom ktorého majú deti možnosť získavať osobnú skúsenosť ako základ poznávania skutočnosti)
- využívanie medzipredmetových vzťahov
- učiť sa flexibilne reagovať na problémové situácie
- v edukačnom procese využívať prírodné a kultúrne osobitosti územia, v ktorom žijeme
- podporovať tvorivosť, predstavivosť a vnímavosť na podnety z prostredia
- pri prezentovaní prírodných a spoločenských javov zdôrazňovať, že tieto javy môžu mať rôzne dopady na skutočnosť, že všetko závisí od kontextu a vzťahov, v ktorých sa nachádzajú, alebo v ktorých ich skúmame.

Environmentálna výchova v edukačnom procese na materskej škole

Edukačný proces na materskej škole v súčasnom ponímaní štátneho vzdelávacieho programu a východiskového školského vzdelávacieho programu poskytuje neohraničené možnosti na vytváranie základov zodpovedného vzťahu dieťaťa- budúceho dospelého človeka k životnému prostrediu.

Environmentálna výchova v kontexe predprimárneho vzdelávania by mala obsahovať nasledujúce aktivity:

- edukačné aktivity o životnom prostredí: Deti sa učia, ako poznávať životné prostredie, učia sa chápať prírodné a ľudské systémy a ich vzájomnú interakciu.
- edukačné aktivity prostredníctvom životného prostredia: Životné prostredie sa chápe ako zdroj učenia pre deti, ako prostriedok získavania kompetencií. Ťažisko je pritom v bezprostrednom spoznávaní a skúmaní prírodných javov.
- edukačné aktivity pre životné prostredie: Formujú hodnoty a postoje detí, vedú k individuálnej zodpovednosti a k pozitívnemu konaniu v súčasnom, ale aj budúcom období života detí..

Podľa Pajtinkovej (2012): *Cieľom environmentálnej výchovy na materských školách je utvárať základné hygienické a sociálno-kultúrne zručnosti vo vzťahu k životnému prostrediu, prebúdzat' citový vzťah k prírode, k výtvorom ľudskej práce, k ľudom samotným a poskytovať základné poznatky o správnom a nesprávnom vzťahu a správaní sa človeka k životnému prostrediu.*

***Aktivity pre deti predškolského veku s prvkami ekológie
a environmentalistiky z hľadiska predprimárnej edukácie.***

Naučili sme sa lietať v povetrí ako vtáci, naučili sme sa potápať ako ryby.

Zostáva nám jediné: naučiť sa žiť na Zemi ako ľudia.

G. B. Shaw

Edukačné aktivity, hry a experimenty, ktoré vám ponúkame, sa realizujú v rámci výchovno-vzdelávacej činnosti, prostredníctvom tematických okruhov Štátneho vzdelávacieho programu ISCED-0 (ja som, ľudia, príroda, kultúra) a vzájomným prelínaním sa ich vzdelávacích oblastí rozvoja (perceptuálno-motorických, kognitívnych, sociálno-emocionálnych). Sú využiteľné v predškolských zariadeniach bez možnosti priameho kontaktu s prírodným prostredím (les, lúka). Vedomostne sú vhodné pre deti posledného stupňa predprimárneho vzdelávania a to pre deti 5-6 ročné (nie je to však podmienkou, veľa z nich sa dá prispôsobiť vekovej kategórii).

Cieľ: Využívať prírodu a poznatky o prírode na spoznávanie samého seba, spojitosti z prírodou a prírodou samej.

Obsah:

- **o životnom prostredí**
- **prostredníctvom životného prostredia**
- **pre životné prostredie**

Edukačné aktivity:

- **o životnom prostredí**

Koncert dažďových kvapiek - cieľ: Pociťovať pozitívne emócie v spojení s prírodou, ovplyvnené počasím.

pomôcky: nádoby rôznych veľkostí a materiálov (plechovky, misky, poháre, hrnce, plastové poháre)

postup: Prázdne nádoby jednotlivo stavíme na dažď, hore dnom a počúvame rozmanitosť zvukov (tónov), ktoré kvapky dažďa vydávajú pri dopade na nádoby. Po počutí všetkých zvukov, urobíme koncert kvapiek pridávaním a odoberaním nádob z dažďa.

Kto kde býva - cieľ: Určiť spojitosť medzi živočíchmi a ich obydliami.

pomôcky: kartičky z papiera, pastelky

postup: Deti si po rozhovore s učiteľkou o živočíchoch a ich obydliach, vyberú čo nakreslia na kartičku. Vytvorí dvojice, kde jedno z detí nakreslí živočícha a druhé obydlie, v ktorom prebýva (slímák- ulita, bocian- hniezdo na komíne, veverička- diera v strome, červík- jablko, ryba- voda, jeleň- les, vtáčik- vtáčia

búdka, pes- búda pre psa...). Po dokreslení sa deti postavia do kruhu a svoj obrázok položia na koberec v strede kruhu, obrázkom dole. Na povel učiteľky si deti vyberú obrázok a hľadajú k sebe dvojicu. Hru opakujeme. Na záver vjdeme von a deti hľadajú rôzne obydlia (hniezda, zdvíhajú kamene, krtince, mraveniská, diery v zemi...)

Rozvíjaj sa púčik - cieľ: Utvoriť si predstavu o rozkvitnutí kvetiny.

pomôcky: nožnice, masťné pastelky, kvet lekna na papieri, nádoba (lavór) s vodou

postup: Deti si vystrihnú kvet lekna. Masťnou pastelkou vyfarbia iba prostrednú časť kvetu, lupienky nechajú biele. Okvetné lupene prehnú smerom do vnútra- vznikne púčik. Každé dieťa položí opatrne svoj kvet na hladinu vody, trpezlivo čaká a pozoruje. Lekno sa pomaly rozvíja. Po vysušení kvetu sa dá aktivita to opakovať.

Vzduch, voda, zem, vietor, oheň - cieľ: Rozlišovať živočíchy a spájať si ich s im prirodzeným prostredím.

pomôcky: môžeme miesto ukazovania použiť loptu (zemeguľa)

postup: Hráči stoja v kruhu, vedúci v jeho strede. Ukáže na niektorého hráča, ktorý musí ihneď menovať živočícha žijúceho v určenom prostredí, ktoré vysloví (voda, vzduch, zem). Pri slove vietor nemenuje živočícha, ale sa na mieste otočí. Ak vedúci použije slovo oheň, všetci si vymenia miesta. Kto neobsadil žiadne miesto, stáva sa vedúcim hry.

Kolobeh vody - cieľ: Priblížiť kolobeh vody v prírode deťom.

pomôcky: veľké priehľadné igelitové vrece, lepiaca páska, voda

postup: Na dno igelitového vreca deti vlejú asi 2dl vody a vrece v hornej časti zalepia lepiacou páskou. Vreca umiestnia na slnečné miesto. Po niekoľkých hodinách sa na stenách vreca začnú zrážať kvapky vody (vodná para). Potrasením vreca kvapôčky spadnú (prší) a kolobeh vody sa zopakuje.

Topenie ľadu - cieľ: Určiť na základe priameho pozorovania ako reaguje ľad v rôznych podmienkach.

pomôcky: mraziak, nádobku na ľad, voda (alebo prírodný ľad), dve misky, soľ

postup: Urobíme si kocky ľadu. Spolu s deťmi ich dáme do misiek. V jednej miske ľad necháme čistý, v druhej ho posolíme jedlou soľou a obidve misky umiestnime niekde na chladnom mieste (balkón). Ďalšie môžeme dať deťom do dlani kolovať. Pozorujeme, ako ľad reaguje na zmenu teploty (v dlaniach /teplo, posolený / znižuje sa teplota zamŕzania (preto sa v zime posypávajú cesty), chlad).

Snehové vločky - cieľ: Vytvoriť blízku predstavu o rôznorodosti tvarov snehových vločiek.

pomôcky: kuchynská soľ, voda, špagát (viazací), pohár/ miska (sklenená nádoba najlepšie tmavšej farby) so širším dnom

postup: V pohári s vodou (asi 1dl) deti miešaním rozpustia kuchynskú soľ (2 polievkové lyžice). Do vody vložia dlhší špagátik tak, aby jeden z jeho koncov previsal cez okraj pohára. Pohár so slanou vodou a špagátikom umiestnia na slnečné – teplé miesto (parapet, radiátor), čím sa zabezpečí rýchle odparovanie vody. Deti priebežne pozorujú kryštalizáciu soli.

• **prostredníctvom životného prostredia**

Bodliakové zázraky - cieľ: Prejaviť praktickú tvorivosť prostredníctvom využitia prírodnín.

pomôcky: bodliaky, plachty (látky)

postup: Deti si v prírode nazbierajú obyčajné bodliačky (s ktorými sa tak často obhadzujú). Ich úlohou je vytvoriť pomocou nich, ako výtvarného prostriedku, obrázok podľa vlastnej fantázie.

Maľovanie prírody prírodou - cieľ: Vnímať krásu prírody, jej jedinečnosť a čaro a využiť ju aj ako nástroj sebarealizácie.

pomôcky: papier

postup: Každý hráč dostane papier a má za úlohu nakresliť kúsok prírody, bez použitia tradičných prostriedkov (ceruza, pero a pod.). Musí si nájsť niečo v prírode (ale len prírodného), čím sa dá maľovať. Pred začiatkom hry je vhodné s deťmi besedovať na tému, čo sa im v prírode z estetického hľadiska najviac páči.

Dúha - cieľ: Demonštrovať vznik dúhy v prírode.

pomôcky: pohár s vodou, biely papier

postup: Pohár s vodou postavíme na biely papier, tak aby bol pohár na slnku a väčšia časť papiera v tieni. Uvidíme, ako slnečné lúče prechádzajú cez pohár a rozdeľujú sa na sedem farieb dúhy: červenú, oranžovú, žltú, zelenú, modrú, indigovú a fialovú.

Prírodná frotáž - cieľ: Objavovať rôzne štruktúry v prírode, utvárať elementárne environmentálne cítenie.

pomôcky: papier, uhlík (pastel, krieda...), prírodniny

postup: Na hru potrebujeme normálny papier a uhlík. Úlohou detí je prikladať papier na tvrdší podklad (kameň, kôra stromu, cesta, ...) a uhl'om prekopírovať reliéf predmetu. Vzniknú tým zaujímavé obrazy.

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

Jesenný vektor - cieľ: Rozlíšiť, pomenovať stromy a kriky a zdôvodniť ich odlišnosť.

pomôcky: obrázky stromov a ich plodov a listov, terén bohatý na rôzne druhy listnatých stromov

postup: Deti majú za úlohu, na pokyn učiteľky, nazbierať čo najviac druhov lístia, ktoré donesú ako doklad po určitom čase do cieľa. Tam majú ich názov, určiť podľa obrázkov (pomôžu im obrázky plodov, ktoré sú im vedomostne bližšie).

Hmatové pexeso - cieľ: Všímať si podstatné vlastnosti predmetov, chápať vzťahy medzi nimi a rozvíjať hmatové zmyslové vnímanie.

pomôcky: šatky, dvojice prírodnín

postup: Deťom zaviažeme oči. Do priestoru pred deti umiestnime dvojice rovnakých prírodnín (gaštany, žalude, šišky, kamene, ulity, vetvičky...). Deti len pomocou hmatu hľadajú identické prírodniny.

Život v lese - v zime - cieľ: Obohatiť detskú skúsenosť o prvky dokazujúce existenciu živočíchov v zimných podmienkach, vyhl'adávať samostatne tieto prvky.

pomôcky: Zástavky z papiera ktoré si deti vyrobia v triede sami na označenie v teréne

postup: Po rozprávaní o zimnej prírode a živočíchoch v nej, deťom určíme úlohu, nájsť akýkoľvek dôkaz o existencii akýchkoľvek živočíchov v prírode, v určenom teréne (napr. školský dvor, okraj lesa...). Nájdenný dôkaz (stopy, škrupinky, výkaly, pierko, hniezdo na strome...) označia zástavkou z papiera, a môžu pomáhať kamarátom. Po nájdení dôkazu sa vrátia k učiteľke a spoločne sa vyberú na zimné potulky, kde spoločne navštívia, každé stanovište označené zástavkou. Ak deti nenájdu dôkaz na zemi, hľadáme aj vo vzduchu (spev vtákov, let vtákov).

• pre životné prostredie

Vyčisti cestičku - cieľ: Utvárať pozitívny vzťah k životnému prostrediu.

pomôcky: špagát, 6-10 odpadových predmetov, kriedy

postup: V priestore dvora pripevníme špagát vo výške detí, dlhý 20 m. Pozdĺž neho viditeľne rozmiestnime odpadové predmety. Deti postupujú pozdĺž špagátu a snežia sa, zapamätať si čo najviac predmetov, ktoré tam nepatria. Po dokončení cesty si okolo seba nakreslia veľké kruhy a do neho zakreslia čo všetko treba pozbierať aby bola cestička čistá.

Svet prírody /svetlo a rastliny/ - cieľ: Pozorovať a poznať význam svetla pre rast rastlín.

pomôcky: tri misky, vata, voda, semienka žeruchy, dve kartónové krabice, zaváraninová fľaša, nožnice

postup: Na dno pripravených misiek, vložíme vrstvu navlhčenej vaty a posypeme ju žeruchou. Misky umiestnime na okno. Jednu necháme odokrytú, ďalšie dve zakryjeme krabicami, pričom do jednej z nich urobíme otvor (otvor umiestnime smerom k oknu). Vyčkáme niekoľko dní, behom ktorých vatu priebežne zvlhčujeme. Potom porovnáme rast všetkých troch žerúch (bez krabice /vyrástla rovno, s otvorom /vyrástla šikmo ku otvoru, pod krabicou/vôbec).

Ekovláčik-separáčik - cieľ: Prakticky uplatniť návyky starostlivosti o životné prostredie, separovať odpad.

pomôcky: vagóniky z farebného papiera - žltá/plasty, modrá/papier, zelená/sklo, červená/kov, čierna/netriedený odpad, orandžová /tetrapakové obaly (preložený papier zlepený po bočných stranách-obálka) označené podľa materiálu obrázkom z časopisu, vystrihnuté obrázky rôznych druhov predmetov z rôznych materiálov

postup: deti si z časopisov vystrihnú rôzne obrázky predmetov, ktoré po oboznámení o triedení odpadu, triedia na vyzvanie do farebných vagónikov.

Čo sa zmení - cieľ: Praktickou skúsenosťou pozorovať a posudzovať rozklad prírodných a umelých prvkov spoločenského a prírodného prostredia.

pomôcky: ohryzok z jablka, papier, chlieb, plechovka, fľaša, lopata, paličky s obrázkovým označením zakopaného odpadu (pre podmienky počasia, najlepšie zaliate vo fólii), tabuľka s obrázkami odpadu s podriadkami označujúcimi mesiace pozorovania

postup: Do jednotlivých vykovaných jamiek v zemi, niekde v priestore školského dvora, zahrabú deti ručne odpad, ktorý sme si pripravili (zašpiniť sa, to je v poriadku

/hmatom zisťujeme konzistenciu hliny/. Zasypané a udupané jamky, označíme zapichnutím paličiek s obrázkom. Počkáme asi mesiac a odpadky vykopeme. Uvidíme čo sa zmenilo (čo je a čo nie je- rozklad). Pokus môžeme so zvyšnými, nerozloženými predmetmi opakovať a pozorovať každý mesiac, pričom si poznatky zapisujeme do vytvorenej tabuľky (obrázkovou značkou rozkladu... napr. X).

Smutný odpadkový kôš - cieľ: Uplatniť návyky starostlivosti o životné prostredie, separovať odpad.

pomôcky: stavebnice (kocky), veľké tégly z jogurtov (zmrzlina, kýchliky), rôzny odpadový materiál (obrázky z časopisov- sklo, plast, kov, papier), kôš

plný rôznych materiálov igelitový obrus

postup: Deti si postavlia zo stavebnice mesto, alebo dedinu. Medzi domy postavlia tégliky(smetné koše) označené farbou recyklácie/obrázkom materiálu (uvedené v hre ekovláčik-separáčik) , ktoré predstavujú odpadkové koše. Deti triedia odpadky do košov. Odrazu počuť plač, to plače smutný smetný kôš, ktorý nemá kamarátov a je v ňom všetko možné. Vysypeme obsah koša na igelitový obrus, a začneme ho triediť. Rozprávame sa o odpade v prírode, v meste a o tom aký je nebezpečný.

Malý ochranári - cieľ: Utvárať schopnosť nezištne pomáha iným, mať vnútorné uspokojenie z tejto činnosti, uvedomiť si význam starostlivosti človeka o voľne žijúce živočíchy, hlavne v zime.

pomôcky: fľaše z PVC, nožnice, špagát

postup: Z PVC fliaš vytvorlia deti s pomocou učiteľky malé vtáčie búdky. Zavesia ich v okolí materskej školy. Každú dopĺňajú iným krmivom (zrna, mak, suché pečivo...). Pozorujú druhy vtákov, ich stopy v snehu, čo zjedlia skôr a pod.

Čo je biele, nemusí byť čisté - cieľ: Na základe porovnávania, pochopiť rozdiel čistoty snehu (životného prostredia) v rôznych lokalitách a nájsť ich odlišnosti a príčinu.

pomôcky: poháre, sneh

postup: Deti odoberú vzorky „bieleho snehu“ do priehľadných pohárov – pri ceste, na lúke, v lese, na detskom ihrisku... Pozorujú topenie snehu v teplom prostredí a zisťujú, že sneh nie je vždy čistý. Objavujú množstvo nečistôt, ktoré je možné podľa odobranej vzorky identifikovať (kamienky, úlomky konárikov, častice plodov...)

Literatúra

BUREŠOVÁ, K. – KORVASOVÁ, H.. 1993. *Nápady pro mrňata a škvřřata*. Brno: SEV Chaloupky. 1993.

KOHÁK, E.: 2000. *Zelená svatozář*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-86-0.

KRIŽANOVÁ, V.: *Ekovláčik-separáčik*. PEM, SEV SAŽP PONIKLEC Maninská tiesňava učebná pomôcka.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPÍKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, H.. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005.

PAJTÍNKOVÁ, B. 2011/2012. Enviromentálna výchova v materskej škole. In *Naša škola* ISSN 1335-2733, 2011/2012, roč. XV, č. 8, s. 24-29.

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

STAROBOVÁ, D. – DUBOVSKÁ, M. – ORIEŠKOVÁ, J. – MAJERSKÁ, A. – ONDROVÁ, V. 2011. *Utkané z prírody*; Zlínský kraj vrámci projektu Přeshraniční spolupráce v EVVO, CZ.FMP.02/0053. 2011 (Tento mikroprojekt je spolufinancován Evropskou unií z prostředků Fondu mikroprojektů spravovaného Regionem Bílé Karpaty)

ŠMYDKEOVÁ, J. – ŠMYDKEOVÁ, M. 2010.<http://clanky.rvp.cz/clanek/k/p/7595/POKUSY-PRO-PREDSKOLAKY.html/> 10.08.2010

ŠKODOVÁ, K. 2006. *Vzťah vysokoškolských študentov k životnému prostrediu a ochrane prírody*. Brno: MU FSS, 2006.

VINCÍKOVÁ, S. – HALAŠOVÁ, M. 2009. *Komunikácia a tvorivé riešenie problémov v enviromentálnej výchove*. Banská Bystrica: UMB FPV, 2009.

Kontaktné údaje

PhDr. Tatiana Faglicová

Mária Šuteková

Materská škola

Nám. Janka Borodáča 7

010 08 Žilina

Slovenská republika

E-mail: mszilina@stonline.sk

ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA Z POHLADU KONŠTRUKTIVIZMU

ENVIRONMENTAL EDUCATION FROM THE PERSPECTIVE OF CONSTRUCTIVISM

Lucia Šepel'áková

Abstrakt

V predškolskej edukácii je nutné cielene a systematicky konštruovať poznanie a zručnosti podporujúce zodpovedné pro-environmentálne správanie. Autorka v príspevku prezentuje problematiku environmentálnej výchovy v materskej škole na pozadí konštruktivistických teórií. V praktickej rovine príspevok prináša niekoľko príkladov pre efektívne rozvíjanie environmentálneho povedomia u detí predškolského veku prostredníctvom prvkov konštruktivismu.

Kľúčové slová

Environmentálna výchova, životné prostredie, dieťa predškolského veku, predprimárne vzdelávanie, konštruktivismus.

Resumé

In preschool education, it is essential to earnestly and systematically construct the knowledge and skills supporting relevant pre-environmental behaviour. The author of the article presents the issue of environmental education in kindergarten within the theories of constructivism background. Practically, the paper brings up several examples of effective environment consciousness development of children in preschool age using the elements of constructivism.

Key words

Environmental education. Environment. Preschool age child. Pre - primary education. Constructivism.

*„Spoločná matka Zem nás všetkých nosí a sýti, vzduch a vetvy nás všetkých ovievajú
a ožívujú,
všetkých nás zastrešuje to isté nebo, to isté slnko i s ostatnými hviezdami okolo nás
všetkých
obieha a striedavo nás ožaruje, takže je zrejmé, že všetci obývame spoločný príbytok.
Ak sme teda občania jedného sveta, čo nám bráni, aby sme sa nespojili?“
J. A. KOMENSKÝ*

Problematika životného prostredia, jeho rozmanitosti a krehkosti sa dotýka nás všetkých, nevynímajúc žiadneho človeka. Nie len štát, ale každý jedinec by sa mal v rámci svojich možností a príležitostí pričiniť o jeho skvalitnenie v rámci pro-environmentálneho povedomia a s ním súvisiacim aktívnym záujmom o riešenie environmentálnych a ekologických problémov.

Ekonomický a vedecko – technický rozvoj vo svete viedol a vedie k zreteľným zásahom do životného prostredia, ktoré majú prevažne negatívny charakter. I keď nám výtvarní modernej doby umožnili rast životnej úrovne, na strane druhej sa stali najmohutnejším zdrojom znečisťovania životného prostredia. Ich dôsledkom sú globálne klimatické zmeny, znehodnotená pôda, znečistená voda, zmenšujúce sa plochy pôvodných lesov a pralesov, vymieranie biologických druhov, stenčovanie ozónovej vrstvy, rýchly úbytok zdrojov pitnej vody, zmenšovanie vodnatosti riek, rozlohy ľadovcov, jazier, častejší výskyt sucha, silných víchríc, búrok a následne povodní v stále kratších časových intervaloch a ďalšie závažné premeny fauny, flóry a celkovej životaschopnosti našej planéty.

Príčinou týchto premien environmentu je prístup, správanie sa a konanie ľudí v environmentálnych otázkach. Nakoľko globálne následky známe všetci a budú súčasťou života novej generácie je táto problematika viac ako závažná a je potrebné k nej pristupovať s patričnou vážnosťou.

Nároky rozširujúcej sa ľudskej populácie narástli do gigantických rozmerov, čo viedlo k nezvratným zásahom do prirodzených ekosystémov, ktoré stratili svoju autoregulačnú schopnosť.

Za hlavné príčiny Krosnerová (2009) označuje:

- stále sa zvyšujúce nároky na uspokojovanie ľudských potrieb – zmeny vzorcov spotreby prírodných zdrojov,
- rast ľudskej populácie - prvú miliardu dosiahla naša populácia na prelome 18. – 19. storočia a za ďalších približne 200 rokov pribudlo na planéte Zem 5 miliárd ľudí.

Súčasný stav environmentu je vo svojej podstate odrazom lokálnych problémov a prístupov jednotlivých skupín ľudí, spoločností, národov, či kontinentov. Je preto nanajvýš dôležité a opodstatnené pristupovať k environmentálnej výchove už u detí predškolského veku, nakoľko práve tá v sebe ukrýva bohatý priestor a neohraničené možnosti na vytváranie základov kladného a zodpovedného vzťahu človeka k životnému prostrediu.

Keďže je potrebné vytvoriť nové a trvácne pozitívne vzory správania sa jednotlivcov, skupín a spoločností vo vzťahu k životnému prostrediu, je predškolský vek tým správnym obdobím na formovanie pro-environmentálneho povedomia.

Hlavným dôvodom je, že v tomto veku sú deti k všetkému navôkol omnoho citlivejšie a vnímavejšie ako dospelí. Sú prístupnejšie novým názorom,

podnetom, nápadom a zmenám v hodnotovom rebríčku (Miňová a kol., 2005).

V rámci environmentálnej výchovy v materskej škole dieťa získava primárne vedomosti, prvotné zručnosti a pozitívne návyky, formuje sa jeho hodnotová orientácia, postoje a správanie voči životnému prostrediu a svojmu okoliu.

Pri poznávaní životného prostredia a blízkeho okolia v rámci predprimárnej edukácie je potrebné pôsobiť najmä na emocionálnu a vôľovo-aktívnu stránku osobnosti dieťaťa. Je preto potrebné vytvárať vhodné podmienky pre pozitívne citové zážitky detí formou zážitkového učenia. Práve to stimuluje rozvoj senzibility, porozumenia, uvedomenia si kritického myslenia a schopnosť riešiť problémy. Realizuje sa v procese získavania skúsenosti s učením v prirodzených podmienkach, v procese vzdelávania využíva priamu skúsenosť a praktické riešenie problémov.

Ako uvádza Kelcová (2009) je potrebné, aby sme vzájomným prepojením, rozšírením, upevňovaním a systematizáciou vedomostí, špeciálnych návykov a zručností poukazovali u detí predškolského veku na súvislosti medzi poznatkami, ktoré si už osvojili, na pochopenie tejto problematiky zo širšieho pohľadu. Len tak je možné pochopiť globálne problémy a to je základnou podmienkou aktívneho prístupu jedincov k efektívnej ochrane a udržateľnému stavu životného prostredia.

Environmentálnu výchovu možno charakterizovať ako celoživotný proces. Vo svojej podstate a svojím uplatnením je interdisciplinárna, transkulturná a holistická, čiže dotýka sa vzájomných vzťahov medzi ľudským a prírodným systémom. Je jednou z prierezových tém, ktoré sú obsahom vzdelávania podľa Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie.

Ako uvádza Fryková (2010), za svoj cieľ si kladie prispieť k rozvoju osobnosti dieťaťa tak, aby chápal, analyzovalo a hodnotilo vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe vedomostí o zákonitosti, ktorými sa riadi život na Zemi, poznalo a chápal súvislosti medzi vývojom ľudskej populácie a vzťahom k prostrediu v rôznych oblastiach sveta a pochopilo súvislosti medzi lokálnymi a globálnymi problémami a vlastnú zodpovednosť vo vzťahu k vonkajším životným podmienkam.

V rámci vzdelávacích oblastí ***Človek a príroda, Človek a spoločnosť, Príroda a spoločnosť, Človek a hodnoty, Umenie a kultúra, Zdravie a pohyb*** sú deti v rámci predprimárneho vzdelávania vedené ku komplexnému pochopeniu vzájomných vzťahov medzi organizmami a vzťahom človeka k životnému prostrediu. Ide o rozvíjanie a najmä pochopenie nevyhnutného prechodu k udržateľnému rozvoju spoločnosti, ktorý umožňuje sledovať a uvedomovať si dynamicky sa vyvíjajúce vzťahy medzi človekom a prostredím, kde sú vzájomne prepojené aspekty ekologické, ekonomické a sociálne (Kelcová, 2009).

Podľa Fazekašovej et al. (2007) je environmentálna výchova výchovou jedinca, ktorého hodnotový systém mu umožní múdro a citlivo konať v prospech

ochrany a starostlivosti o životné prostredie, a ktorý bude schopný súcitu s prírodou a inými živými tvormi a ktorý bude ochotný preberať zodpovednosť za svoje konanie.

Pre realizáciu cieľov a obsahu environmentálneho minima je efektívne využívať efektívne formy zážitkového učenia (zapojenie všetkých zmyslov a emócií dieťaťa, aby získaním vedomostí, zručností, získalo aj ochrannárske postoje k životnému prostrediu), ktoré je svojim skúsenostným a emocionálnym charakterom deťom najbližšie. V materskej škole je potrebné využívať pri vytváraní vzťahu k životnému prostrediu najmä metódy praktických činností, teda dieťa by malo aktívne a zmysluplne konštruovať svoje poznanie v environmentálnej oblasti.

Práve konštruktivistické teórie (didaktiky) sa zameriavajú na sprostredkovávanie vedeckých informácií, citlivým usmerňovaním, praktickou činnosťou a praktickou skúsenosťou. Z tohto pohľadu je uprednostňované priame pozorovanie, odhaľovanie a riešenie problémov, priama účasť detí na riešení problémov, experimentovanie, analyzovanie, tvorivé myslenie.

Pedagogický slovník (2008, s. 105) definuje konštruktivismus ako: „*Široký prúd teórií vo vedách o správaní a sociálnych vedách, zdôrazňujúci ako aktívnu úlohu subjektu a význam jeho vnútorných predpokladov v pedagogických a psychologických procesoch, tak dôležitosť jeho interakcie s prostredím a spoločnosťou.*“

Zelina (2004) poukazuje na fakt, podľa ktorého práve konštruktivismus zdôrazňuje moment objavovania sveta a vzťahov vo svete. Dieťa je objaviteľ sveta a v jeho mysli sa tvorí predstava reality. Má teda spoznávať environment vlastnou činnosťou, čo znamená neustále bádať a objavovať. Z tohto pohľadu je nevyhnutné odstrániť pasivitu v rámci transmisívneho predávania poznatkov o životnom prostredí a jeho ochrane, ale tiež ľahostajnosť k už existujúcim poznatkom detí.

Práve tieto existujúce poznatky v mysli dieťaťa - detské prekoncepty, formované skúsenosťou a doterajšou interakciou s prostredím by mali tvoriť základ pri konštrukcii pro-environmentálneho povedomia u detí predškolského veku. Sú vlastne detskými interpretáciami prírodných javov, ktoré dieťa stretáva okolo seba. „*...dieťa prináša do školy svoju skúsenosť, prináša niečo, čo pozná a pozná to možno lepšie než učiteľ. A naviac, každé dieťa pozná rôzne veci a pozná ich odlišným spôsobom*“ (Tonucci, 1991, s. 13).

Prioritou konštruktivisticky ladenej edukácie je rešpekt k detským prekonceptom, teda učiteľ vytvára situácie s cieľom priviesť žiaka v vyjadrení jeho chápania skutočnosti. Učiteľ potom pracuje tak, aby sa stretávali alebo prichádzali do protikladu rôzne reprezentácie, formou kognitívneho konfliktu deti v materskej škole, ktorý umožňuje nenútenú a prirodzenú rekonštrukciu poznania. Prekoncepty sú v tomto prístupe pedagogicky zužitkované, tvoria

východisko pre ďalší kognitívny rozvoj (Zelina, 2000).

Ako uvádza Gavora (1992), tieto detské prekoncepty majú jednak kognitívnu zložku (porozumenie javu) jednak afektívnu zložku. V environmentálnej oblasti je dôležité pracovať s vedomosťami, ktoré deti predškolského veku majú o prírode a ochrane životného prostredia. No súčasne si pozornosť zaslúži emocionálno-afektívna zložka a teda neodmysliteľne s poznatkovou bázou formovať pozitívny vzťah detí k životnému prostrediu, hodnotový systém v prospech konania k životnému prostrediu. Symbiózou týchto dvoch zložiek je ich odraz v zložke tretej, konatívnej, a teda pro-environmentálne sa správanie.

Ako uvádza Hrdličková (2009) je potrebné, aby sa už v rámci predprimárneho vzdelávania deťom včleňovali základné znalosti o potrebách človeka a o zákonitostiach, z ktorých vyplývajú, o spôsoboch ohrozovania životných podmienok, o možnostiach riešenia udržateľnosti rozvoja a s tým spojené zručnosti a návyky a zároveň akceptovať hľadisko tolerancie medzi národmi a zodpovednosti voči súčasnosti a budúcnosti. Základných predpokladom je zvýšené ekologické vedomie ľudí, deti predškolského veku nevynímajúc.

To sa môže realizovať aplikovaním niektorých prvkov konštruktivismu do edukačného procesu v oblasti environmentálnych otázok. Ide najmä o:

- ✓ *Oblasť morálneho usudzovania* – dieťa sa chápe ako aktívny subjekt, ktorý vie riešiť vlastné i medziľudské problémy, chápe a má zvnútornené morálne pravidlá, dokáže spolupracovať s ostatnými, rešpektovať ich a morálne sa angažovať.

Na základne toho dokáže efektívne pristupovať k riešeniu environmentálnych problémov a situácií, ktoré si vyžadujú vzájomnú diskusiu a optimálne posúdenie zodpovednosti vo vzťahu k životnému prostrediu. Realizovať sa môže prostredníctvom sociálnych a morálnych diskusií o environmentálnych problémoch, tvorbou pravidiel (napr. Pravidlá ochrancu prírody), hlasovaním (rozhodovanie o činnostiach, aktivitách a ekohrách, spoločná tvorba a odhlasovanie aktivít zameraných na podporu regionálneho ekosystému);

- ✓ *Oblasť podpory kritického myslenia* – formovanie schopnosti byť zodpovedný za svoje vlastné konanie (jedinec sa „kriticky“ stavia k environmentálnym problémom a otázkam trvalo udržateľného rozvoja).

Je možné využiť Rámec E-U-R (Evokácia – Uvedomenie si významu - Reflexia) a pojmové mapovanie, ktoré deťom pomôže vizualizovať konceptuálne celky a štrukturálne prvky poznania environmentálnej problematiky;

- ✓ *Kooperatívne učenie* – ktorého základy tvorí spolupráca osôb pri riešení zložitejších úloh, kde výsledky jedinca sú podporované činnosťou celej skupiny žiakov a celá skupina má prospech z činnosti jednotlivca (pozitívna vzájomná závislosť) – pomáha chápať, analyzovať a hodnotiť vzťahy medzi človekom a jeho životným prostredím na základe diskusie a spolupráce;

- ✓ *Zážitkové učenie* - činnostným (zážitkovým) procesom môže byť vymyslenie a predvádzanie scény s environmentálnou problematikou, plánovanie úloh na zlepšenie okolitého prostredia a regionálneho ekosystému, diskutovanie o ochrane životného prostredia, tvorba ekonovín, enviroreportáží, environástenok, organizovanie enviroakcií, angažovanie sa v enviroprojektoch, organizácia environmentálnych podujatí a akcií v spolupráci s rodičmi.

Zaujímavým spestrením predprimárneho vzdelávania môžu byť i ekovýchové projekty, ktoré na jednej strane zabraňujú jednotvárnosti a na strane druhej nenásilne rozvíjajú samostatnosť a tvorivosť detí v materskej škole. Takými sú aj environmentálne projekty, ktoré sa môžu realizovať počas jedného dňa, alebo sú realizované v rámci týždňa či celého mesiaca.

V rámci tohto príspevku prinášame týždenný projekt s zameraním na environmentálnu problematiku využívajúc prvky konštruktivistických prístupov. Projekt je prispôbený požiadavkám Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie a vyvážené rozvíja perceptive - motorickú, kognitívnu a sociálno-emocionálnu oblasť. Projekt sa primárne zacielfuje na tematický okruh Príroda no komplexne v sebe integruje všetky okruhy.

Názov projektu: „ČAROVNÝ LES“

Cieľové zameranie:

- utvárať emocionálne bohatý vzťah k prírode,
- uvedomiť si význam a hodnotu životného prostredia pre človeka i pre živočíchy,
- prebúdzateľ environmentálne cítenie, to znamená byť citlivý na aktuálny stav prírody a prejavy ničenia prírody a životného prostredia vôbec,
- utvárať základy environmentálnej kultúry,
- poznávať rozmanitosť živej prírody,
- vnímať les ako dôležitú súčasť prírody a životného prostredia.

Týždenný plán:

- **PONDELOK**
Téma: Lesná návšteva
- **UTOROK**
Téma: Výlet do lesa
- **STREDA**
Téma: Lesík
- **ŠTVRTOK**
Téma: Keď sa cítim opustený
- **PIATOK**
Téma: Lesný poklad

Z hľadiska obmedzeného priestoru vyberáme niekoľko aktivít a ekohier, ktoré odrážajú konštruktivistický prístup zakomponovaný do environmentálnej výchovy v materskej škole. Celým týždňovým projektom deti sprevádza maľuška nejakého lesného zvieratka, napr. Zajko Uško alebo Maco Laco.

Návšteva v lese

Motivácia:

Zajko Uško je smutný, chýba mu les a príroda. Poďme pre neho vyrobiť v triede kúsok lesa, aby nebol smutný a aby i nám bolo veselšie.

Činnosť:

deti sa rozdelia na dve skupiny, pričom jedna skupina maľuje na veľké plátno (stará posteľná plachta) farbami les a jeho súčasti, druhá skupina vytvára z kartónov stromy, kvety, kríky, ktoré maľuje a ľubovoľne zdobí (prvok zážitkového učenia). Tieto výtvary následne tvoria kulisy počas celého týždňa, s cieľom vytvoriť v triede „kúsok lesa.“ Kulisy môžu byť použité pri rôznych aktivitách tvorivej dramatiky, scénok s environmentálnou aktivitou a ekohier.

Cesta lesom

Motivácia:

Zajačík Ušiačík oznámi deťom, že dnes sa s ním vyberú na výlet – do jeho Čarovného lesa. Na to, aby ich les prijal, však musia splniť určité úlohy:

Činnosť:

úlohou detí je vytvoriť pojmovú mapu k centrálnemu pojmu „LES“. Na veľký hárok bieleho baliaceho papiera majú postupne nalepovať obrázky (vystrihované z časopisov, novín), ktoré podľa nich súvisia s lesom. Svoj výber musia zdôvodniť a povedať aký je vzťah medzi daným obrázkom a lesom (počas činnosti znie vhodná hudobná ukážka s lesným námetom napr. J. Kowalski – Koncert v lese, I. Zeljenka – Kde žijú vtáčiky) (pojmové mapovanie).

Krabica nepotrebných a pokazených vecí

Motivácia:

Pri príchode detí do triedy sa im prihovori smutný Zajko Uško a porozpráva deťom, aký je nešťastný, lebo v lese ľudia rozhadzujú odpadky a ničia prírodu. Zajko ukáže deťom krabicu s nepotrebnými a pokazenými vecami (odpadový materiál).

Činnosť:

Úlohou detí je povyberať z nej predmety, ktoré sa dajú podľa nich ešte nejako použiť. Deti majú nájsť čo najviac možných riešení druhotného použitia týchto vecí (brainstorming). Druhou úlohou detí je porozmýšľať a povedať, čo urobíme s tými vecami, ktoré sa podľa nich už nedajú nijako použiť (vzájomná diskusia, hlasovanie, praktická činnosť).

Smutný lesík

Motivácia:

Zajko Uško vám teraz rozpovie jeden príbeh (čítanie textu J. Pavlovič – R.

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

Smatanová : Čítajte si s nami): *Smutný život žila, na smetisku hnila. Bola stará, celá ošúchaná, nemala ani jednej struny. „Tá si už nezahrá,“ vravel každý, kto prechádzal okolo. Najmä tí, čo sa rozumeli muzike.*

Hovorili, že tá gitara je naozaj nanič, že jej chýbajú nielen struny, ale aj všetky kolíky.

Šiel okolo ďalší. Hudbe sa vôbec nerozumel, mal však nesmierne rád vtáčiky.

Činnosť:

- Rozhovor o texte: Ako vyzerala gitara? Kde žila táto gitara? Čo hovorili ľudia, ktorí prechádzali okolo? Čo všetko chýbalo gitare?
- Pantomíma: znázorni ako sa asi cítila gitara na smetisku, ako by si sa cítil ty?
- Čo sa podľa teba stalo ďalej s gitarou?

Nasleduje pokračovanie textu:

„Aká dobrá búdka,“ povedal, lebo každá gitara je v strede deravá. Vzal gitaru a zavesil ju v lesíku za mestom na strom. Bol to malý nezaujímový lesík, nik doň nechodil. Ani vtáky v ňom nehniedzili, lebo kuna im tu kradla vajcia. „Teda sem sa tá zlodejka nedostane,“ povedala si drozdica a zniesla do gitary šesť vajíčok. Vyliahlo sa šesť drozdíčat. Keď vyrástli, spievali zborovo, až sa ozýval celý lesík. Do lesíka začali chodiť ľudia. Veselý spev ich priťahoval. Veľmi často bolo počuť za mestom takýto rozhovor: „Kam ideš?“ „Do lesa.“ „Do ktorého?“ „Do toho, čo vyhráva na gitare.“

Činnosť:

- Rozhovor o texte: Kto a prečo začal chodiť do lesíka? Na čo chcel gitaru použiť človek, čo mal rád vtáčiky? Čo by ste vy deti urobili s nepotrebnou gitarou? Mohol by si v gitare urobiť bydlisko medveď? Ktoré vtáčiky mohli v gitare hniezdiť? Čo sa s gitarou podľa teba v lesíku dialo ďalej? Ako by si sa cítil, keby niečo povedal tebe, že si nanič? Čo myslíš, prečo začali ľudia chodiť do lesíka?
- Nakreslite, ako by ste rozdelili život gitary na obdobia.
- Pantomimicky znázornite: človeka, ktorý našiel gitaru a pohrda ňou, lebo je stará; človeka, ktorý našiel gitaru a urobí z nej búdku pre vtáčiky; drozdicu, ktorá sa teší z novej bezpečnej búdky, ľudí, ktorí sa tešia a ponáhľajú sa do lesa.
- Tvorba Envinástenky, Envinovín, zber odpadkov v okolí materskej školy, výroba vtáčích búdok z odpadového materiálu (plastové fľaše, plastové škatule).

Každý z nás žije v určitom prostredí a zároveň ho mnohými spôsobmi využíva. Na deštrukcii životného prostredia sa podľa Tereka a Vostála (2003) podieľajú najbohatší i najchudobnejší. Najbohatší svojou obrovskou spotrebou, plytvaním, produkciou odpadov, najchudobnejší tým, že kvôli prežitiu likvidujú a znehodnocujú prírodné zdroje.

Príčinou dnešnej ekologickej krízy je najmä priepasť medzi technologickým myslením človeka a etickým, ktoré zostalo značne pozadu, t.j. kríza vzťahu človeka k prírode, ktorá je vnútorným prejavom ľudského ducha a mysle.

Už v minulosti bol tento zložitý komplex javov vo všeobecnosti označovaný ako degradácia životného prostredia človeka (Lacko, 1981). Škola ako základná inštitúcia, ktorá je povinná kontinuálne, so zameraním a systematicky ovplyvňovať populáciu, zabezpečiť jej základnú gramotnosť, naučiť ľudí myslieť v súvislostiach a domýšľať dôsledky ich aktivít v prírode, v rozhodujúcej miere ovplyvňuje vytváranie pro-environmentálneho povedomia.

Ako uvádza Činčera (2007) environmentálna výchova je nie len náročným, ale aj kontroverzným projektom, nakoľko to, čo chceme, je zmeniť postoje detí – ovplyvniť spôsob, akým chápú, hodnotia a interpretujú svet. Snažíme sa ovplyvniť ich správanie, životný štýl, či dokonca celoživotné smerovanie. A to je neľahká úloha. Je však na nás všetkých sa tejto úlohy zhostiť a bojovať za lepší život na tejto planéte pre nás, naše deti i pre ďalšie generácie.

Literatúra

ČINČERA, J. 2007. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. s. 115. ISBN 80-73-15147-8.

FAZEKAŠOVÁ, D. et al. 2007. *Inovativne prístupy k problematike environmentálnej výchovy*. Prešov: Rokus, 2007. s. 159. ISBN 978--80-89055-73-9.

FRYKOVÁ, E. 2010. *Environmentálna výchova vo vyučovacom procese*. Bratislava: MPC, 2010. s. 56. ISBN 978-80-8052-348-0.

GAVORA, P. 1992. Naivné teórie dieťaťa a ich pedagogické využitie. In *Pedagogika*. ISSN 3330-38151992, 1992, roč. 42, č. 1, s. 95-102.

HRDLÍČKOVÁ, V. 2009. Environmentální výchova v pregraduální přípravě budoucích učitelů Preprimárního vzdělávání. In *Súčasnosc' a budúcnosc' predprimárnej edukácie*, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: PF PU, 2009. s. 135 – 140. ISBN 978-80-555-0006-5.

KELCOVÁ, M. 2009. *Environmentálna výchova (prierezová téma)*. Bratislava: ŠPÚ, 2009. s. 5 dostupné na:

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/prierezove_temy/environmentalna_vychova.pdf

- KROSNEROVÁ, M. 2009. Uplatňovanie prvkov environmentálnej výchovy v predškolskej výchove a vzdelávaní. In *Súčasnosť a budúcnosť predprimárnej edukácie*, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: PF PU, 2009. s. 146 – 151. ISBN 978-80-555-0006-5.
- LACKO, R. 1981. Ekorozvoj, problémy a perspektívy. Bratislava: Alfa, 1981. s. 176.
- MIŇOVÁ, M. a kol. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005. s. 68. ISBN 80-89055-53-2.
- PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J. 2008. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Prievdza: Patria I., 2008. s. 1 – 38. ISBN 978-80-969407-5-2.
- TEREK, J. – VOSTÁL, Z. 2003. *Základy ekológie a environmentalistiky*. Prešov: FHPV PU, 2003. s. 210. ISBN 80-8068-205-4.
- TONUCCI, F. 1991. *Vyučovat nebo naučit?* Praha: Pedagogická fakulta UK, 1991. ISBN 80-901065-1-X.
- ZELINA, M. 2000. *Alternatívne školstvo*. Bratislava: Iris, 2000. ISBN 80-88778-98-0.
- ZELINA, M. 2004. *Teórie výchovy alebo hľadanie dobra*. Bratislava: SPN, 2004. ISBN 80-10-00456-1.

Kontaktné údaje

PaedDr. Lucia Šepeláková, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Pedagogická fakulta
Ul. 17. novembra 15
081 16 Prešov
Slovenská republika
E-mail: lucia.sepelakova@centrum.sk

VYUŽITÍ POHLEDŮ DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU NA VODU V ENVIRONMENTÁLNÍ SLOŽCE PREPRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

USE OF PRESCHOOL CHILDREN'S VIEWS OF WATER IN THE ENVIRONMENTAL FILED OF PREPRIMARY EDUCATION

Ondřej Šimik

Abstrakt

Příspěvek představuje vybrané výsledky výzkumné sondy zjišťující pohledy předškolních dětí na vodu. Metodou rozhovoru nad kresbou jsme zjišťovali, co si dítě spojuje s pojmem voda. Představy dětí jsme kategorizovali dle obsahu do třinácti oblastí, které podrobněji charakterizujeme. Na základě těchto kategorií, které vyplývají z výpovědí dětí můžeme přistupovat ke konstrukci výchovně-vzdělávacího procesu, zejména jejího obsahu, který tak může více korespondovat s představami dětí. V článku navrhneme obsah, který vychází z dětských představ o vodě a může tak pomoci překlenout mezeru mezi světem dítěte a kurikulárním obsahem.

Klíčová slova

Voda, výzkum, předškolní dítě, představy, environmentální obsah.

Resumé

This paper presents selected results of research probes detecting preschool children's views of the water. We inquired by the interview over the drawing what the child connects with the concept of water. Children's perceptions are categorized according to its content into thirteen categories which we characterize in more detail. Based on these categories, resulting from the interview with children, we approach to design educational process, especially its contents, which can more correspond with children's view. In the paper we propose a content based on children's ideas about water and it can help overcome grey area between the child's world and the curriculum content.

Key words

Water, research, preschool child, conceptions, environmental content.

Voda je nezbytná pro život. V kurikulu pro předškolní vzdělávání v České republice je téma vody implicitně zakomponováno ve vzdělávací oblasti Člověk a svět, nebo také environmentální oblasti. I když pojem „voda“ se v kurikulu neobjevuje explicitně, je zřejmé, že voda je jednou ze základních podmínek života, a proto nezbytné se jí v počátcích institucionalizovaného vzdělávání zabývat. Hlavním cílem v environmentální oblasti je *„založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí... a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí. (RVP PV, s. 29) .* Z dalších cílů souvisejících s tematikou vody vybíráme: *„vytváření elementárního povědomí o širším přírodním... prostředí; rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách; vytvoření povědomí o vlastní soudržnosti se světem, s živou a neživou přírodou (RVP PV, s. 29).*

Voda je také fenomén, se kterým se dítě setkává takřka pořád. Potřebuje ji několikrát denně k pití, dále k hygieně, relaxaci, setkává se s ní doma, v obchodě, v přírodě – zkrátka na každém kroku. Je tak ideálním obsahem pro výchovně-vzdělávací proces, nehledě na to, že je dostupná, bezpečná a vhodná i pro praktickou výuku, kdy může dítě samo objevovat její vlastnosti. To je charakteristické pro konstruktivistickou výuku (např. Bílek, 2006; Pupala, Osuská, 2000; Kaščák, 2002). Důležité je připomenout si fakt, že dítě nepřichází do mateřské školy s „prázdnou hlavou“, jako nepopsaný list papíru, ale s jistými (i když partikulárními a elementárními) zkušenostmi, které nasbíralo za svůj krátký věk. Je obecně známo, že k tomu, aby došlo k učení, musí mít jedinec na učení zájem, musí se stát součástí jeho potřeby. Moderní pedagogika se obrací k dítěti jako subjektu, se kterým je třeba ve výuce počítat (např. Lukášová, 2010; Spilková, 2005) a které se podílí na projektování výuky. Model technické racionality (viz Korthagen a kol., 2011), při němž učící se jedinec nevidí osobní význam v příslušném učivu, nefunguje. Pokud učící se jedinec není osobně angažován do procesu výuky, cíle se mívají (zpravidla) účinkem. Jednou z možností, jak motivovat jedince k učení, je výuku konstruovat tak, aby vycházela (alespoň z části) z jeho pohledu. V této souvislosti se nabízí práce s prekoncepty (představami, pohledy) dětí. Problematika prekonceptů je hojně zkoumána zejména v přírodovědné oblasti (např. Škoda, Doulík, 2006; Nezvalová, 2007).

Zejména v předškolním vzdělávání jde o to, že vedeme dítě k osvojení si elementárních poznatků o okolním prostředí, které jsou dítěti blízké, pro ně smysluplné a přínosné, zajímavé a jemu pochopitelné a využitelné pro další učení, jakož i životní praxi (RVP PV, s. 30). Voda jako fyzikální látka je dětem blízká, a proto ji vnímáme jako podstatnou obsahovou složku v přírodovědné složce prepimárního vzdělávání.

Z tohoto důvodu jsme provedli výzkumnou sondu mezi dětmi ve věku 3-6 let, abychom zjistili, jak děti samy vnímají vodu. Na základě získaných dat se

poté snažíme nastítnit strukturaci obsahu učiva o vodě, které (z pochopitelných důvodů) není specifikováno v národním kurikulu RVP PV. Výzkumu se zúčastnilo celkem 188 dětí (N=188) ze 22 mateřských škol. Výzkumný vzorek byl vybrán ve spolupráci se studenty kombinovaného studia programu Učitelství pro mateřské školy, výběr mateřských škol byl tímto dostupný. Další úroveň výběru byla náhodná (losováním) za předem dané podmínky, že z každé školy musí být vybrán jeden chlapec a jedna dívka ve věku tři, čtyři, pět a šest let, tedy 8 dětí z jedné školy. O něco větší celkový počet výzkumného vzorku (N=188) je dán tím, že na několika školách bylo do výzkumného šetření zapojeno o dítě více. Rozložení respondentů udává tabulka č. 1

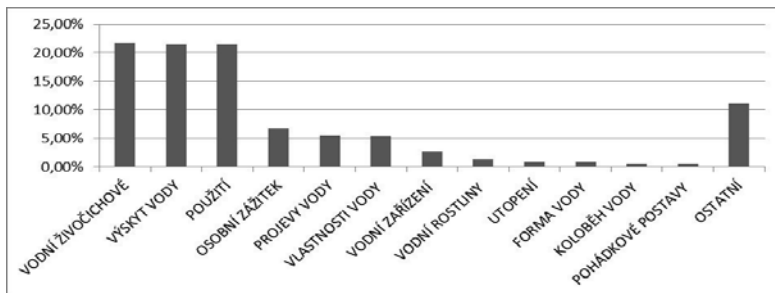
Tabulka1 *Rozložení respondentů dle věku a pohlaví*

3 letí	4 letí	5 letí	6 letí	3 až 4 roky	5-6 let	CH	D	Celkem
46	47	50	45	93	95	86	102	188

Jako výzkumnou metodu jsme zvolili interview nad nakresleným obrázkem. Úkolem dítěte bylo nakreslit, co si představí, když se řekne voda. Potom učitel hovořil s každým dítětem jednotlivě o tom, co nakreslilo a znovu kladl otázky: co si představuješ, když se řekne voda, co se ti vybaví?

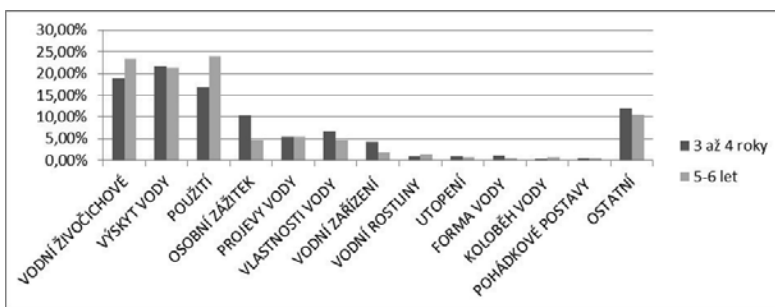
Děti celkem zmínily 1177 pojmů, což je průměrně 6,26 pojmů na dítě. Po analýze všech pojmů, jsme vyčlenili ty, které s vodou nesouvisí (celkem 154 pojmů, což je 13%), resp. děti nebyly schopny vysvětlit souvislost a i z kontextu rozhovoru bylo patrné, že s tematikou vody nesouvisí, spíše šlo o výjevy v kresbách dětí, které prostě „kreslily obrázek“ a do něj zakomponovaly některé tradiční motivy pro tento věk. Do této kategorie jsme zahrnuli i opis pojmu voda (dítě řeklo, že pod pojmem voda si představuje vodu) – celkem 2% (15% v kategorii), dále to byly živočichové a rostliny, které nejsou vodní – cca 2,5% a 31 % v kategorii a konečně různé pojmy nesouvisící s vodou (54%, ve všech pojmech tvořily 7%). Naprostou většinu z nesouvisících pojmů tvořil pojem slunce (33,7%) a dále dům (necelých 10%) a tráva (přes 8%). Dále děti uváděly ještě 29 různých pojmů.

Dále budeme rozebírat jen pojmy, které více či méně souvisí s vodou a označili jsme ji jako relativně správné pojmy. Z rozhovorů nad obrázkem vyplynuly tyto kategorie (viz graf 1), které naznačují směr uvažování předškolních dětí o vodě. Graf 1 ukazuje celkové výsledky.

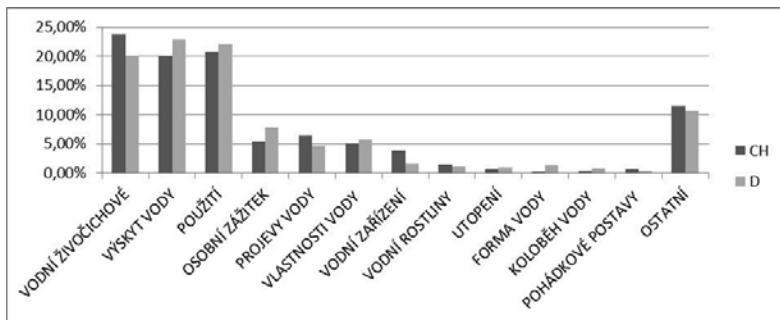

Graf 1 Celkové výsledky – kategorie pojmů vztahující se k vodě

Z grafu je patrné, že dominovaly tři kategorie mající dohromady téměř 70% všech pojmů vážících se k vodě. Nejvíce děti uváděly rodová jména **vodních živočichů**. Dle očekávání to byla *ryba* (přes 35%) – zde zmiňovaly nejvíce (6x) kapra a 3x štika, ale především obecně „ryba“, dále *žralok* (přes 10%) a *kachna*, *žába*, *želva* (každá okolo 5%). Cizokrajní živočichové, především mořští (obratlovci - *delfin*, *kosatka*, *velryba*, *lachtan*), bezobratlí (*chobotnice*, *hvězda mořská*-*hvězdice*, *koník mořský*, *ježek mořský*, *koráli*, *šnek mořský*, *krab*), dále pak savci či ještěři (*krokodýl*, *lední medvěd*), ryby (*piraňa*), medúza, *piraňa*), domácí bezobratlí (*pulec*, *vodoměrka*, *rak*, *mlok*) a obratlovci, především vodní ptáci (*labuť*, *husa*, *volavka*). Tyto pojmy tvořily však jen zhruba 0,5% až 4% (*krokodýl*, *delfin*, *chobotnice*). Lze konstatovat, že s vodou si děti pojí spíše zvířata větších rozměrů, zpravidla obratlovce. Naproti tomu **vodní rostliny** uváděly děti jen výjimečně (jen cca 1% pojmů). Více než jednou byla zmíněna „*vodní květina*“ a konkrétní přírodniny *řasy*, *rákosí*. Polovinu všech pojmů navíc uvedly starší děti.

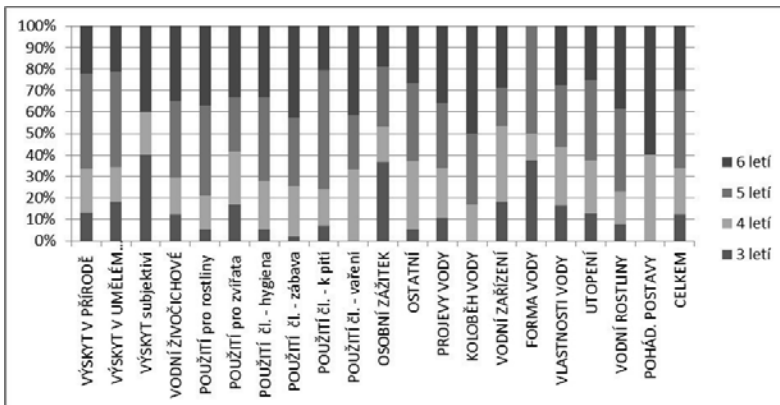

Graf 2 Celkové výsledky – kategorie pojmů vztahující se k vodě dle věku

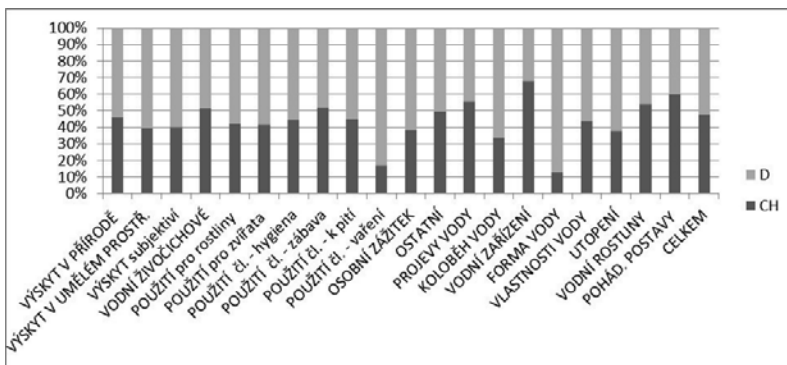

Graf 3 Celkové výsledky – kategorie pojmů vztahující se k vodě dle pohlaví

Z grafů 2 a 3 je patrné, že zážitky s vodou zmiňovali spíše mladší děti, kdežto více vodních živočichů a možnosti použití uváděly děti starší. Zde je jistý vliv i větší kognitivní vyspělosti a s tím spojenou větší slovní zásobou. Chlapci uváděli živočichy a vodní zařízení častěji než dívky, ty naopak více zmiňovaly výskyt vody a použití, zážitky a vlastnosti vody. Různé pojmy, které jsme zařadili do kategorie ostatní uváděly častěji mladší děti. Následující dva grafy uvádějí poměrné zastoupení pojmů v hlavních kategoriích vzhledem k věku a pohlaví. Zde je zřejmé, že starší děti uváděly celkově více pojmů než mladší, avšak neexistuje zde přímá úměra (nejvíce pojmů uvedly 5ti leté děti).

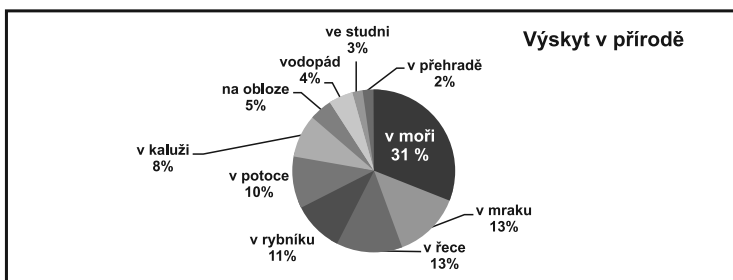
Graf 4 Poměr pojmů v jednotlivých kategoriích dle věku

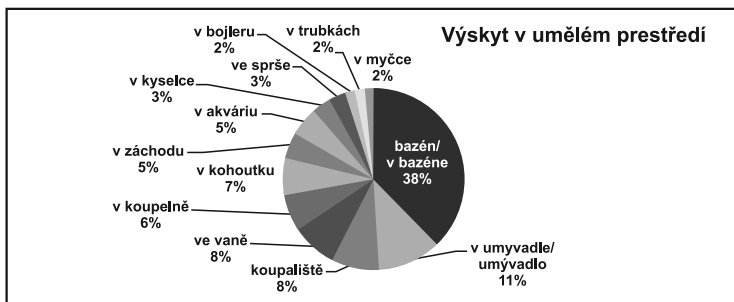
Graf 5 Poměr pojmů v jednotlivých kategoriích dle pohlaví

Největší rozdíly mezi chlapci a dívkami jsou vidět v kategorii použití-vaření, osobní zážitek, forma vody a vodní zařízení, téměř vyrovnané jsou výsledky v kategoriích použití-zábava, ostatní, vodní rostliny.

Co se **týče výskytu vody**, rozdělili jsme pojmy do tří subkategorií. **Výskyt v přírodě** (vodní útvar) – přes 15% celkem, v rámci kategorie výskytu 70%, **výskyt v umělém prostředí** objektivně (cca 5%, v rámci výskytu 40%), několik pojmů jsme zařadili do kategorie „**subjektivní**“ (ovšem jen okolo 0,5% v každé věkové kategorii i celkem vzhledem ke všem pojmům a 10% v rámci výskytu). Jednalo se pouze o tyto výroky: „*je na mostě a pod mostem*“, „*tam, kde jsou žraloci*“, „*uvnitř*“, „*v domě*“, „*je na dovolené*“. Děti si vodu nejvíce spojují s mořem, méně pak s řekou a rybníkem. Poměrně zajímavé je, že stejné skóre jako řeka měla i položka „v mraku“, malé děti tedy relativně vědí i o tomto zdroji vody.

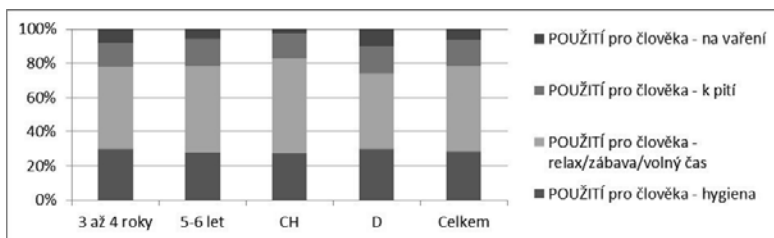
Graf 6 Kategorie výskyt v přírodě

Graf 7 Kategorie výskytu v umělém prostředí

Graf 7 ukazuje možnosti výskytu vody v umělém prostředí, ten byl zmiňován méně, přesto však relativně často. Většinou jsou to místa, která žáci běžně znají, nebo je používají k osobní hygieně. Zajímavou odpovědí bylo, že „voda chodí v trubkách“. Celkem tvořily pojmy týkající se výskytu vody v umělém prostředí cca 6% všech pojmů, kdežto výskytu vody v přírodě se týkalo přes 15% všech pojmů.

Co se týče kategorie **použití vody**, pak **použití pro zvířata** děti uváděly jen velmi málo (přibližně jen 1% všech správných pojmů, bez rozdílu ve věku a pohlaví), a to jako podmínku přežití. Dominovaly ryby – aby přežily (50%). I malé děti si uvědomují, že ryba bez vody nemůže přežít. Ostatní zmiňování živočichové byli domácí, které děti mají doma („pije ji můj koník, pro pejska, pro králíčky, pro kočky“) nebo několik dětí uvedlo obecněji („pro ptáčky, pro zvířátka“). Podobného výsledku bylo dosaženo i ve **využití vody pro rostliny**, kde všechny děti uváděly účel zalévání (opět 1%). Častější využití děti vidí přímo pro člověka (9% ze všech správných pojmů). Z pojmů v této kategorii nejvíce děti hovořily o zábavě (*koupání, plavání* – přibližně v 60%, o polovinu méně pak *potápění*). Asi čtvrtina pojmů v této kategorii je spojena s hygienou. Podrobnější výsledky je možno vyčíst z grafu 8.

Graf 8 Klasifikace účelu použití vody pro člověka

Zajímavou kategorií byl **osobní zážitek dětí** pojící se k vodě. V celkovém poměru tvoří zážitky přibližně jen 6% ze všech správných pojmů (cca 10% u 3-4 letých dětí, cca 5% u dětí 5-6 letých). Dívky průměrně uváděly zážitek častěji (7,81%) než chlapci (5,36%). Následující tabulka ukazuje rozložení četnosti pojmů v rámci kategorie zážitek. Z ní je patrné, že nejvíce zážitků uváděly děti 3leté, nejméně pak 4leté. Není patrná přímá úměra v závislosti na věku dítěte, tzn. čím by bylo starší, tím méně zážitků by uvedlo, přesto lze na základě získaných dat říci, že zážitky spíše uváděly mladší děti.

Tabulka 2 Rozložení odpovědí dětí v kategorii osobní zážitek dle věku a pohlaví

3 roky	4 roky	5 let	6let	3-4 roky	5-6 let	CH	D	Celkem
36,8	16,2	27,9	19,1	52,9	47,1	38,2	61,8	100,0

Nejčastěji to byly zážitky spojené s koupáním u všech věkových kategorií i pohlavím, vyskytly se ale i velmi individuální situace. V kategorii koupání např.: „*koupala jsem se s tetou*“ (D, 3r.); „*v moři jsem se potápěl jeli jsme tam s maminkou jako malí*“ (Ch, 3r.); „*u nás na plavání je zelená voda*“ (CH, 3r.). V té souvislosti si vybavovaly i hrátky s vodou: „*voda se hází na děcka*“ (D, 3 r.); „*polívali jsme se kelímkama*“ (CH, 5r.). Poměrně často děti hovořily o zážitku spojeným s nebezpečím: „*může být hluboká a tam jsem jela na loďce, kdybych spadla, utopila bych se*“ (D, 3r.); „*v moři najednou na mě přišla vlna a kutálel jsem se*“ (CH, 3r.); „*byli jsme u moře a na té vodě byla velká vlna, která mě málem utopila*“ (D, 4r.); „*uplavala jsem na lehátku, jeden pán mě zachránil*“ (D, 5r.); „*topila jsem se v bazéně, když mě tatka neviděl*“ (D, 6r.). Objevily se také souvislosti se čtením: „*na chatě máme knihu o moři a čteme si z ní s dědou*“ (D, 3r.) nebo zážitek s druhými osobami: „*maminka nabírá do konvice vodu na kytky*“ (D, 5r.); „*děda chytil v přehradě rybku, dáváme jim žížaly nebo těsto*“ (CH, 5r.).

Koloběh vody byl zmiňován jen ojediněle (celkem pouze šestkrát, méně než 1%). Objevily se prekoncepty vypařování („*jak bude sluníčko, voda se roztopí*“, „*voda spadne a pak uschne*“). Dále děti zmínily, že „*padá z mraků*“ a „*řeka teče a pak se vlévá do moře*“. Zde je vidět, že koloběh (někdy také oběh) vody je již spíše vázán se školní výukou a navíc je to již koncept nabývací teoretické povahy a je komplexnějšího charakteru.

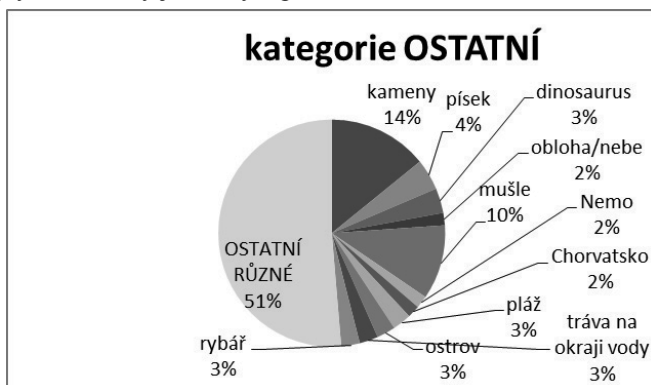
Asi třikrát více děti uváděly pojmy vztahující se k **vodnímu zařízení**, kterým jsme mysleli zařízení fungující ve spojení primárně s vodou (*vodotrysk, loďka/loď/člun, hadice, kohoutek, maják u moře, parník, ponorka, most, fontánka, konvice na čaj*). Převažovaly odpovědi chlapců, a to zejména 4 a 6ti letých. Opět

119

je, že prevažuje nad faktem, že voda je průhledná – a s ní se děti setkávají častěji např. při hygieně). Vliv obrazového materiálu zde bude nejspíše značný. To se odrazilo i v kresbách dětí, kde je voda vždy modře (pokud mělo dítě k dispozici modrou). Zajímavý je pojem „bílá voda“ – dítě se tak snažilo popsat, že voda nemá žádnou barvu.

Zhruba 10% všech pojmů souvisejících s vodou, jež děti uváděly a kreslily, jsme pro jejich rozmanitost zařadili do kategorie ostatní. Celkem bylo zmíněno 68 různých pojmů, z nichž však 56 byl zmíněno jen jedenkrát. To svědčí o velké představivosti dětí. Zajímavý byl výrok „*slunce spadne do vody*“ – dítě zde myslelo na západ slunce. Rozložení pojmů v této kategorii, které byly uvedeny více než jednou, zachycuje graf č. 10. Dětem se v souvislosti s vodou vybaví nejčastěji *kameny* a *mušle*, tedy přírodniny, které jsou běžně dostupné. Ostatní pojmy byly zmiňovány jen malým procentem dětí.

Graf 10 Pojmy v kategorii ostatní související s vodou

Nyní se na základě výsledků výzkumné sondy pokusíme navrhnout **kurikulum s tématem vody vycházející z analýzy dětských představ**. Pokud využijeme jednotlivé kategorie, pak je možno otevřít téma vody výukou o vodních živočiších, jejichž spojení s vodou je u dětí nejčastější. Tento pohled na vodu můžeme nazvat **biologický**. Zvířata jsou pro děti motivační a tímto je možno otevřít výuku o vodě – jako domově řady zvířat a důležité součásti života pro všechna zvířata. Poté bychom mohli připojit pohled **geografický** – místo výskytu - a to z toho důvodu, že některá zvířata žijí v moři, některá v řece, rybníku apod. S dětmi by učitel mohl objevovat souvislosti mezi např. stavbou těla živočicha a jeho životním prostředím. Lze také zkoumat, jak se liší voda v rybníku a řece, kde se nacházejí jaké vodní plochy v okolí školy. Voda je samozřejmě důležitá nejen pro zvířata, ale i rostliny a člověka, což si uvědomují i malé děti. Proto je vhodné navázat pohledem **sociálním** – užití vody pro

človeka. To je pomerne široké téma, ktoré môžeme členiť na menšie tematické celky (viz tabuľka 3). Již mnohem méně (a vzhľadom k veku je to pochopiteľné a očakávané) deti vnímaly vodu z fyzikálne-chemického pohľadu, ničméně i tyto pojmy byly zmíněny, zejména, co se týče vlastností vody, převážně fyzikálních. I ty jsou z velké části pozorovatelné za využití např. demonstračních pokusů. Snaživý učitel si zdroje jistě najde (populárně naučné literatury či zdrojů na internetu je spousta), např. viz Šimik, 2011.

V následující tabulce se pokoušíme shrnout jednotlivé pohledy na fenomén vody z hlediska přírodovědného obsahu. Neklademe si nárok na úplnost, spíše o nástin, od kterého by mohl tvořivý učitel vyjít při konstrukci výchovně-vzdělávacích činností.

Tabuľka 3 *Téma vody z různých pohledů vycházejících s prekonceptů dětí*

Pohľad	HLAVNÍ OKRUH	DÍLČÍ TEMATICKÉ CELKY	Příklady pojmů	Příklady činností
biologický	Voda jako domov živočichů a rostlin	Sladkovodní živočichové Mořští živočichové Použití vody pro živočichy (pití, prostředí k životu)	Vybrané druhy živočichů a rostlin rostoucí v okolí školy	Pozorování vodních živočichů, Chov v akváriu
geografický	Místa výskytu vod na zemi	Voda v mořích, oceánech Voda v řekách, jezerech Voda v rybníku Voda na rostlinách	Rybník, řeka, jezero, moře, oceán, potok, kaluž, vodní nádrž, pramen, studánka	Vycházka k prameni, exkurze, čištění potůčku, studánky, pozorování kaluže
sociální	Voda v životě lidí	Použití k přežití (pití, vaření) Použití k odpočinku (volný čas u vody) Použití k hygieně Vodní zařízení – sloužící k přepravě, uchování vody aj. Bezpečnost u vody	Pitná voda Bazén, koupaliště Vana, umyvadlo, sprcha... Vodní kohoutek, parník, loď, ponorka Utonutí, první pomoc	Jednoduché vaření Zážitky z prázdnin, dovolené u vody Zkoumání různých druhů nápojů
fyzikálně-chemický	Vlastnosti vody	Barva Chuť Teplota Forma vody Počasí	Průhledná, modrá Led, sníh, pára, déšť, rosa Studená, teplá, vařící	Pokusy s vodou, pozorování Zaznamenávání počasí

Jednotlivé pohledy je žádoucí rozvinout z hlediska ochrany životního prostředí. Tento pohled jsme nazvali **environmentální**. Tabulka opět naznačuje, jakými tématy je možno koncipovat přírodovědnou výuku.

Tabulka 4 *Environmentální pohled v jednotlivých tematických celcích*

HLAVNÍ OKRUH	TEMATICKÉ OBLASTI
Voda jako domov živočichů a rostlin	Ohrožení živočichové Ropné a jiné ekologické havárie
Místa výskytu vod na zemi	Místa ochrany vod – pásma I., II. stupně v blízkosti školy Skládky odpadu u vod, jejich znečištění Oblasti sucha
Voda v životě lidí	Šetření s vodou Správné a špatné aktivity u vody (např. mytí auta) Čističky odpadních vod Povodně a regulace koryt řek Zdravé stravování (sladké nápoje) Doprava a průmysl a jejich působení na vodu
Vlastnosti vody	Pitná voda a její ochrana Čištění vody

Při všech aktivitách je vhodné vycházet z bezprostředního okolí školy. Výbornou pomůckou je mapa (plán) okolí školy, z něhož lze vyčíst vodní zdroje, zajímavá místa, která jsou vhodná k návštěvě. Voda je v našich zeměpisných šířkách stále ještě relativně velmi levná, ale jsou místa na světě, kde má větší cenu než zlato. Tímto příspěvkem jsme chtěli nahlédnout na uvažování dětí o vodě. Z výsledků je patrné, že předškolní děti vnímají vodu převážně pozitivně, nevnímají ekologické problémy (např. znečištění vod) nebo jen velmi ojediněle. Vzhledem ke globálnímu vývoji světa je však nutné na tuto problematiku děti upozorňovat a vycházet z jejich konceptů vody. Na nich můžeme stavět a rozvíjet je směrem k trvale udržitelnému rozvoji, konkrétně k účtům k vodě, její ochraně a šetření s ní, aby tyto koncepty dětí mohly být platné ještě za 100 let.

Literatúra

BÍLEK, M. Konstruktivismus a výuka přírodovědným předmětům. In NEZVALOVÁ, D. *Konstruktivismus a jeho aplikace v integrovaném pojetí přírodovědného vzdělávání*. Olomouc : UP, 2006. ISBN 80-244-1258-6, s. 41-60.

KAŠČÁK, O. 2002. Poznávania a učenia sa v teórii radikálneho konstruktivismu. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2002, roč. LIV, č.5, s.418-430.

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

KORTHAGEN, F. a kol. 2011. *Jak spojit praxi s teorií: Didaktika realistického vzdělávání učitelů*. Brno : Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-221-5.

LUKÁŠOVÁ, H. 2010. *Kvalita života dětí a didaktika*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-784-8.

NEZVALOVÁ a kol. 2007. *Konstruktivismus v integrovaném pojetí přírodovědného vzdělávání – závěrečná zpráva o výzkumu vybraných prekonceptů z oblasti přírodovědného vzdělávání*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2007. ISBN 978-80-244-1686-1. z WWW: <<http://www.science.upol.cz/clanky/prekoncepty.pdf>>

PUPALA, B. – OSUSKÁ, L. 2000. Vývoj, podoby a odkazy teórie konštruktivismu. In *Pedagogická revue*. ISSN 1335-1982, 2000, roč. LII, č. 2, s.101-114.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. 1. vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. [cit. 2012-09-05]. ISBN 80-87000-00-5. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf>.

SPILKOVÁ, V. 2005. Obrat k dítěti jako východisko školské reformy. In *Pedagogika*. ISSN 0031-3815, 2005, roč. LV, č. 2, s. 87-90.

ŠKODA, J. – DOULÍK, P. Výzkum dětských pojetí vybraných přírodovědných fenoménů z učiva fyziky a chemie na základní škole. In *Pedagogika*. ISSN 0031-3815, 2006, roč. LVI, č. 3, s. 231-245.

Kontaktní údaje

Mgr. Ondřej Šimik, PhD.

Ostravská univerzita v Ostrave

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky primárního a alternativního vzdělávání

Mlýnská 5

701 03 Ostrava

Česká republika

E-mail: ondrej.simik@osu.cz

ENVIRONMENTÁLNA VÝCHOVA A DIGITÁLNE TECHNOLÓGIE V MATERSKEJ ŠKOLE

ENVIRONMENT EDUCATION AND DIGITAL TECHNOLOGY IN INFANT SCHOOL

Hedviga Kochová

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike environmentálnej výchovy v materskej škole s využitím digitálnych technológií. Svojim obsahom naplňa jeden z cieľov konferencie – poukázať na realizáciu environmentálnych aktivít a projektov so zapojením detí, učiteľov, rodičov a verejnosti. Aktivita prezentované v príspevku sú zamerané na vykonávanie výchovno-vzdelávacej činnosti v exteriéri.

Kľúčové slová

Materská škola, environmentálna výchova, digitálne technológie.

Resumé

The article discusses the issue of enviromental education using digital technologies in pre- school. It shows one of the main aims of the conference – realization of enviromental activities and projects involving children, teachers, parents and the public. In this article the activities that are presented are based on outdoor educational activities.

Kľúčové slová

Infant school, environment education, digital technology.

Príspevok svojim obsahom naplňa jeden z cieľov konferencie – poukázať na realizáciu environmentálnych aktivít a projektov so zapojením detí, učiteľov, rodičov a verejnosti. Chceme poukázať na možnosti realizácie environmentálnych aktivít prostredníctvom digitálnych technológií.

Ústava Slovenskej republiky (1992) vo svojom obsahu vymedzuje občanom Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva. V tomto oddiele sa hovorí, že: 1. Každý má právo na priaznivé životné prostredie. 2. Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. 3. Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky. 4. Štát dbá o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a účinnú starostlivosť o

životné prostredie. Obsah týchto práv a povinností naplňuje celoživotný proces - environmentálna výchova. Environmentálna výchova rozvíja osobnosť nezámerne alebo cielene v troch rovinách. Vo vzťahu k sebe: podpora a rozvoj sebaúcty, sebadôvery, sebauvedomenia. Rozvíja sa celá osobnosť, pričom sa podstatne mení environmentálne vedomie. Vo vzťahu k iným ľuďom: výchova k úcte a dôvere k iným ľuďom. Rozvíja sa skupinová a aktívna zodpovednosť. Vo vzťahu k životnému prostrediu: vnútorná zmena človeka a jeho vzťah k životnému prostrediu. Vedie k schopnosti chrániť, používať a podporovať lokálne a globálne životné prostredie. Environmentálna výchova prechádza od lokálnych ku globálnym problémom ľudstva a takto je vnímaná ako jedna z prierezových tém štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0.

Pri projektovaní environmentálnej výchovy do edukačného procesu v materskej škole by sme mali vychádzať z faktu, že deti v predškolskom veku majú veľkú schopnosť empatie, sú vnímavé, citlivé a ľahko sa nadchnú. Nemajú žiadne zlé návyky alebo sa ich dá ľahko ovplyvniť. Je to obdobie pre vytvorenia vzťahu k prírode.

Súhlasíme s názorom M. Miňovej a kol. (2005), že možnosti realizácie environmentálnej výchovy sú veľmi široké a môžeme ich uskutočňovať počas celého pobytu v materskej škole. V rámci realizácie environmentálnej výchovy poskytujeme dieťaťu možnosť rozvíjať sa integrovane vo všetkých oblastiach rozvoja:

- v kognitívnej — získať primerané poznatky o ochrane prírody, vypestovať si základné návyky ekologického konania, spoznávať prírodu a jej význam,
- v sociálno-emocionálnej — rozvíjať emocionálny vzťah k prírode, ochrane života, vnímať krásy prírody, vyjadriť svoje city k okoliu, naučiť sa niest zodpovednosť za svoje konanie,
- v perceptuálno-motorickej — rozvíjať zmyslové vnímanie, koordináciu zmyslových a pohybových orgánov, rozvíjať motorické zručnosti a sebaobslužné pracovné návyky potrebné pri ochrane prírody a životného prostredia.

Aj keď z prvého pohľadu možno environmentálna výchova a digitálne technológie nemajú veľa spoločného, keďže podľa verejnej mienky digitálne technológie odpútavajú človeka od prírody. Toto je prvotný pohľad, ale pri precíznejšom môžeme digitálne technológie vhodne využiť ako prostriedok, ktorý podporuje metódy environmentálnej výchovy. K najcennejším metódam, ktorými sa deti zoznamujú s okolitou prírodou je priame pozorovanie rastlín a živočíchov na vychádzkach, v školskej záhrade, na lúke a pod. Experiment je metódou založenou na poznaní na základe vlastných skúseností. Detské pozorovanie, experimentovanie môžeme podporiť rôznymi pomôckami. Digitálne technológie pomáhajú toto pozorovanie, experimentovanie dokumentovať (fotoaparát, digitálna kamera), precizovať (digitálny mikroskop).

Pomáhajú sústrediť sa na detail. Naratívne techniky spájajú vedomosti žiakov s tvorivosťou. Deti si môžu svoj vlastný príbeh nielen vyrozprávať, ale prostredníctvom mikrofónu nahráť

Slovenský trh ponúka učiteľom pre deti predškolského veku tieto digitálne hračky, ktoré považujeme za vhodné na spojenie s environmentálnou výchovou: mikroskop, detektor kovov, mikrofón, fotoaparát, kamera, hovoriace štipce, resp. body, rozprávajúci fotoalbum.

Využívanie digitálnych technológií podporuje činnosťno-procesuálny charakter výchovy a vzdelávania. Pri použití exteriéri odporujú všeobecnému názor, že obmedzujú deťom pohyb a držia ich mimo pobytu vonku. Environmentálna výchova je o kontakte s prírodou, o jej pochopení. Prostredníctvom digitálnych technológií môže byť atraktívnejšia, zaujímavejšia, samostatnejšia. Deti sú v riešení úloh prostredníctvom elektronických hračiek komunikatívne, vytrvalé, pozorné a súdržné.

V ďalšej časti príspevku by som rada predstavila konkrétne možnosti. Pre všetky činnosti je vhodné deti rozdeliť do skupín, v ktorých budú mať jasne stanovenú pozíciu, resp. budú si ich striedať. Ak pochopia prácu s digitálnymi hračkami, prítomnosť učiteľky je v tomto prípade naozaj len kooperujúca a koordinujúca.

Pani Zem (zloženie pôdy, živá a neživá príroda...)

- fotoaparát, videokamera, mikroskop, detektor kovov

Deti sa zahrajú na malých výskumníkov. Prostredníctvom digitálneho mikroskopu si zaznamenávajú čo všetko sa v zemi ukrýva. Kameraman/fotograf dokumentuje celý priebeh výskumu. S pomocou detektoru zisťujú prítomnosť kovov. Cieľom je poznať význam pôdy a tým, aký úžitok nám pôda prináša. Pochopiť, prečo je dôležité prechovávať k pôde úctu. Aký je vzťah medzi živou a neživou prírodou.

Život v lese, na lúke (poznávanie stromov, zvukov prírody...)

- hovoriace štipce, mikrofón, videokamera

Hovoriace štipce (nahrávajú a prehrávajú 10 sekúnd zvuku) deťom prezradia ako sa nazývajú jednotlivé stromy, kry, rastliny. S pomocou digitálneho mikroskopu poznávajú a dokumentujú detaily kôry, listov, kameňov. Viac informácií sa môžu dozvedieť z hovoriacich bodov, ktoré učiteľky môžu rozmiestniť v blízkosti pozorovaných objektov (nahrávajú a prehrávajú 30 sekúnd zvuku). Poznávajú ich samozrejme aj zmyslami – napr. povrch, vôňa, zvuk. Zvuky nahrávajú prostredníctvom mikrofónu, kamery.

Stopy živočíchov

- fotoaparát, rozprávajúci fotoalbum.

Prostredníctvom fotoaparátu si deti samé fotia stopy ľudí, väčších i drobných živočíchov, všimajú si hmyz v okolí materskej školy, na prechádzkach v lese, Spoznávajú spôsob života, čím sa živia, ako žijú počas roka. Pozorujú,

dokumentujú, pomenovávajú. S pomocou učiteľky si do rozprávajúceho fotoalbumu vložia fotky, ktoré si samé okomentujú.

Učiteľka si z detského „materiálu“ môže vytvoriť prezentáciu, video a ďalej ju využívať v edukačnom procese v interiéri školy. Keď sa v materskej škole nachádza interaktívna tabuľa, prostredníctvom vhodného programu si pripraví úlohy na triedenie, priradovanie, prerozprávanie príbehu... V súčasnej dobe sú ponúkané interaktívne tabule pre prácu jedného, dvoch alebo aj troch detí.

Nielen digitálne hračky je možné využívať pri environmentálnej výchove v materskej škole. ďalšou možnosťou je edukačný program, ktorého obsah je zameraný na ochranu prírody a životného prostredia. Ružový Panter v programe *Zachraňujeme planétu Zem* sa snaží deťom ukázať, čo všetko je potrebné urobiť pre ochranu našej prírody a životného prostredia. Deti zoznami s problémom znečisťovania ovzdušia, vypúšťaním odpadu do oceánov a riek, kontamináciou podzemných vôd, triedenia odpadu, ochrany prírody, atď.. Hra má niekoľko úrovní, je určená pre deti od piatich rokov.

Cieľom programu *Záchrana zvieratiek* je rozvíjať u detí zručnosti v Safari dobrodružstve. Ružový Panter pomáha ochrancom prírody zachrániť ohrozené druhy zvierat. Deti čaká dobrodružstvo plné hier, ktoré pomôžu rozvíjať ich pamäť, obohatia ich vedomosti a pomôžu im naučiť sa riešiť najroznejšie problémy. Hra je určené deťom od 4 rokov.

S cieľom využívať digitálne technológie pri procese výučby v materskej škole by bolo vhodné informovať rodičov. Rodičia by mali mať istotu, že čas strávený pri práci s digitálnymi hračkami, pri počítači je cielený, zmysluplný a samozrejme primeraný.

Na učiteľovom didaktickom uvažovaní je prepojenie na prvý pohľad dvoch odlišných svetov. Inšpiráciu na prírodovedné aktivity v bezprostrednom prostredí materskej školy ponúka R. Bernátová (2011). Obmena týchto aktivít s využitím digitálnych technológií je na pedagogickom majstrovstve učiteľiek.

Literatúra

BERNÁTOVÁ, R. 2011. Príroda a dieťa predškolského veku. In *Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania*. Prešov: Rokus, 2011. ISBN 978-80-555-0468-1.

MIŇOVÁ, M., GMITROVÁ, V., KNAPÍKOVÁ, Z., MOCHNÁČOVÁ, H. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005. ISBN 80-89055-53-2.

Ústava Slovenskej republiky. Bratislava: 1992.

*Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou
detí predškolského veku*

Kontaktné údaje

Mgr. Hedviga Kochová, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Pedagogická fakulta

Ul. 17. Novembra 15

081 16 Prešov

Slovenská republika

E-mail: hedviga.kochova@unipo.sk

ČLOVEK - SÚČASŤ PRÍRODY

MAN - PART OF NATURE

Monika Miňová – Iveta Sokáčová

Abstrakt

Environmentálna výchova v živote dieťaťa predškolského veku má nezastupiteľné miesto. Realizácia projektu priamo v prírode má na deti a ich kognitívny a socio-emocionálny rozvoj veľký vplyv. V príspevku uvádzame výsledky prieskumného bádania.

Kľúčové slová

Projekt, environmentálna výchova.

Resumé

Environmental education in the life of a child under school age is irreplaceable. The project directly in nature to the children and their cognitive and socio-emotional development of great influence. The paper presents the results of exploratory research.

Key words

Project, environmental education.

Veľmi často sa stotožňuje ekologická výchova a environmentálnou výchovou. Kým cieľom ekologickej výchovy je, aby sa deti zaoberali témou prírody a životného prostredia, environmentálna výchova (environment je anglický výraz pre prostredie, okolie) je výchova jedinca, ktorého hodnotový systém mu umožní múdro a citlivo konať v prospech ochrany a zachovania života vo všetkých jeho formách, ktorý bude ochotný preberať zodpovednosť za svoje konanie a prijímať dobrovoľnú skromnosť ako spôsob života únosne zaťažujúce životné prostredie.

Krátka (2001/2002, č. 2, s. 30) uvádza že, environmentálna výchova je výchova prostredníctvom, čiže ide o využívanie životného prostredia ako zdroja učenia, zručnosti, spôsobilosti a kompetencií. Je to výchova o životnom prostredí, učí ako poznávať lokálne alebo širšie životné prostredie, chápanie prírodných a ľudských systémov a ich interakcií. Výchova pre životné prostredie ovplyvňuje formovanie postojov a hodnôt tak, že u subjektov výchovného procesu sa rozvíja zmysel pre zodpovednosť za svoje činy a empatie k životnému prostrediu.

Žiadny z naznačených aspektov by sa nemal uplatňovať osobitne, ale len ako súčasť celkového prístupu.

Prírodovedné poznávanie, orientované na zoznamovanie sa dieťaťa so zákonitosťami obklopujúcej prírodnej reality, s javmi a súvislosťami v nej existujúcimi, na uvedomovanie si jej významu a hodnoty, uspokojovanie (saturovanie) detského poznania, prežívania a konania, orientovaného na dosiahnutiekvalitatívnych zmien v chápaní zmyslu a významu environmentálnych postojov, na formovanie svetonázoru a nadobúdanie elementárnych poznatkov o Zemi a vesmíre, je platformou pre nadobúdanie prírodovednej gramotnosti detí v materskej škole. Prírodovedné vzdelávanie integrálne zahŕňa nielen oblasť súvisiacu s poznaním konkrétnych súčastí prírody a prírodných javov, ale je nosnou aj pre oblasť environmentálneho povedomia (Lopušná – Lipnická In Bernátová, 2011).

Za optimálne považujeme sústrediť pozornosť v rámci environmentálnej výchovy na rozvíjanie základných funkcií osobnosti jedinca, čo môže výrazne ovplyvniť celý jeho hodnotový systém, vedomostnú základňu, ale aj sociálne, emocionálne a komunikatívne kompetencie (Miňová et al, 2005, s. 6).

Prieskumná časť

Cieľom projektu bolo podnecovať u detí prostredníctvom aktivít v socio-emocionálnej oblasti kladný vzťah k prírode, potláčanie ničiteľského pudu. Projekt so zameraním na pozitívne správanie sa detí k životnému prostrediu, k prírode, kde si deti cez zážitkové učenie osvoja poznatky o prírode a jej ochrane, spoznávanie prírody cez citové väzby a prirodzenú detskú zvedavosť, čo znamená zažiť, precítiť, vidieť, počuť, bol realizovaný počas pobytu detí v Škole v prírode a v materskej škole v čase od 7:00 do 16:30 celý týždeň od pondelka do piatku. Projektu sa zúčastnilo 20 detí vo veku 5-6 rokov. Dieťa sa neučí z pasívne vnímanej rozmanitosti zážitkov, ale predovšetkým z výsledkov činností, ktoré samo iniciovalo. Tento projekt sa realizoval viacej v prírodnom prostredí, ako v triede materskej školy, čo vlastne umožnilo deťom vnímanie a prijímanie podnetov všetkými zmyslami priamo v prírode a z prírody.

Výber kurikulárneho projektu „**Človek – súčasť prírody**“ – nie je náhodný. Človek je súčasťou prírody, je s ňou úzko spätý, je preňho zdrojom poznania, dáva mu príležitosť na konkrétne zmyslové vnímanie a poznávanie. Zodpovedný vzťah k prírode pomáha formovať aj vzťah k ľuďom. Nevhodný vzťah k prírode signalizuje, že v osobnosti dieťaťa sú nežiaduce prvky, ktoré by sa neskôr mohli prejavíť aj v správaní sa takéhoto jedinca v spoločnosti.

Táto problematika je jednou z dôležitých prierezočných tém v Štátnom vzdelávacom programe ISCED 0 - predprimárne vzdelávanie (2008). Vzhľadom k tomu je potrebné zabezpečiť priamy kontakt detí s prírodou, z dôvodu získania hodnotných skúseností. Rozhodli sme sa pripraviť kurikulárny projekt, ktorý

je svojou konštrukciou prepojený s ostatnými prostriediami, využitelnými pre učenie sa a vyučovanie. Ako podnet a motiváciu sme čerpali z knihy Dizajn procesu výučby v materskej škole, ktorej autorom je Kostrub a kol. (2005) .

Na získanie aktuálnych informácií o poznatkoch, ktoré deti majú pred začiatkom projektu a po jeho skončení sme použili pracovné listy, ktoré nám poslúžili na vstupné a výstupné meranie detí. Úlohy uvedené pri každom pracovnom liste boli zároveň aj hodnotiacou škálou. Za každú splnenú úlohu bol dieťaťu pridelený jeden bod.

Úloha č. 1 - Čo je les?

1. Ktoré zvieratko nepatrí do lesa?
 2. Čo ešte do lesa nepatrí?
 3. Obrázok si vykreslí a nechaj nevykreslené to, čo do lesa nepatrí.
- Spolu : maximálny počet - 3 body

Úloha č. 2 - Kde žijú?

1. Modrou farbičkou prirad' zvieratá k vode.
 2. Zelenou farbičkou prirad' zvieratá k lesu.
 3. Červenou farbičkou prirad' zvieratá k lúke.
 4. Žltou farbičkou prirad' zvieratá k ZOO.
 5. Ktoré zvieratko ostalo nepriradené nikde?
 6. Obrázok vykreslí a zvieratko, ktoré ostalo nechaj nevykreslené.
- Spolu: maximálny počet – 6 bodov

Úloha č. 3 - Na výlete

1. Utvor skupinu hmyzu – modrou
 2. Utvor skupinu hríbov – zelenou
 3. Utvor skupinu plazov – červenou
 4. Vykreslí v každej skupine čo je nebezpečné pre človeka.
- Spolu: maximálny počet – 4 body

Úloha č. 4 - Prečo potôčik nežblnká

1. Vykreslí obrázok podľa symbolov pod obrázkom – Čo chytí žabky?
 2. Horný obrázok vykreslí, čo nepatrí do potôčika označ modrou farbičkou.
- Spolu: maximálny počet – 2 body

Úloha č. 5 - Môj kamarát les

1. Vykreslí obrázok, ktorý ste podobá na to čo ste videli v lese pri jeho čistení.
2. V dolnom obrázku dokreslí stromy spojením prerušovaných čiar.

3. Obrázok vykreslí a dokreslí kvety

Spolu: maximálny počet – 3 body

Úloha č. 6 - Letné kvety

1. Liečivý kvietok spoj s obrázkom v kruhu
2. Záhradné kvety dáme do skupiny žltou farbičkou
3. Lúčne kvety dáme do skupiny zelenou farbou
4. Lúčne kvety vykreslí.

Spolu: maximálny počet – 4 body

Úloha č. 7 - Jar pri rybníku

1. Ktoré zvieratko nežije pri rybníku?
2. Dokreslí konáre a lístie na vŕbe.
3. Na čo sa premenila vŕba?
4. Obrázok si vykreslí.

Spolu: maximálny počet – 4 body

Úloha č. 8 - Čisto doma – čisto vonku

Pospájaj čiarami odpadky a kontajnery na separovaný odpad.

1. Odpadky zo skla – modrou.
2. Odpadky z plastov – zelenou.
3. Odpadky z kovu – žltou.
4. Odpadky z papiera dáme do skupinky hnedou farbou.
5. Označ červenou, čo do smetného koša nepatrí (jablko).
6. Čo do smetného koša patrí – čiernou.

Spolu: maximálny počet – 6 bodov

Úloha č. 9 - Mokrá hádanka

1. Vykreslí kto potrebuje vodu k životu (označ obrázok modrým trojuholníkom).
2. Vykreslí na čo potrebujeme vodu? Obrázky označ červeným kruhom.
3. Horný obrázok vykreslí.

Spolu: maximálny počet - 3 body

Úloha č. 10 - Kvapôčkový kolotoč

1. Na hornom obrázku vykreslí ako prúdi voda v prírode (Dokreslí strom a všetky stromy na obrázku vykreslí).
2. Vykreslí obrázky na ktorých nechýba voda.
3. Na čo sa zmenila voda na obrázku? (odpovedz).

Spolu: maximálny počet – 3 body

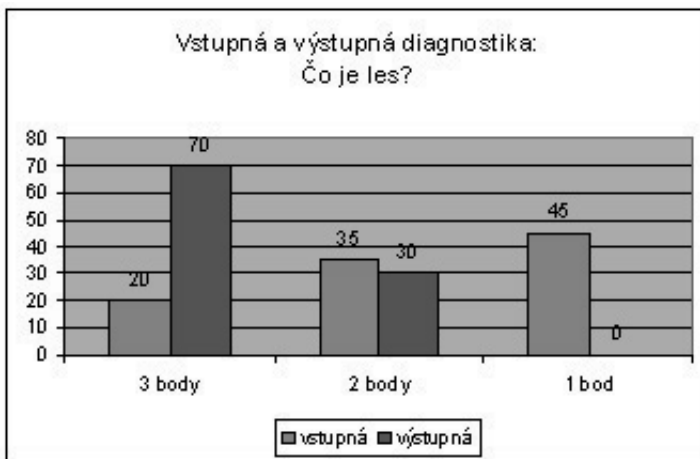
Úloha č. 11 - Zdravá a chorá príroda

1. Obrázok zdravej prírody vykreslí.
 2. Na obrázku chorej prírody prečiarkni, čo prírode škodí a nepatrí tam
- Spolu: maximálny počet – 2 body

Pri diagnostickej metóde prostredníctvom pracovných listov, ktorú sme zrealizovali pred a po realizácii projektu sme dôraz kládli na tieto kritéria:

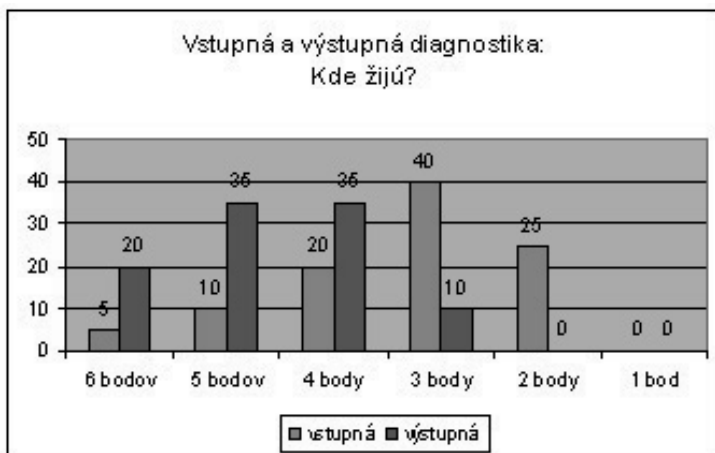
- a) či dieťa pracuje podľa pokynov učiteľky
- b) či sa dieťa vie sústrediť a pracovať v tichosti
- c) či dieťa pracuje čisto a spoľahlivo
- d) či dieťa potrebuje pomoc učiteľky
- e) či dieťa rozumie /nerozumie pokynom učiteľky

Vstupné a výstupné vyhodnotenie diagnostikovania detí uvádzame v nasledujúcich grafoch.

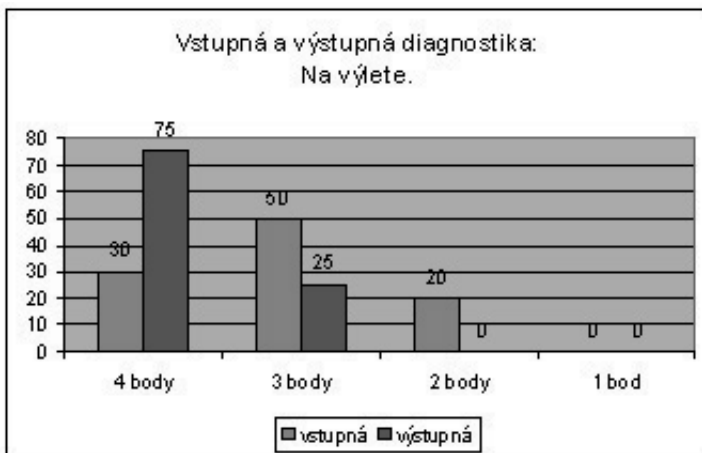
Graf 1

Pri vstupnom diagnostikovaní sme zistili že z trojbodovej úlohy 45% detí zvládlo za 1 bod, 35 % za 2 body a iba 20% za 3 body. Pri výstupnom diagnostikovaní sa bodovanie uskutočnilo už iba v 2 bodových rovinách. 70% detí zvládlo úlohu za 3 body a iba 30% za 2 body. V tejto úlohe došlo k výraznému zlepšeniu u detí.

Graf 2

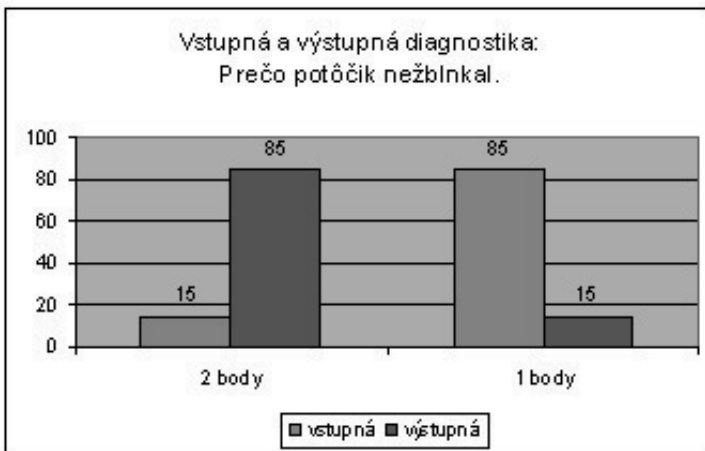
Táto úloha bola 6 bodová. Pri vstupnom diagnostikovaní ju deti zvládli nasledovne 25% detí za 2 body, 40% detí za 3 body, 20% detí za 4 body, 10% detí za 5 bodov a 5% detí za 6 bodov. Výstupné diagnostikovanie za 1 a 2 body 0% detí, 10% detí za 3 body, 35 % detí za 4 a 5 bodov a 20% za 6 bodov. Obsahu tejto úlohy bude potrebné pri opakovaní venovať vyššiu pozornosť.

Graf 3

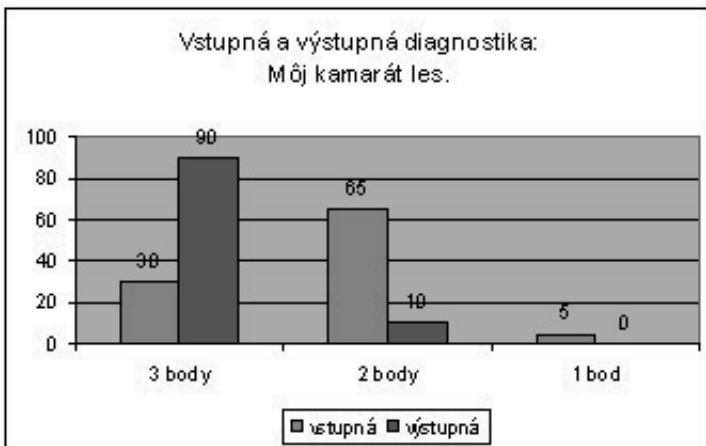
Realizáciou vstupného diagnostikovania 3 úlohy bola vedomostná úroveň detí takáto 20% detí splnilo úlohu za 2 body, 50% za 3 body a 30% za 4 body.

Výstupným diagnostikovaním bola bodová úroveň nasledovná 25% deti za 3 body a 75% deti za 4 body. Úspešnosť zvládnutia tejto úlohy pri výstupnom diagnostikovaní bola o 50% lepšia ako pri vstupnom diagnostikovaní.

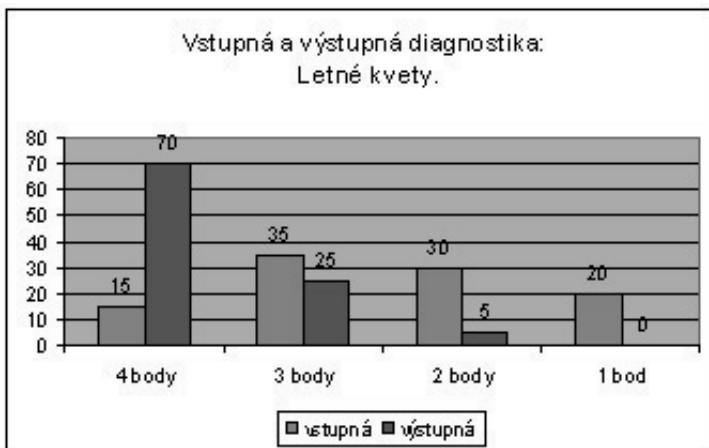
Graf 4

Úloha bola bodovaná v dvoch úrovniach vstupné diagnostikovanie ukazuje, že 85% deti zvládlo úlohu za 1 bod a iba 15% deti za 2 body. Po realizácii projektu sa tento stav zmenil 15% deti zvládlo úlohu za 1 bod a až 75% deti za 2 body.

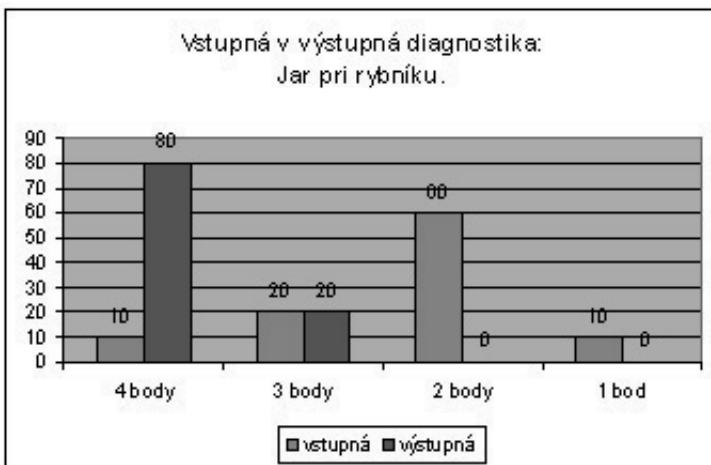
Graf 5

Vstupným diagnostikovaním, ktoré ukazuje, zvládnutie úlohy deťmi takto: 5% za 1 bod, 65% za 2 body a iba 30% za 3 body. Výstupné diagnostikovanie je už o veľa lepšie 5% detí zvládlo úlohu za 2 body, 25% detí za 3 body a 70% detí za 4 body, čo je o 55% viac ako pri vstupnom diagnostikovaní. Je vidieť, že realizáciou projektu v tejto úlohe došlo k najväčšiemu zlepšeniu u detí.

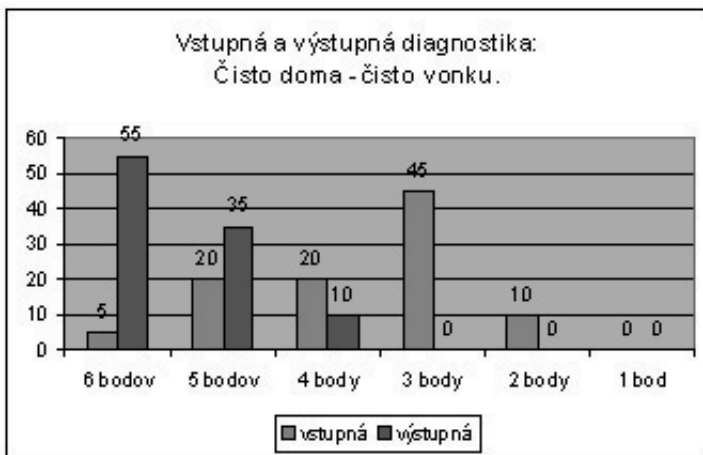
Graf 6

Úlohu o letných kvetoch zvládli deti pri vstupnom diagnostikovaní 15% za 4 body, 35% za 3 body, 30% za 2 body a 20% za 1 bod. Pri výstupnom to bolo o podstatne viac lepšie 70% detí za 4 body 25% detí za 3 body a 5% detí za 2 body. Problematike rastlín a kvetov sa budeme musieť v nasledujúcom období viac venovať.

Graf 7

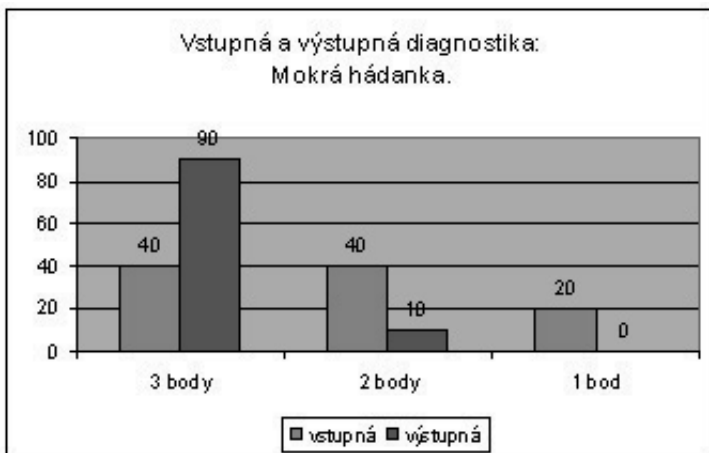
Vstupné diagnostikovanie nám potvrdilo, že v tejto úlohe bola vedomostná úroveň detí rôznorodá od úrovne 4 bodov až po úroveň 1 bod. Pri výstupnom diagnostikovaní sa potvrdilo zlepšenie v otázke 4 bodového hodnotenia o 70% a 20% detí za 3 body. Pri vstupnom a výstupnom diagnostikovaní úlohu za 3 body zvládlo 20% detí.

Graf 8

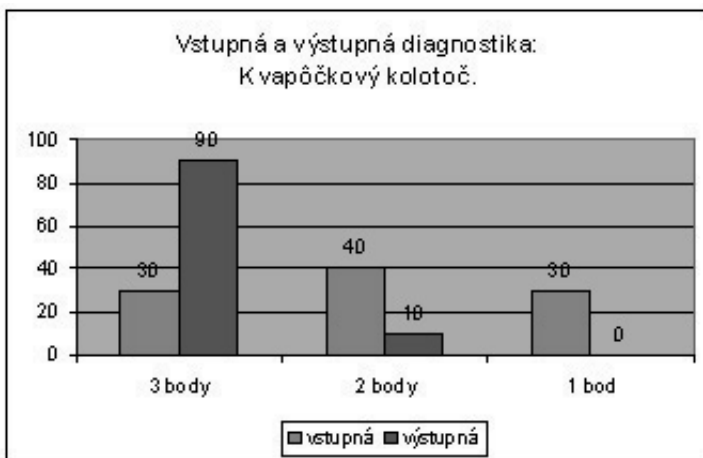
Táto úloha bola za 6 bodov a výsledky vstupného diagnostikovania sú taktiež rôznorodé. Deti sa pohybovali na úrovni od 2 do 6 bodov. Pri výstupnom

diagnostikovaní 6 bodov dosiahlo 55% detí, 5 bodov 35% detí a 3 body 10 % detí.

Graf 9

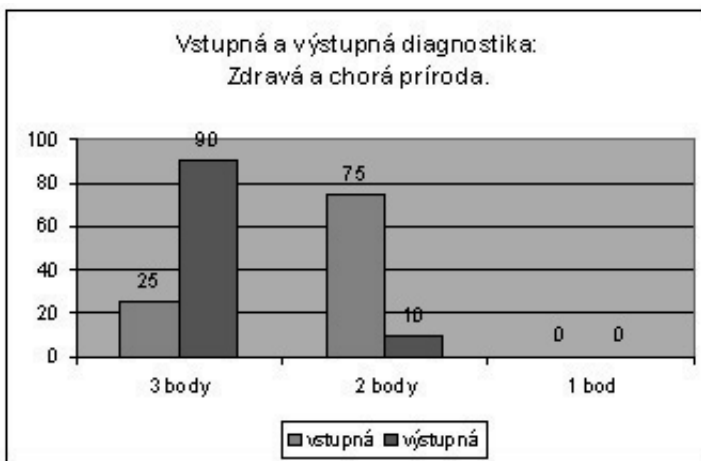
Hodnotenie vstupného diagnostikovania nám ukazuje rôznorodú úroveň u detí pri úlohe č. 9. Pri výstupnom diagnostikovaní až 90% detí dosiahlo úroveň 3 bodov a 10% detí úroveň 2 bodov.

Graf 10

V trojbodovej úlohe pri vstupnom diagnostikovaní ju 30% detí splnilo, 40% za 2 body a 30% za 1 bod. Výstupné diagnostikovanie ukazuje výrazné zlepšenie

u detí. 90% detí dosiahlo pri diagnostikovaní 3 body a 10% detí 2 body.

Graf 11

V úlohe č.11 vstupné diagnostikovanie 25% detí zvládlo za 3 body a 75% detí za 2 body. Výstupnú diagnostiku zvládlo 90% detí za 3 body a 10% za 2 body.

Posledné 3 otázky (č.9 - 11) majú vo výstupnej diagnostike rovnaké výsledky, čo potvrdilo, že realizácia projektu zvýšila vedomostnú úroveň, ale aj socio – emocionálne kompetencie dieťaťa vo vzťahu k prírode.

Záver

Môžeme konštatovať, že takto cielené projekty, ktoré sú realizované priamo v prírode, majú najväčší efekt pre deti po stránke kognitívnej, ale najmä po stránke socio-emocionálnej. Zapojením detí do projektu Človek - súčasť prírody sa deti výrazne zlepšili vo všetkých meraných úlohách. Preto odporúčame realizovať cielené a systematicky pripravené krátkodobé ale najmä dlhodobé projekty počas školského roka priamo v prírodnom prostredí, ktoré je najväčšou inšpiráciou a zdrojom poznania nielen pre detí, ale aj pre nás dospelých.

Literatúra

BERNÁTOVÁ, R.: Príroda a dieťa predškolského veku. In *Zborník z vedecko-odbornej konferencie Manažment a marketing trvalo udržateľného rozvoja z pohľadu predprimárneho vzdelávania*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu, 2011. ISBN 978-80-555-0468-1.

HRDLIČKOVÁ, V. 2009. Environmentální výchova v pregraduální přípravě budoucích učitelů Preprimárního vzdělávání. In *Súčasnosť a budúcnosť predprimárnej edukácie*, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: PF PU, 2009. s. 135 – 140. ISBN 978-80-555-0006-5.

KOSTRUB, D. a kol. 2006. *Dizajn procesu výučby v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2006, ISBN 80–89055–56-7.

KRÁTKÁ, K.: Environmentálna výchova. In *Predškolská výchova*. roč. LVI, č.2, 2001 / 2002, s. 30-32, ISSN 0032-7220.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPÍKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, H. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005. ISBN 80- 808045-53-2.

Kontaktné údaje

PaedDr. Monika Miňová, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Pedagogická fakulta

Ul. 17. novembra 15

080 01 Prešov

Slovenská republika

E-mail: monika.minova@pf.unipo.sk

Mgr. Iveta Sokáčová

Súkromná pedagogická a sociálna akadémia EBG

Laborecká 66

066 01 Humenné

Slovenská republika

E-mail: iveta.sokacova@gmail.com

ENVIRONMENTÁLNY PROJEKT „TAJOMSTVO STROMU“

ENVIRONMENTAL PROJECT „THE SECRET OF THE TREE“

Jarmila Vargová

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike trvalo udržateľného rozvoja v podmienkach materskej školy. Je zameraný na konkrétne výchovno-vzdelávacie činnosti, ktoré sa realizujú v šesťtriednej materskej škole Dénešova 53 v Košiciach, prostredníctvom celoškolského projektu „Tajomstvo stromu“, a poukazujú na dôležitosť prierezovej témy environmentálna výchova, ktorá je zakomponovaná v Štátnom vzdelávacom programe ISCED 0- predprimárne vzdelávanie.

Kľúčové slová

Materská škola, štátny vzdelávací program, projekt, aktivita, environmentálna výchova.

Abstract

The article discusses the topic of sustainable development in the conditions of nursery school. The article is focused on specific educational activities performed in the nursery school consisting of six classes at 53 Dénešova Street in Košice by the means of the “A Secret of the Tree” school project and points out the importance of the environmental education cross-section topic integrated in the National Education Program ISCED 0- pre-primary education.

Key words

Kindergarten, public education program, project, activity, environmental education.

Environmentálna výchova, ktorá sa realizuje v materských školách, poskytuje priestor a neohraničené možnosti na vytváranie základov zodpovedného vzťahu človeka k životnému prostrediu. K environmentálnej výchove nepatrí len vzťah k životnému prostrediu a jeho ochrana, ale prvoradou úlohou je utváranie pozitívneho vzťahu k sebe samému, úcta k sebe, poznanie druhého, uznanie druhého, schopnosť vyjadriť čo cítim, schopnosť hodnotenia. Cez vlastný zážitok, prežívanie a hodnotenie je potom dieťa schopné pozerat' sa aj na prírodu, okolie, ľudí okolo seba...

Samotnému projektu predchádzali 3 triedne environmentálne projekty. Po ich vyhodnotení sme zistili, že zúčastnené deti a rodičia začali vnímať prírodu a okolie oveľa citlivejšie a získané poznatky prenášali aj na iné deti.

Pri plánovaní, realizácii a evaulácii projektu sme vychádzali zo Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0-predprimárne vzdelávanie (2008), so zameraním sa na environmentálnu výchovu, ako jednu z prierezových tém, ktorá je rozpracovaná vo vzdelávacích štandardoch i kompetenciách (spôsobilostiach) dieťaťa predškolského veku .

Pri možnostiach realizácie tejto prierezovej témy, sme v rámci projektu uplatňovali aktivizujúce metódy a metódy zážitkového a skúsenostného učenia.

Projekt je samostatne integrovaný do ŠkVP Slniečko s využitím projektov Škôlka Ježka Separka (KOSIT) , Adamko hravo- zdravo, s rešpektovaním vekových osobitostí detí.

Hlavný cieľ projektu:

Prostredníctvom zážitkového učenia viesť deti k trvalo udržateľnému rozvoju s motívom stromu, od jeho sadenia, cez rast, až po využitie dreva a viesť dospelých k postupnému zavádzaniu EMS. Na oboznámenie s úlohami, aktivitami , prípadne výsledkami využívame občasník PADÁČIK a našu web stránku www.ms-denesova.sk.

Zameranie projektu:

- oboznámiť sa s prírodou a životným prostredím cez svoje chápanie, prežívanie, konanie
- podporovať environmentálne konanie (zber a triedenie odpadu), aktívna tvorba informačných materiálov (leporelo)
- konkrétnymi zážitkami a skúsenosťami rozvíjať svoje kladné ekologické postoje a pripravenosť konať v prospech prírody

Čiastkové ciele projektu :

- Vhodnými aktivitami a vybavením, motivovať rodičov a deti k trvalo udržateľnému rozvoju
- Viesť deti v spolupráci s dospelými k starostlivosti o prírodu , chrániť životné prostredie a svojim správaním ho neohrozovať
- Na základe prirodzenej radosti z pohybu ,utvárať a podporovať trvalo pozitívny vzťah k svojmu zdraviu

Očakávané výstupy projektu:

- vie sústredene pozorovať, skúmať, objavovať, všímať si súvislosti, experimentovať
- teší sa z toho, čo dokázalo a zvládlo, dokončilo a začalo

Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstva optikou detí predškolského veku

- premýšľa, vedie jednoduché úvahy a to, o čom premýšľa a uvažuje, dokáže tiež vyjadriť
- vymýšľa nové riešenia, má vlastné, originálne nápady, využíva svoju fantáziu a predstavivosť v tvorivých činnostiach

Cieľová skupina: 2- 7 ročné deti, rodičia, zamestnanci školy

Priebeh projektu

Aktivita č. 1

Už sme v lese

Vnímať les ako dôležitú súčasť životného prostredia a porovnávať prostredie mesta a lesa

- prezeranie kníh a encyklopédií
- pozorovanie prírody v okolí MŠ a v Škole v prírode Zlatá Idka
- pozorovanie ihličnatého lesa – Zlatá Idka a listnatého lesa- Alpinka
- návšteva horárne
- návšteva lesnej škôlky v Malej Lodine
- zbieranie a spracovanie prírodného materiálu

Aktivita č. 2

Ako bude rásť?

Prakticky uplatniť získané poznatky pri sadení stromčekov. Utvárať si konkrétne predstavy o raste rastlín

- pozorovanie semien stromov a iných rastlín pod mikroskopom (ŠvP),
- sadenie semien,
- vysádzanie malých stromčekov,
- pozorovanie rastu rastlín,
- experiment „čo potrebuje rastlina k svojmu životu (voda, svetlo, vzduch, teplo).

Aktivita č. 3

Zachráňme zakliaty les

Prostredníctvom vychádzky do lesa prebúdzajú u detí environmentálne cítenie a prispievať k praktickej ochrane životného prostredia

- prostredníctvom hier v lese, zbieranie odpadu v lese a odnášanie z lesa
- súťaž, kto nazbiera najviac odpadu
- rozlišovanie zdravých a chorých stromov v lese
- triedenie odpadu z lesa a z domu
- triedenie odpadu do farebných kontajnerov

Aktivita č. 4

Zahrajme sa

Prostredníctvom aktivít s rodičmi chrániť životné prostredie .

- využívať prvky environmentálnej výchovy v aktivitách projektu Šťastné deti

Aktivita č. 5

Zachráň strom

Rozvíjať zodpovedné konanie voči prírode a životnému prostrediu.

- v spolupráci s rodičmi, súťažiť v záchrane stromov prostredníctvom separácie odpadu (motivácia príbehom)
- pozorovať prácu lesných robotníkov pri výrube a sťahovaní stromov
- ekologické hry s deťmi

Aktivita č. 6

Ježko Separko doma (KOSIT)

V spolupráci s firmou Kosit sa zoznámiť s technikou , ktorá zabezpečuje zber rôzneho druhu odpadu (komunálny odpad, separovaný odpad)

- počúvať príbehy z knihy Ježko Separko
- exkurzia vo firme KOSIT zaoberajúca sa zberom odpadu
- poznať techniku, ktorá sa využíva pri zbere odpadu a zachovávaní čistoty mesta
- pomáhať pri zachovávaní čistoty sídliska, mesta
- prakticky sa starať o čistotu okolia školy

Aktivita č. 7

Píla

Sprievodnými akciami oboznámiť deti so spracovaním dreva na píle prezeranie kníh o spracovávaní dreva tvorivo, bezpečne a správne používať najjednoduchšie techniky práce s drevom.

- výstava výrobkov z dreva

Aktivita č. 8

Umelecké spracovanie dreva

Pozorovať spracovanie dreva: umelecké spracovanie, výroba nábytku a iné

- návšteva umeleckého rezbára v okolí
- oboznamenie sa s bábkami pri návšteve bábkového divadla
- návšteva ateliérov BD
- oboznamovanie detí s využitím umeleckej tvorby v prírode –v lesoparku Hradová (zvieratká v lese)
- návšteva firmy DREVONA zaoberajúcou sa spracovaním dreva na

praktické účely

- pozorovanie a upevňovanie poznatkov o využití dreva v interiéri a exteriéri
- návšteva tlačiarne

Aktivita č. 9

Vernisáž

“Vláčik Separáčik”

Aktívne zapojiť detí a rodičov do výroby leporela: “O čom sníva Zem“

- spracovanie prírodného materiálu
- upevňovanie získaných poznatkov o lese, strome, dreve, životnom prostredí
- kreslenie detí na asfalt na tému „Môj strom“
- spracovanie získaného materiálu do detského leporela pod názvom „O čom sníva Zem“ obsahom ktorého budú poznatky z aktivít a pozorovania
- rozprávať o konaní ľudí smerom k životnému prostrediu
- vernisáž

Aktivita č. 10

Zdravá škola

Svojimi činnosťami a aktivitami deklarovať zlepšovanie environmentálneho správania zamestnancov školy a postupné zavedenie EMS

- vlastným príkladom motivovať deti k environmentálnemu čítaniu
- v spolupráci s KOSITOM zabezpečiť kontajnery na separáciu odpadu v škole
- v spolupráci s rodinou starostlivosť o životné prostredie v priestoroch areálu školy
- v spolupráci s Radou školy a inými inštitúciami informovať verejnosť o problematike životného prostredia – občasník PADÁČIK

Kvalitatívne výstupy projektu:

- vysadenie 150 ks stromčekov
- na základe získaných poznatkov, výroba detského leporela v deťmi, v spolupráci s rodinou
- zlepšenie zdravotného stavu detí a tým zvýšenie dochádzky detí do predškolského zariadenia
- aktivitami záchrana minimálne 20 stromov deťmi, v spolupráci s rodinou (zber papiera)

Kvantitatívne výstupy projektu:

- uvedenie sa u detí a dospelých niest zodpovednosť za ochranu

životného prostredia

- prostredníctvom aktivít pomáhať deťom hľadať a nájsť správny vzťah k prírode a poznávať okolie mesta
- zlepšenie zdravotného stavu obyvateľstva, hlavne najmladšej generácie
- vytvorenie podmienok a propagovanie environmentálnej výchovy
- zvýšenie environmentálnej kultúry
- zlepšenie životného prostredia

Iné subjekty, organizácie, inštitúcie, ako aj s verejnosť, s ktorými v rámci tohto projektu spolupracujeme:

Rodičovské združenie pri MŠ Dénešova č. 53

Mesto Košice – oddelenie školstva

Spoločnosť KOSIT

Spoločnosť MilkAgro

Mestské lesy Košice

Tlačiarne Košice

Píla Sabol Bukovec

Drevona Košice

Knižnica J. Bocatia

CK FANY

PLAYSYSTEM

Evaulácia:

Na realizácii projektu sa podieľali všetky plánované skupiny. Deti mali možnosť prakticky zažiť, mať osobné zážitky a praktické skúsenosti cez aktivity, chodiť s nami do prírody a vidieť krajinu, prepojenie s reálnym životom. Pozorovali prírodu počas štyroch ročných období v prostredí lesa i parku. Navštívili zberný dvor, firmu Kosit- spracovanie odpadového materiálu. V spolupráci s rodinou triedili odpad, tvorili výrobky z odpadu, ale aj z prírodnín, prakticky pomáhali pri čistení lesa aj blízkeho okolia MŠ. Navštívili pílu, lesnú škôlku...

Uplatňovali sme aktivizujúce metódy a metódy zážitkového a skúsenostného učenia.

Jednotlivými zážitkovými aktivitami sa nám podarilo dosiahnuť stanovené ciele a získať základy kľúčových kompetencií.

Naším dlhodobým cieľom je aj naďalej utvárať povedomie detí o dôležitosti čistého životného prostredia, rozvíjať úctu k životu, chrániť živú a neživú prírodu, spolunažívať s prírodou.

Záverom príspevku je poukázať na možnosti získavania elementárnych poznatkov v oblasti environmentálnej výchovy prostredníctvom kurikulárneho projektu a jeho vplyvu na postoje rodičov a detí k prírode.

Literatúra

HAJDUKOVÁ, V. a kol. 2008. *Príručka na tvorbu školských vzdelávacích programov pre materské školy*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2008. ISBN 978-80-8052-324-4.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPÍKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, Z. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005, 67 s. SBN 80-89055- 53-2.

Školský vzdelávací program: Slniečko – MŠ Dénešova 53, Košice.

Štátny vzdelávací program, ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Bratislava: MŠ SR, ŠPÚ. 2008. ISBN 978-80-969407-5-2.

Kontaktné údaje

Jarmila Vargová

Materská škola

Dénešova 53

040 11 Košice

Slovenská republika

E-mail: msdenesova@gmail.com

PREPOJENIE POHYBOVO – RELAXAČNÝCH CVIČENÍ A PRVKOV ENVIRONMENTÁLNEJ VÝCHOVY VO VÝCHOVNO - VZDELÁVACOM PROCESSE

LINK LOCOMOTIVE - RELAXATION EXERCISES AND ELEMENTS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN THE EDUCATIONAL LEARNING PROCESS

Alžbeta Kováčsová

Abstrakt

Ukážka prepojenia pohybovo – relaxačných cvičení a prvkov environmentálnej výchovy vo výchovno-vzdelávacom procese má za cieľ ukázať možnosti využitia pohybových aktivít na rozvoj kognitívneho myslenia v oblasti trvalo udržateľného rozvoja so zameraním na environmentálnu výchovu – triedenie odpadu.

Kľúčové slová

Environmentálna výchova, kompetencie, triedenie odpadu.

Resumé

Preview links or motion – relaxing exercises, and elements of the environmental education in the socio-educational process has the aim to show the possibilities of the use of motion activities for the development of cognitive thinking in the area of sustainable development, with a focus on enviromental education – the sorting of waste.

Key words

Environmental education, The competence of the..., The sorting of waste.

Praktická ukážka, ktorú sme spracovali do podoby príspevku, je prepojením pohybovo–relaxačných cvičení a prvkov environmentálnej výchovy vo výchovno – vzdelávacom procese. Má za cieľ ukázať možnosti využitia pohybových aktivít na rozvoj kognitívneho myslenia v oblasti trvalo udržateľného rozvoja so zameraním na environmentálnu výchovu – triedenie odpadu.

Vek: 5.-6. ročné

Obsahový celok: Jar

Téma: Predmety a ich vlastnosti

Podtéma : Čo kam patrí.

Kompetencie:

Psychomotorické kompetencie	– ovláda pohybový aparát a telesné funkcie, – prejavuje túžbu a ochotu pohybovať sa, – ovláda základné lokomočné pohyby, – používa osvojené spôsoby pohybových činností v nových, neznámych, problémových situáciách, – <u>využíva globálnu motoriku prekonávaním prírodných a umelých prekážok,</u> – správa sa ohľaduplne k svojmu zdraviu a k zdraviu iných,
Osobnostné kompetencie a) základy sebauvedomovania	– prejavuje v správaní vzťah k sebe a k iným, (PaRC) – odhaduje svoje možnosti a spôsobilosti, (hlavná časť) – <u>uvedomuje si dôsledky svojho správania vzhľadom na iné osoby</u>
Sociálne kompetencie	– <u>hrá sa a pracuje vo dvojici, v skupine, kolektíve,</u> – zotrvá v hre a inej činnosti a dokončí ju, – prejavuje ohľaduplnosť k svojmu okoliu.
Komunikatívne kompetencie	– počúva aktívne a s porozumením myšlienky a informácie z rôznych médií – vyjadruje a komunikuje svoje myšlienky a návrhy
Kognitívne kompetencie a) základy riešenia problémov	– rieši jednoduché problémové úlohy, (vo vzťahu k rozvoju psychomotorických zručností)
b) základy kritického myslenia	– <u>porovnáva podrobnosti a rozdiely predmetov, javov,</u> – hodnotí spontánne a samostatne vo svojom bezprostrednom okolí čo sa mu páči a čo nie, čo je správne a čo nie,
Učebné kompetencie	– objavuje a hľadá súvislosti medzi vlastnými skúsenosťami a poznatkami, – <u>aplikuje v hre, rôznych aktivitách a situáciách získané poznatky a skúsenosti,</u>

Informačné kompetencie	– <u>využíva rôzne zdroje získavania a zhromažďovania informácií –m IKT</u>
------------------------	---

Obsahové a výkonové štandardy v tematickom okruhu PRÍRODA

Perceptuálno-motorická oblasť	
Obsahové štandardy	Výkonové štandardy (špecifické ciele)
Pohyb s rôznymi pomôckami	– modifikovať pohyb v zmenených podmienkach, alebo problémových situáciách – pohybovať sa rôznymi spôsobmi medzi prekážkami
Výtvarná, pracovná a technická tvorivosť	– prejať zručnosti a praktickú tvorivosť pri vytváraní produktov

Kognitívna oblasť	
Obsahové štandardy	Výkonové štandardy (špecifické ciele)
Význam životného prostredia	– zdôvodniť význam životného prostredia na základe pozorovania a zážitkov z prírody,

Sociálno-emocionálna oblasť	
Obsahové štandardy	Výkonové štandardy (špecifické ciele)
Hodnotenie prírodného prostredia	– hodnotiť prírodné prostredie – prakticky uplatniť návyky starostlivosti o prírodu
Ochránárske postoje k prírode	

Stratégie:

Hry na tému príroda, cvičenia, manipulácia s predmetmi, analýza, práca s odpadovým materiálom.

Učebné zdroje (učiteľka):

1. MŠ SR, : Štátny vzdelávací program ISCED0 0 – predprimárne vzdelávanie Bratislava, 2008, ISBN 978-80-969407-5-2
2. MŠ SR, : Program výchovy a vzdelávania, Bratislava, 1999, ISBN 80-967721-1-2

3. MŠ Dénešova, Školský vzdelávací program Slniečko, Košice, 2009
4. SAŽP – Teoretické inšpirácie pre učiteľa 2010 Ekologická stopa

Čiastkové ciele (Bloom):

- vie sa pohybovať medzi prekážkami
- vie prekonať prekážku na lavičke s predmetom v ruke,
- vie manipulovať s predmetom časťami tela,
- vie analyzovať
- rozpoznáva tlačené písmená (predčítateľská gramotnosť)
- vie zaujať postoj k životnému prostrediu

Výstup:

Zvládnutie jednotlivých úloh a vizuálna kontrola učiteľky. Práca s PC – príroda, PL triedenie odpadu, práca s odpadovým materiálom – predmety

Pomôcky:

podložky FLIP – FLOP, odpadový materiál – PET fľaše, plechovky, papierové rolky, papier, žinenky, koše, masážny rebrík, „kamene“, molitánové kocky, prekážky na lavičke – kocky, rebrík, padák, masážne prekážky, štipce, iný odpadový materiál

Organizačná forma :

Edukačná aktivita – Zberko - Separko

Priebeh:

Priestor je pripravený – na zemi sú FLIP – FLOP podložky. Deti si sústredím okolo seba. Deti pamätáte si keď fúkal taký silný vietor? Ukážte mi aký“. (rozhadzujem medzi tým predmety po telocvični) Ten v lese urobil nesmiernu šarapatu. Podložky teraz budú stromy. Čo všetko tam nafúkalo? Kto žije v lese? Zvieratka sa prišli pozrieť, poďte s nimi.

Rušná časť

1. Chôdza medzi prekážkami s vyhýbaním na znamenie si každý nájde svoj strom.
2. Stoj na jednej nohe na podložke – deti hovoria písmeno na ktorom stoja
3. beh s vyhýbaním sa , na znamenie dvojica na jednom strome, dychové cvičenie _ hlásia sa tie deti, ktoré majú rovnaké písmeno so svojim menom
4. Skoky cez prekážky, na znamenie sed skrížmo na podložke – dychové cvičenie, deti poznávajú písmená na ktorých sedia
5. lezenie v podpore kľáčmo, na znamenie dvojice na podložke vytvoria kôš
6. lezenie po štyroch vzad – berieme predmet a hľadáme si dvojicu – rovnaké predmety

7. sed na pripravené dvojpodložky - aké písmená majú na podložke?

Prípravná časť

Cvičenie dvojíc s predmetmi

1. z.p. sed skrížny oproti sebe (vzájomná kontrola vyrovnaného chrbáta) predmety sú v prostriedku. Úklony hlavou vp. vľ (pozeráme sa na ne z boku)
2. z.p. sed roznožný oproti sebe (vzájomná kontrola vyrovnaného chrbáta) predmety sú v prostriedku. Úklony trupom vp. vľ (pozeráme sa na ne z boku)
3. z.p. sed skrížny chrbtom k sebe (vzájomný dotyk chrbátov), podávanie si predmetov jednoručne cez upaženie
4. sed prednožný – predmet držíme obojručne, vzpažiť (dotknúť sa s kamarátom – nádych) predklon – bruško na stehná, predmet na členky vzpriam
5. z.p. ľah na chrbte s pokrčenými nohami, podávanie si predmetu popod bedrovú časť cez predpaženie
6. z.p. ľah na chrbte, hlavami k sebe, spoločne držia predmet vo vzpažení – prevaly vpravo, vľ, , relax
7. stoj roznožný, predklon, podávanie si predmetu okolo nôh (vlastných)
8. stoj spojný, predmet je vpredu, preskakovanie predmetu jednož, znožmo
9. stoj spojný, predmet je vpredu, preskakovanie predmetu znožmo
10. dychové cvičenie

Hlavná časť

Zvieratká robia poriadok v lese

Cvičenie v prúde

1. hlavná úloha – lavička, papiera - had
dieťa si urobí papierovú guľu, ľah na lavičku, prisúvaním sa rukami hlavou posúva papier - hod do kontajnera + sprievodné cvičenie na ploché nohy
2. hlavná úloha: žienky, odpadový materiál - ježko
prevaly, ruky vo vzpažení držia predmet, stoj, + hod na cieľ(kontajner) + sprievodné cvičenie
3. hlavná úloha : lavička, odpadový materiál - zajko,
chôdza bokom po lavičke s prekonaním prekážky (diel zo švédskej bedne), hodiť predmet do kontajnera + sprievodné cvičenie
4. hlavná úloha – vtáčky
štipcom zobrať „odpad“ (do každej ruky jeden) chôdza po lavičke, chrbát vzpriamený, prekročiť nízku prekážku + sprievodné cvičenie

Záver

Zvieratká všetko pozbierali do kontajnera. Prišlo veľké auto z KOSITU a všetko to zobralo a poriadne premiešalo (vyhadzovanie v padáku). Išlo do triedičky a tam zvieratká začali odpad triediť (triedenie podľa materiálu) na farebné žinenky. (Modré papier, žlté plásty, červená plechovky).

Po uprataní si sadli a sa porozprávali o prežitom dni. Keďže boli unavení, navzájom sa pomasírovali.

Na padáku: hodnotenie, rozhovor s deťmi, pochvala.

Literatúra

Kolektív autorov. 2011. *Metodika predprimárneho vzdelávania*. Partizánske: Expresprint, 2011. 352s. ISBN 978-80-968777-3-7.

MIŇOVÁ, M. – GMITROVÁ, V. – KNAPÍKOVÁ, Z. – MOCHNÁČOVÁ, Z. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005, 67 s. SBN 80-89055- 53-2.

Štátny vzdelávací program, ISCED 0 – predprimárne vzdelávanie. Bratislava: MŠ SR, ŠPÚ. 2008. ISBN 978-80-969407-5-2.

Kontaktné údaje

Alžbeta Kováčsová

Materská škola

Dénešova 53

040 12 Košice

Slovenská republika

E-mail: msdenesova@gmail.com

ROK V NAŠEJ MATERSKEJ ŠKOLE

THE YEAR IN OUR KINDERGARTEN

Anna Magdošková

Abstrakt

Príspevok podáva obraz o živote materskej školy v priebehu roka s uplatnením komplexného pohľadu na realizáciu environmentálnej výchovy. Príspevok dopĺňajú informácie o projektoch školy. Záver poukazuje na význam utvárania základov environmentálneho citenia a správania v predškolskom veku.

Kľúčové slová

Environmentálna výchova, materská škola, zákonitosti prírody, systematický proces, životné prostredie.

Resumé

This contribution pictures the life in the kindergarten in the course of the year with regard to complex realization of environmental education. The contribution is complemented by information of school projects. The conclusion suggests the significance of creation of both environmental sentiment and behaviour in the pre-school age.

Key words

Environmental education, kindergarten, the law of nature, methodical process, environment.

*„Svet okolo nás je plný nádherných prírodných javov,
nad ktorými žasne rozum a srdce pookreje – ak ich dokážeme vidieť.“*

A. Einstein

Úvod

Vychádzajúc zo špecifik školy a z novej etiky založenej na koexistencii človeka s prírodou, environmentálna výchova tvorí podstatu života v našej materskej škole. Základom výchovnovzdelávacieho pôsobenia je rytmus zeme, ktorý sa prejavuje v striedaní ročných období a dáva mu svojskú podobu. Upevňuje vzťah medzi ľudským a prírodným systémom, zohľadňuje skutočnosť, že environmentálna predškolská výchova má svoje ťažisko v citovej výchove, v rozvoji zmyslového vnímania prírody a citlivého vzťahu ku všetkému živému.

Je prirodzenou súčasťou každodenného života v systematickom procese formovania detskej osobnosti. Podnecuje kognitívny, sociálno-emocionálny a perceptuálno-motorický vývin dieťaťa. Uskutočňuje sa v troch rovinách: vo vzťahu k sebe, vo vzťahu k iným ľuďom a vo vzťahu k životnému prostrediu. Výsledkom je nasledovný kolobeh života materskej školy.

Rok v materskej škole

Koncom augusta zem začína meniť svoje farby. Vo vzduchu cítiť vôňu a s ňou trochu nostalgie. Záver leta si pripomenieme pečením chleba, pozorujeme odlet lastovičiek a iných sťahovavých vtákov. Vyberieme si „náš“ strom, ktorý budeme spolu s vodným tokom Hornádom, pozorovať v priebehu roka. Letné slnko nám však po celú jeseň pripomínajú dary prírody, ktoré bohato zdobia ročné stoly v triedach a na chodbách školy. Žlté, oranžové a červené farby v nich odrážajú sfarbenie v prírode. Očarí nás babie leto. V tieto dni vidíme jemne sa lesknúce vlákna lietieť v povetří alebo visieť na konároch stromov. To vietor popreháňal svoju starú mamu a rozstrapatil jej dlhý vlas na všetky strany. Dostávame sa do michalského obdobia. V rozprávkach sa prejavuje motívom odvahy a rozhodnosti. Do tried prichádza Jabĺčková pani. Symbolizuje príchod jesene a začiatok zberu jesennej úrody. Zbieranie plodov patrí k najmilším zážitkom jesene. Z ovocia a zeleniny pripravujeme šaláty, pečieme koláče, spracujeme ich na zimné uskladnenie. Tieto činnosti vhodne využijeme na výchovu k zdravej výžive. Zbierame prírodný materiál – kôru, konáriky, žalude, gaštany, jadierka a pod. Vytvárame rôzne predmety k hrám a na dekoráciu. Pozorujeme farby a krásy jesennej prírody. Na stromoch v prírode pozorujeme tvorbu cudzopasných rastlín – imelo. V pracovných hrách uplatňujeme práce spojené s poľnohospodárstvom. Zmeny počasia zaznamenávame po príchode z pobytu vonku v kalendári prírody. Dané obdobie využijeme predovšetkým na hry s vetrom. Použijeme pri tom hračky zhotovené z papiera a jesenných plodov – rôzne veterníky, šarkany, hráme sa s listím a perím. Záver jesene patrí príprave prírody na zimu – záhrady, polia, zvieratá. V materskej škole pomáhame pri zbere, sušíme liečivé byliny, odkladáme semenka na jarný výsev, čistíme kvetinové záhony, zhrabujeme a odvážame lístie, pripravujeme krmidlá pre vtákov. Poznávame záhradné náradie, učíme sa ho používať. Jesenné dni sa čoraz viac krátia. Ráno sa po zemi plazí hmla, slnečný lúč preniká až predpoludním. Opadáva posledné lístie. Triedy a šatne zdobia vyrezávané lampáše z tekvic a ďalších plodov. Znamenajú ukončenie prác na poliach. Ročné stoly sa sfarbujú do hneďa. Z diaľky už počuť cinkanie podkovičiek. Znamená to, že sa blíži sviatok Martina, ktorý v nás bohato rozvíja sociálne cítenie. Atmosféru prežívania umocňujú svetielka v lampášikoch, ktoré si deti zhotovujú pred sviatkom.

Svetla vonku ubúda. Nastáva čas, aby si zem oddýchlá. Charakter počasia dodáva zimnému obdobiu aj v materskej škole zvláštny ráz. Ponuré, daždivé a hmlisté počasia vystriedajú studené dni so snehom a mrazom. Krátke dni nám umožňujú pozorovať mesiac a hviezdy, jasné a mrazivé dni sú vhodné na pozorovanie východu a západu slnka. Ročné stoly pokrývajú modré farby a symboly adventného obdobia. Znamenajú nádej. Nastáva čas vnútorných zážitkov. Potešíme sa z príchodu Mikuláša. Skvostné rúcho dopĺňa Zlatá kniha, v ktorej je všetko napísané. Vianočná slávnosť je už rozlúčkou pred sviatkami. Stretávame sa po Novom roku v Trojkráľovej dobe. Vonku je pravá zima. Biely je aj ročný stôl. Dominuje na ňom kráľ zimy. Zimné obdobie poskytuje jedinečnú príležitosť k pokusom so snehom a ľadom, pozorovanie snehových vločiek, účinkov mrazu – zamrznutá rieka, cencúle, ľadové kvety. Radosť nám prinášajú sezónne činnosti – sánkovanie, lyžovanie, kĺzanie. Hry so snehom – stavanie snehuliakov, „vyrábanie“ tehál a stavanie ohrádok, vyšliapavanie cestíčiek a dekoratívnych vzorov. Holé stromy a kríky umožňujú pozorovať to, čo nám v lete uniká. Každý strom má charakteristický typ rastu, tvar kmeňa a rozvetvenie, rozmanitú kôru. Niektoré stromy a kríky majú plody až do neskorej zimy, niektoré okrasné dreviny zostávajú zelené, niektoré stromy si uchovávajú časť listov. V korunách opadaných listnatých stromov vidíme opustené vtáčie hniezda. Je to obdobie vhodné na rozprávanie o starostlivosti o lesy, zakladanie lesných škôlok, ťažbe dreva. Využijeme rýchlenu vetvičiek na pozorovanie tvarov a farieb pupeňov. Objektom starostlivosti sú predovšetkým vtáky. Kfímime ich. Rozprávame sa o tom, ako žijú zvieratá v zime, čím sa živí, ako ich môže človek chrániť a pomáhať. Skúsime hľadať niektoré stopy v snehu. Predvianočné obdobie dáva príležitosť priamo poznať ryby. Na rieke pozorujeme divé kačice. Zimné obdobie je vhodné na rozlišovanie a ošetrovanie izbových kvetov. V období Hromníc v prírode postupne nastáva zlom. Ostrejšie oko si všimne, že na vetvičkách stromov sa začínajú objavovať púčiky. Aj svetla pribúda. My ešte zostávame dnu. Starostlivo dopĺňame kŕmidlá pre vtákov, zapájame sa do zberu odpadových surovín. Zvyšné látky a bavlnky využívame pri tkaní, vyšívaní či šití hračiek. Ale hlavne sa veselíme, sú predsa fašiangy.

Príznačky jari sa objavujú koncom februára. Teplý vietor a dážď rozpúšťajú sneh a naplňajú potoky kalnou vodou. Dni sa predlžujú. Skôr ako nastane jar, pozrieme sa, čo sa deje pod zemou. Zem už prebúdzá koreňové deti, malé cibulky a semienka. Je čas vyjsť v ústrety teplejším lúčom slnka. Malú slávnosť v prvý jarný deň začíname príbehom o semienku a jeho túžbe rásť. Po nej sejeme prvé semienka do misiek v kútiku živej prírody. V prírode sa postupne prejavuje vplyv jarného počasia – rastie tráva, jarné kvety a zelenina, na stromoch a kríkoch sa objavujú listy, puky, kvety, pozorujeme prílet vtákov, hniezdenie, mláďatá, starostlivosť o ne, domáce zvieratá a ich mláďatá, hmyz v prírode, práce v záhrade a na poli. Javy živej a neživej prírody sú na seba

úzko naviazané, upozorňujeme na ne a spolu prežívame. V strede pozornosti je všetko živé, čo sa vyvíja, rastie a je v pohybe. Slnko svojou jarnou silou vysúša postupne všetky ihriská a volá nás k jarným hrám, v ktorých využijeme elementy vzduchu a zeme. S priaznivejším počasím sa náš život čoraz viac prenáša von. Priam nabáda k tvorivým hudobným a pohybovým prejavom – improvizácie so šatkami, stuhami, kruhové hry a tance so spevom, k priamej účasti na prácach v školskej záhrade, poznávanie vzdialenejšieho okolia materskej školy. Ročné stoly pokrývajú pastelové farby. Postupne sa tu objavujú ručne šité kvietky - znázorňujú kvety v prírode. Čoskoro pribúdajú symboly Veľkej noci. Medzi nimi prázdna misa. Vyjadruje otvorenosť a očakávanie. Naplní sa čokoládovými vajčkami, ktoré nájdeme vonku v tráve. V rozprávkach sa objavuje motív utrpenia a vyslobodenia. Príroda je zelená a rozkvitnutá. Aj na ročných stoloch zahoria farby do plnej sýtosti. Kvietkové deti odchádzajú, nahrádzajú ich papierové kvety vlastnoručne vyrobené. Medzi nimi sa objavujú víly, hmyz, motýle a zvieratká. V rozprávkach a hrách sa objavuje sila vernosti a vytrvalosti. Vyrábame kytičky a venčeky z krepového papiera. Živé kvety ešte šetríme. Aj keď ich v prírode pribúda, nie je ich toľko ako v lete.

Prichádza obdobie, keď sa všetko chystá k letnému slnovratu a s ním leto. Farba slnka prežiarí prírodu aj naše triedy. Ustálenejšie počasie je doprevádzané búrkami, hrmením a bleskami. Po nich sa nám naskytuje príležitosť pozorovať dúhu a opätovné slnečné lúče. Pre letné obdobie je charakteristické kvitnutie a dozrievanie v prírode. Sviatkom leta je sviatok Jána. A Jánske slávnosti sú už u nás tradíciou. Teraz máme kytičky a venčeky zo živých kvetov. Tradície súvisiace so sviatkom dávajú nám možnosť hovoriť o užitočnosti i škodlivosti ohňa, upozorňovať na možné nebezpečenstvá v prírode, prejavovať ochranné postoje k nej. Dlhší pobyt vonku využívame na rekreáciu, spoznávanie typických znakov obdobia, tvorivé hry s pieskom, hlinou, kamienkami a vodou. Školský výlet a pobyt v škole v prírode využijeme na rozširovanie poznatkov, hodnôt a postojov pre zodpovedný prístup k prírode. Na základe pozorovania a zážitkov z prírody citlivo vnímame jej čaro a jedinečnosť. Ročné obdobie prežívame všetkými zmyslami. Vnímame rozmanitosť farieb a tvarov v prírode, načúvame spevu vtákov, cvrlikaniu svrčkov, žbinkotu potôčika... Vnímame vôňu kvetín, pôdy, listia... Dotkneme sa kamienka, machu, kôry stromu. Učíme sa načúvať prírode bez lomozu a kriku. Odtiaľ budeme plnými dúškami využívať všetky prírodné živly - zem, vzduch, vodu a oheň.

Projekty

V školskom roku 2011/2012 zapojili sme sa do projektu **Ježko Separko**. Projekt je zameraný na oblasť triedenia odpadu a na rozumné nakladanie s odpadom. Prostredníctvom aktivít oboznamujú sa deti s tým, čo je odpad, spoznávajú vlastnosti materiálov, význam ich separácie, možnosti recyklácie,

využívajú ich v pracovných a umeleckých činnostiach. Odmenou je pečiatka Ježka Separka, ktorá symbolizuje pozitívny postoj školy k ochrane životného prostredia.

Materská škola v rámci grantovej výzvy Nadácie Kosit Zelená škôlka 2012, získala finančnú podporu na realizáciu projektu pod názvom **Kompostovanie biologického odpadu**. Finančné prostriedky sme využili na zakúpenie kompostéra a záhradného náradia. Cieľom projektu je využívanie biologického odpadu vyprodukovaného v areáli školy. Deti sa učia rozlišovať biologicky odpad, proces rozloženia prírodného materiálu a jeho nové využitie. Produkt kompostu (zeminu), využijeme pri starostlivosti o izbové kvety v triede, kvetinových záhonov a bylinnej špirále v školskej záhrade.

Projekty realizujeme v spolupráci s KOSITOM, a.s., Nadáciou Kosit a s podporou mesta. Koordinátorkou projektu je Bc. Lýdia Gurková.

Záver

Uvedomelé environmentálne správanie je v dnešnej dobe súčasťou gramotnosti dospelého jedinca a je výsledkom systematického procesu formovania človeka od útleho veku. Z uvedeného vyplýva význam environmentálnej výchovy v predškolskom veku. Materská škola poskytuje priestor a možnosti rozvíjania schopnosti detí chrániť, používať a podporovať lokálne a neskôr aj globálne životné prostredie. Prostredníctvom jednoduchých praktických činností blízkych deťom, rozvíja ich environmentálne cítenie a správanie, ktoré vedie k trvalo udržateľnému rozvoju.

Literatúra

- KOLEKTÍV. 2009. *Školský vzdelávací program Rok v materskej škole*. Košice: Materská škola Galaktická, 2009.
- MAGDOŠKOVÁ, A. 2002/2003. Svet okolo nás. In *Predškolská výchova*, ISSN 0032-7220, 2002/2003, roč. LVII, č. 1, s. 17-18.
- MIŇOVÁ, M. a kol. 2005. *Environmentálna výchova v materskej škole*. Prešov: Rokus, 2005. ISBN 80-89055-53-2.
- OPRAVILOVÁ, E. – GEBHARDOVÁ, V. 2003. *Rok v materskej škole*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-847-3.

Kontaktné údaje

Mgr. Anna Magdošková
Materská škola
Galaktická 9
040 12 Košice
Slovenská republika
E-mail: anna.magdoskova@gmail.com

ZÁVER

*„Spoločná matka Zem nás všetkých nosí a sýti, vzduch a vetvy nás všetkých ovievajú
a oživujú, všetkých nás zastrešuje to isté nebo, to isté slnko i s ostatnými hviezdami
okolo nás všetkých obieha a striedavo nás ožaruje, takže je zrejmé, že všetci obývame
spoločný príbytok.*

*Ak sme teda občania jedného sveta, čo nám bráni, aby sme sa nespojili?“
J. A. KOMENSKÝ*

„Deťom sa musí povedať a ukázať, že môžu vykonať nádherné veci pre Zem“. Aj takto môžeme deťom priblížiť problematiku trvalo udržateľného rozvoja v podmienkach materských škôl. Konkrétne možnosti, námety a príklady sme si vypočuli na konferencii v podobe príspevkov, ktoré prezentovali a dokumentovali trvalo udržateľný rozvoj. Uverejnené príspevky sú aktuálne spracované a viažu sa k cieľovému zameraniu konferencie.

Výsledky svetového projektu boli prezentované 17. – 21. 07. 2012 v Campo Grande v Brazílii. Na tomto kongrese bolo prijaté Vyhlásenie vyzývajúce k integrácii predškolského vzdelávania a starostlivosti ako prioritného v OSN s cieľom Trvalo udržateľného rozvoja na roky 2015 – 2030.

Z konferencie vyplývajú tieto závery:

1. Realizovať environmentálnu udržateľnosť ako globálnu prierezovú problematiku v edukačnej realite materských škôl.
2. Podporovať plnenie a realizáciu trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom školských vzdelávacích programov a projektov.
3. Stimulovať konkrétnymi aktivitami súvisiacimi s bežnými činnosťami budujúci základy životných hodnôt v súvislosti s trvalo udržateľným rozvojom ako zvedavosť; zodpovednosť; schopnosť sa postarať o živého tvora; dôvera vo svoje schopnosti niečo ovplyvniť; skromnosť; obdarovanie; empatia; uvedomiť si, že existujú veci, ktoré sa nedajú kúpiť za peniaze; radosť z dobre vykonanej práce; pocit prospešnosti súdržnosti a spoločenstva; kritické myslenie; vnímanie životných a prírodovedných cyklov; úcta k životu vo všetkých jeho formách.
4. Zapojiť sa do pokračovania svetového projektu.

Monika Miňová
editorka

Názov: Trvalo udržateľný rozvoj ako možný liek na environmentálne problémy ľudstvom optikou detí predškolského veku

Editor: PaedDr. Monika Miňová, PhD.

Recenzenti: Prof. nadzw. Dr hab. Jolanta Karbowniczek
Doc. RNDr. Renáta Bernátová, PhD.
PhDr. Viera Hajdúková, PhD.

Vydavateľ: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta
Slovenský výbor Svetovej organizácie pre predškolskú výchovu

Návrh obálky: PaedDr. Monika Miňová, PhD.

Sadzba: Mgr. Hedviga Kochová, PhD.

Náklad: 200 ks

Rozsah: 159 strán

Formát: A5

Vydanie: 1. vydanie

Rok vydania: 2012

Tlač: Rokus, s.r.o.

Zborník zadaný do tlače v decembri 2012.

ISBN 978-80-555-0704-0

EAN 9788055507040

ISBN 978-80-555-0704-0

9 788055 507040 >